

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 121 leden, te weten:

Van Aardenne, Van Agt, Van Amelsvoort, Van den Anker, Beckers-de Bruijn, Ter Beek, De Beer, Beinema, Van den Bergh, P. M. Blauw, J. J. P. de Boer, Bolkestein, De Boois, Braams, Braks, Brokx, Buurmeijer, Castricum, Cornelissen, Dales, G. C. van Dam, Dijkman, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Duinker, Van Eekelen, Engwirda, Van Erp, Van Es, Eshuis, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Frinking, Gerritse, Ginjaar-Maas, De Grave, Groenman, Gualthérie van Weezel, Haas-Berger, Van der Hek, Hennekam, Herfkens, Hermans, Hermes, Van Houwelingen, Hummel, Jabaaij, Jacobse, Janmaat, Jorritsma-Lebbink, Keja, Knol, Koning, Konings, De Korte, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, Lankhorst, Leerling, Van Leijenhorst, Van der Linden, Linschoten, Van der Louw, Mateman, Meijer, Mik, Moor, Müller-van Ast, Niessen, Nijpels, Van Noord, Van Ooijen, Oomen-Ruijten, Patijn, Ploeg, Poppe, De Pree, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Rienks, Rietkerk, Van Rossum, De Ruiter, Salomons, Van der Sanden, Scherpenhuizen, Schutte, Smit-Kroes, Van der Spek, Spieker, Stemerding, Tazelaar, Terpstra, Van Thijn, Van den Toorn, Toussaint, Tripels, Ubels-Veen, Ter Veld, Veldhoen, Te Veldhuis, Van der Vlies, Van Vlijmen, Voorhoeve, K. G. de Vries, Waalkens, De Waart, Wagenaar, Wallage, Weisglas, Wessel-Tuinstra, Wiebenga, Wolters, Wöltgens, Worrell, Van Zeil en Zijlstra,

en de heren Van Agt, Minister-President, Minister van Algemene Zaken, Minister van Buitenlandse Zaken, Rood, Minister van Binnenlandse Zaken, De Ruiter, Minister van Justitie, Van Mierlo, Minister van Defensie, Scheltema, Staatssecretaris van Justitie, Hermes, Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, Van Zeil, Staatssecretaris van Econo-

mische Zaken en de heer Simons, regeringscommissaris voor de grondwetsherziening.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Stoffelen, wegens verblijf buitenslands;

Weijers, Dees, Van Kemenade, Kombrink en Hermesen, wegens bezigheden elders.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door de leden Ter Beek en K. G. de Vries aan de Minister-President, **over zijn uitingen inzake het niet plaatsen van kruisraketten**.

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]⁵

De heer **Ter Beek** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ter toelichting van onze vragen wil ik het volgende opmerken. Het blijkt dat de Minister-President als zijn persoonlijke mening te kennen heeft gegeven, dat de kruisraketten nooit in Nederland zullen worden geplaatst. Het spreekt vanzelf, dat wij van ganser harte hopen dat deze verwachting van de Minister-President ook bewaarheid zal worden. Ik wens hieraan toe te voegen, dat wij ook van onze kant ons uiterste best ervoor zullen doen dat dit het geval zal zijn.

Nu is het opmerkelijke dat de Minister-President zich publiekelijk altijd sterk heeft gemaakt voor de mogelijkheid van het plaatsen van de kruisraketten in Nederland. Thans blijkt echter dat de Minister-President persoonlijk, in zijn binnenste, vindt dat het uiteindelijk toch niet van die plaatsing zal kunnen komen.

De mensen in het land – dit is wederom het opmerkelijke – mogen

dit evenwel niet weten, want zijn opmerkingen waren van persoonlijke aard en niet voor publikatie bestemd. Kennelijk is er voor Britse journalisten een voorrecht weggelegd, dat niet is weggelegd voor de mensen in ons land, namelijk om wel te mogen weten wat de Minister-President diep in zijn binnenste moveert. Vandaar dat wij onze vragen hebben gesteld.

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Vanwege het grote belang van de problematiek van de nucleaire bewapening en ook om de heer Ter Beek duidelijk te maken, dat ik mij vanochtend tot in mijn verste binnenste zal ontledigen, zal ik mijn samenvattend antwoord op de vier gestelde vragen plaatsen in een bredere context.

Ik ben niet van oordeel dat in Nederland nooit kruisraketten zullen worden geplaatst. Dit heb ik dan ook niet te kennen gegeven. Ik blijf de overtuiging toegedaan dat de betrokken staten zich grote inspanningen moeten getroosten om paal en perk te stellen aan de nucleaire bewapening in Europa en daarbuiten, zulks door wederzijdse reducties die gericht zijn op het scheppen van een evenwicht op een zo laag mogelijk niveau. Daartoe vinden sinds enige tijd in Genève onderhandelingen plaats tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Ten dele hebben deze onderhandelingen betrekking op de strategische kernwapens, voor een ander deel op de kernwapens voor de middellange afstand. Het zijn deze laatste onderhandelingen, die mede de kruisraketten omvatten.

In deze zogenoemde INF-onderhandelingen hebben onze Amerikaanse bondgenoten de welbekende nul-optie ter tafel gebracht, te weten het voorstel aan de Sovjet-Unie: Maak het de NAVO-landen mogelijk alsnog af te zien van de plaatsing in Europa van Pershing-II- en kruisraketten door het ontmantelen van het omvangrijke arsenaal van daarmee vergelijkbare raketten – vooral van het SS-20-type –

Van Agt

dat jij, Sovjets, gedurende de laatste jaren hebt opgebouwd en dat jij, week-in -week-uit, verder uitbreidt.

De Amerikanen hebben dit voorstel ingediend in samenspraak met de bondgenoten in de NAVO en zij houden deze bondgenoten bij voortdur-ing op de hoogte van het verloop van de besprekingen. Het is van het grootste belang dat deze onderhande-lingen tot een goed einde worden gebracht. Nederland noch een van de andere hierbij betrokken landen mag iets ondernemen of nalaten dat schade kan toebrengen aan de kansen op welslagen daarvan. Dat houdt onder meer in dat geen van de westelijke landen in kwestie bij voorbaat mag uitsluiten dat kruisraket-ten op zijn grondgebied zullen worden geplaatst.

Dat zou immers de westelijke positie in de onderhandelingen wel degelijk beschadigen; dat zou de nul-optie ontkrachten en met zich brengen dat er voor de Sovjet-Unie minder beweegreden is om de concessies te doen die onontbeerlijk zijn voor het bereiken van een goed onderhandelingsresultaat in Genève. Tevens volgt hieruit dat in elk van de betrokken landen – dus ook in Nederland – tijdig de voorbereidingen moeten worden getroffen die voor een eventuele plaatsing van kruisraket-ten in een later stadium vereist zijn.

Dit alles neemt niet weg – daarop heb ik ook gewezen – dat in Nederland en elders een wijd verbreide bezorgd-heid bestaat over de ontwikkeling van de nucleaire bewapening. Die bezorgd-heid, veelal weezin, geldt met name de kruisraketten. Demonstraties en opiniepeilingen hebben duidelijk gemaakt hoe verbreid en hoe intens de tegenstand hiertegen is. Het is onwettelijk te menen dat die oppositie in de naaste toekomst tot zwijgen zal komen. Mocht het verloop van de onderhandelingen in Genève het onvermijdelijk, dus noodzakelijk, maken om een aantal kruisraketten ook in Nederland te stationeren, dan zal het bepaald moeilijk vallen de burgers te bewegen tot aanvaarding daarvan op basis van kennis van de reële feiten en de daaruit helaas te trekken consequenties.

Dat wil niet zeggen dat een verant-woordelijke Regering en een verant-woordelijk parlement, in het besef daarvan, achterwege zouden mogen laten hetgeen hun inzicht in wat dan te doen staat hen voorschrijft. Het verstrekken van alzijdige voorlichting aan de burgers – een alzijdige,

Minister-President Van Agt beantwoordt de vragen over zijn uitslatingen inzake het niet plaatsen van kruisraketten

objectieve en volledige voorlichting omtrent de feiten – blijft een belang-rijke opgave. Een gedachtenwisseling als deze kan daartoe een bijdrage leveren.

□

De heer **Ter Beek** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een viertal aanvullen- de vragen stellen.

Staan de hoogst persoonlijke uitlatingen van de Minister-President in feite niet haaks op de door hem aanbevolen beleidslijn dat niets mag worden gedaan of nagelaten om de onderhandelingen in Genève te schaden?

Wanneer en door welke omstandig- heden is het pessimisme bij de Minis-ter-President gegroeid ten aanzien van de mogelijkheden tot daadwerkelijke plaatsing in Nederland?

Heeft de Minister-President zijn hoogst persoonlijke, eigen verwach- ting met betrekking tot die plaatsing in Nederland beter gezegd het onmogelijk worden van de plaatsing in Nederland vanwege de druk van de publieke opinie ook uitgesproken tegenover Eugene Rostov die vorige week in ons land was, of heeft de Minister-President hem een andere verwachting voorgehouden?

Vindt de Minister-President het eigenlijk niet onverantwoord om ook tegen zijn eigen beter weten in door te gaan met het ijveren voor plaatsing

van kruisraketten in Nederland, wetend dat daarmee de mogelijkheden voor het ontwikkelen voor een breed ondersteunde veiligheidspolitiek in Nederland fundamenteel ondermijnd wordt?

□

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zie volstrekt geen strijdigheid tussen enerzijds hetgeen ik onlangs heb verteld aan enige Britse journalisten en anderzijds het beleid dat ter zake door een verant-woordelijke regering en een verant-woordelijk parlement behoort te worden gevoerd, een beleid dat ik altijd heb voorgestaan tot op vandaag en dat ik zolang als de informatie en de formatie duren zullen, zal blijven verdedigen, trouwens nadien ook.

Wanneer is mijn pessimisme gegroeid? Voorzitter, het woord pessimisme kwalificeert een beschrij-ving die ik, als deel van een bredere bespreking van Nederland van nu, aan de journalisten heb gegeven. Ik heb gezegd: onderschat niet de weerstand die in Nederland bestaat tegen de groei van de nucleaire bewapening. Die concentreert zich nu op de eventuele plaatsing van kruisraketten.

Dit is geen typisch Nederlands verschijnsel, het is alom in West-Euro-pa te zien, trouwens in toenemende mate ook in de Verenigde Staten. Dit

Van Agt

is een gegeven waaraan wij niet voorbij kunnen zien en de constatering ervan is niet van vandaag of gisteren. Er is geen speciale gebeurtenis in het nabije verleden die mij plotseling tot het ontwaren van dit gegeven heeft gebracht.

Ik heb in mijn gesprek met Prof. Eugene Rostov de toestand in Nederland op wezenlijk dezelfde wijze geschetst als in mijn ontmoeting met de Britse journalisten. Ik pleeg mijzelf gelijk te zijn tot in mijn laatste dagen.

Tenslotte de laatste vraag van de geachte afgevaardigde. Ik heb haar in wezen al beantwoord. Hoezeer het ook waar is en hoezeer het onwettelijk zou zijn over het hoofd te zien dat de bezorgdheid over de kernbewapening, veelal de vorm van weerzin aannemend in ons land, groot is, een verantwoordelijke regering en een verantwoordelijke parlement – ik herhaal het – zullen een beleid moeten voeren dat helemaal in dienst staat van het welslagen van de onderhandelingen in Genève, met al hetgeen daar eventueel bij hoort.

Indien het bij een weerspannige publieke opinie – een belangrijk deel van de publieke opinie is inderdaad weerspannig – noodzakelijk zou zijn om meer te ondernemen in het vlak van voorlichting en informatie ten einde het beleid te kunnen effectueren, dan behoort ook dat door de regering te worden gedaan.

De heer **De Vries** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Mag deze Kamer thans in ronde bewoordingen van de Minister-President horen of hij nu al dan niet verwacht dat de kruisraketten hier geplaatst zullen worden?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! De weerstand tegen de plaatsing van kruisraketten is groot. Ik houd het er niettemin op dat bij een optimum aan informatie over de gang van zaken in Genève – mochten de onderhandelingen daar volstrekt verkeerd verlopen – het Nederlandse volk ervan te overtuigen is wat dan dient te geschieden.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Mogen wij uit de beantwoording van de Minister-President opmaken dat hij de bezorgdheid van de Nederlandse bevolking voor de kruisraketten nog evenzeer erkent als hij op 21 november deed en dat hij in de laatste dagen van zijn demissionaire kabinet er alsnog op aandringt dat de nieuwe initiatieven genomen worden naar het nieuwe kabinet toe,

de nieuwe initiatieven die hij op 21 november van het vorige jaar heeft beloofd?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Die bezorgdheid is voor iedereen die hoofd en hart heeft, begrijpelijk. Zij mag echter in laatste aanleg het beleid in de toekomst niet dicteren.

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Is de Minister van mening dat juist ter wille van het slagen van de onderhandelingen in Genève het van groot belang is dat nu reeds hoge prioriteit moet worden gegeven en sedert 1979 had moeten worden gegeven aan voorlichting door de overheid over de noodzaak van plaatsing als onverhoopt in Genève onvoldoende resultaten zouden worden bereikt?

Minister **Van Agt**: In antwoord op deze vraag wil ik zeggen dat ook naar mijn oordeel – die zelfkritiek wil ik nog wel verwoorden – de Regering – en misschien niet alleen de Regering – in de afgelopen jaren meer had moeten doen aan het inlichten van de Nederlandse bevolking over onder meer de fabuleuze opbouw van het wapenarsenaal van de Sovjet-Unie.

De heer **Bolkestein** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Is de Minister van mening dat het zogenaamd maatschappelijk draagvlak zich dient te weerspiegelen in een meerderheid van deze Kamer en in niets anders?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Die mening ben ik ook toegeedaan.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Pleit de Minister-President in feite niet voor een brede maatschappelijke discussie over het onderwerp van de kernbewapening met een grote inbreng van de ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Over het onderwerp in kwestie is, terecht, reeds discussie genoeg.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door de leden J. J. P. de Boer en Gualthérie van Weezel aan de Minister van Buitenlandse Zaken, **over de uitwijzing uit Zuid-Afrika van een Nederlandse journalist**.

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie].⁶

□

De heer **J. J. P. de Boer** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! In het net gesloten regeerakkoord tussen het CDA en de VVD, in het regeerakkoord van het zittende kabinet en zelfs in de regeerakkoorden van kabinetten daarvoor, was steeds een twee-sporen-beleid ten opzichte van Zuid-Afrika opgenomen. Het ene spoor beoogde het eventueel nemen van sancties, terwijl het andere spoor beoogde – zoals in het laatste regeerakkoord staat verwoord – Nederland met Zuid-Afrika die contacten te laten onderhouden die een positieve mogelijkheid bieden, een bijdrage te leveren aan de bestrijding van de apartheid.

Het zal duidelijk zijn, dat als één van de draden die als het ware zijn gespannen tussen Zuid-Afrika en Nederland nu door Zuid-Afrika bewust is kapot getrokken, wij ons opnieuw de vraag stellen hoe het nu eigenlijk staat met die contacten. Om die reden hebben wij de vragen gesteld.

□

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! In antwoord op vraag 1 kan ik antwoorden dat de ambassade in Pretoria al eind augustus van de heer Jacobs heeft vernomen dat hem was aangezegd dat zijn per 17 september aflopende werkvergunning niet zou worden verlengd door het Zuidafrikaanse departement van Binnenlandse Zaken. Onze ambassade heeft hierover het Ministerie van Buitenlandse Zaken ingelicht.

Door de heer Jacobs is een bezwaarschrift ingediend terwijl de ambassade ten behoeve van hem demarches heeft ondernomen. Dit alles heeft ertoe geleid dat zijn werkvergunning werd verlengd tot 31 oktober. Op 13 oktober – dus lopende de termijn van verlenging – heeft de betrokken Zuidafrikaanse minister wederom afwijzend beschikt over de verlenging van de werkvergunning na heroverweging.

Men zal wellicht hebben vernomen dat ik de ambassadeur van Zuid-Afrika op 25 oktober op het departement heb ontboden. Ik heb toen blijk gegeven van ontstemming hierover bij de Nederlandse Regering.

In antwoord op de vragen 2 en 3 kan ik zeggen dat de Zuidafrikaanse regering de regel aanhoudt, geen redenen op te geven waarom het buitenlanders niet langer vergund blijft, te vertoeven in dat land.

Niettemin heb ik getracht aan de weet te komen welke de redenen waren voor het besluit in kwestie, dus met betrekking tot de heer Jacobs. Ik heb die redenen niet te horen gekregen. Ik moet hieraan wel toevoegen, dat geen internationaal gebruik ertoe noopt om desgevraagd die redenen wel op te geven. Ik moet er zelfs aan toevoegen, dat naar de praktijk van onze eigen administratie, ook de Nederlandse Regering geen informatie pleegt te geven over de redenen waarom het aan buitenlanders niet langer veroorloofd wordt hier te lande te verblijven.

Mijnheer de Voorzitter! In dat gesprek op 25 oktober heb ik de ambassadeur van Zuid-Afrika er wel op gewezen dat het hier gaat om een niet-verlenging van een werkvergunning die een feitelijke beperking van de vrijheid van nieuwsgaring tot gevolg heeft. Ik heb hem erop gewezen dat het bevorderlijk zou zijn voor de betrekkingen tussen onze landen indien hij, onverplicht, toch redenen voor deze beslissing zou kunnen geven. Zoals ik al zei: ik heb die niet mogen vernemen.

Ik kom aan vraag vier. Inderdaad, de heer Jacobs zou de enige Nederlandse full-time correspondent in Zuid-Afrika zijn geweest. Het antwoord op de vraag is dus bevestigend.

Dan vraag vijf. Aan de Nederlandse ambassade in Pretoria is één ambtenaar verbonden die mede belast is met perszaken. Wij zien geen goede reden – dit wordt trouwens in de vraag ook niet gesuggereerd – om die Nederlandse ambtenaar terug te roepen. Ik wijs er voorts op, dat de uitwijzing van zijn Zuidafrikaanse tegenvoeter, die verbonden is aan de Zuidafrikaanse ambassade hier ter stede, een demarche zou zijn die in een heel ander vlak ligt dan het niet-verlengen van de werkvergunning voor de Nederlandse journalist ginds.

In hetzelfde vlak als het niet-verlengen van de werkvergunning zou het liggen als wij het aan een hier te lande werkzame Zuidafrikaanse journalist onmogelijk zouden maken zijn werk hier voort te zetten. Dat moeten wij zeker niet doen. Wij zouden dan op dezelfde wijze te werk gaan als de Zuidafrikanen jegens onze landgenoot hebben gedaan en dan zou het verwijt dat wij aan hen maken ons ook zelf treffen.

De heer **J. J. P. de Boer** (CDA):
Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog

één aanvullende vraag. Is de Regering bereid in de toekomst de verdere ontwikkelingen van het Zuidafrikaanse optreden tegenover de vrije nieuwsgaring vanuit de buitenwereld nauwlettend in de gaten te houden en is zij bereid de Zuidafrikaanse regering duidelijk te maken dat het van het verdere gedrag van de Zuidafrikaanse regering in dezen zal afhangen of er op de lange duur toch geen consequenties zouden kunnen worden verbonden aan het functioneren van Zuidafrikaanse functionarissen in Den Haag?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Het antwoord op de gestelde vragen is voluit bevestigend.

De heer **Wallage** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Is de Minister er niet beducht voor dat deze, toch wel lankmoedige, houding van de Nederlandse Regering de positie van journalisten in andere landen als Zuid-Afrika die kennelijk niet zo'n hoge pet op hebben van persvrijheid, in gevaar kan brengen?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zie niet in wat aan onze houding lankmoedig is. Elk van de mogelijke reacties op het niet-verlengen van de werkvergunning voor onze landgenoot in Zuid-Afrika, zou, zoals geschetst aanmerkelijke bezwaren hebben. Wij zouden daarmee belangen schaden die wij juist hier en in Zuid-Afrika wensen te behartigen.

De heer **Van Eekelen** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Heeft de Minister de indruk dat hier sprake is van een individueel geval en een individuele benadering of is er sprake van een algemeen repressief beleid in Zuid-Afrika ten opzichte van buitenlandse journalisten?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Mede omdat mij niet de redenen zijn opgegeven waarom deze journalist niet langer in Zuid-Afrika zal mogen werken, moet ik voorzichtig zijn in het beantwoorden van deze vraag. Ik mag, deze informatie niet bezittend, niet a priori uitsluiten, dat de beslissing is toegesneden op de concrete situatie van de betreffende journalist.

De heer **Ter Beek** (PvdA): Zou de Minister de vraag van de heer Van Eekelen niet bevestigend kunnen beantwoorden, indien hij ook in ogenschouw neemt, dat de uitwijzing van Jacobs niet de eerste is en dat in het verleden al vaker Nederlandse en andere journalisten zijn uitgewezen op grond van de voor de Zuidafrikaanse regering onwelgevallige berichtgeving?

Minister **Van Agt**: Mijnheer de Voorzitter! Ongetwijfeld is er wel eens reden geweest zich met enige bezorgdheid af te vragen hoe de Zuidafrikaanse overheid de vrijheid van nieuwsgaring bejagent. Dit is niet het eerste geval waarin een journalist dat land moet verlaten. Wat mij behoedzaam deed zijn in het beantwoorden van de vraag van de heer Van Eekelen is dat, zolang je niet weet welke overweging er werkelijk ligt achter deze Zuidafrikaanse beslissing, niet a priori mag worden aangenomen, dat deze beslissing een onderdeel uitmaakt van een breder beleid van beperking van nieuwsgaring. Je mag niet uitsluiten dat er in dit geval een specifieke reden is waarvan de Zuidafrikaanse regering geen melding wil maken.

De heer **Frinking** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Heeft de Regering via eigen wegen geen redenen vernomen voor deze uitwijzing?

Minister **Van Agt**: Neen, voorzitter! Wij tasten in het duister.

Aan de orde is de **beantwoording van vragen**, gesteld overeenkomstig artikel 107 van het Reglement van Orde door de leden Gualthérie van Weezel en Mateman aan de Ministers van Justitie en van Buitenlandse Zaken, **over de verkoop van soft drugs via de z.g. 'hasjwinkels'**, en door het lid Schutte aan de Minister van Justitie, **over de verkoop van 'soft drugs' in Enschede**.

[De vragen zijn opgenomen aan het eind van deze weekeditie]^{7 en 8}

De heer **Gualthérie van Weezel** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Reeds in de uitgebreide commissievergadering van 22 maart jl. gewijd aan de hulpverlening aan drugverslaafden heb ik uitvoerig de internationale componenten van het drugprobleem geschetst. Nederland is geen drugeiland. Over en weer in Europa is men zeer van elkaar afhankelijk. Nederland wordt in het buitenland, al dan niet terecht, met een zekere achterdocht bekeken.

Dit geldt met name voor grensstreken. Derhalve is het extra bevreemdend dat het juist in Enschede, een grensstad, moest zijn dat, ook met medewerking van de VVD-leden in de gemeenteraad, voor het eerst in Nederland de handel in soft drugs werd gelegaliseerd. Tot nu toe was de

CDA-kamerlid Gualthérie van Weezel

lijen dat de huisdealer werd geduld maar niet toegelaten. De Minister heeft altijd op het standpunt gestaan, dat de huisdealer een lage opsporingsprioriteit heeft.

West-Duitsland staat op zijn kop. Het gebeurt niet veel dat een gebeurtenis in Nederland zoveel publiciteit krijgt als deze gebeurtenis in West-Duitsland. Die Welt van 20 oktober is daarvan niet het enige voorbeeld. Ook het Westuitse journaal heeft verschillende malen aan deze kwestie aandacht gegeven.

Er is van Duitse zijde nog niet geprotesteerd, maar dat wil niet zeggen dat dit in de naaste toekomst niet zal geschieden. Het gaat daarbij dan met name om internationale verplichtingen in het kader van de Opiumwet. Ik wil niet nader ingaan op de vragen die de heer Schutte daarover heeft gesteld, maar artikel 11, lid 4 van de Opiumwet lijkt in dit verband belangrijk.

Ik zou aan de Minister van Justitie met name een oordeel willen vragen over het optreden van burgemeester Wierenga die een grote persoonlijke verantwoording op zich heeft geladen. Wellicht waaiert het uit over heel Nederland. Daarom wil ik met name van de Minister van Justitie vernemen of dit alleen tot Enschede beperkt blijft, of dat wij er in de toekomst rekening mee moeten houden dat de huisdealer ...

De Voorzitter: Mijnheer van Weezel, neemt u mij niet kwalijk, maar u bent in de eerste plaats over de tijd en in de tweede plaats is dit geen toelichting maar een aantal nieuwe vragen. Die nieuwe vragen behoeft de Minister nu niet te beantwoorden.

□

Minister De Ruiter: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal nu eerst de overgrote meerderheid van de vragen voor mijn rekening nemen, waarna vraag 2 van de heren Gualthérie van Weezel en Mateman door mijn collega van Buitenlandse Zaken zal worden beantwoord.

Ik zou eerst enkele algemene opmerkingen willen maken. In Nederland heeft in het verleden herhaaldelijk een uitgebreide discussie plaatsgevonden over de reikwijdte van de Opiumwet. Bij de laatste wijziging van die wet in 1976 is een duidelijk onderscheid gemaakt tussen drugs met een onaanvaardbaar risico, zoals heroïne enerzijds, en cannabisproducten anderzijds. Die opvatting is doorgetrokken naar het algemene drugbeleid.

Over het algemeen is men van oordeel – de ISD, de interdepartementale stuurgroep drugbeleid heeft tot die oordeelsvorming bijgedragen – dat cannabisgebruikers niet als criminelen behandeld dienen te worden. Daarbij dient zoveel mogelijk voorkomen te worden dat kwetsbare jongeren met hard drugs in aanraking komen.

Daarom is het nodig dat de markt van de drugs met een onaanvaardbaar risico en de markt van de henneproducten zoveel mogelijk worden gescheiden. In die opvatting kan een huisdealer in henneproducten worden geplaatst.

Ik wijs erop dat destijds ook van de zijde van gemeenten is aangedrongen op een genuanceerde benadering van het drugbeleid, gelet op de rol van gemeenten in het plaatselijke jongerenwerk. Het resultaat daarvan is geweest dat de richtlijnen voor de toepassing van de Opiumwet een belangrijke functie toekennen aan het plaatselijk driehoeksoverleg, het overleg tussen burgemeester, officier van Justitie en korpsleiding. Op die manier kunnen in een bepaalde plaats alle aspecten van geval tot geval worden gezien.

Ik wil nog eens uitleggen wat een huisdealer nu eigenlijk is, omdat in de vragen van de heren Gualthérie van Weezel en Mateman onvoldoende onderscheid wordt gemaakt tussen een 'hasjwinkel' en deze huisdealer. Mijn hele betoog is erop gericht duidelijk te maken dat er van iets als een 'hasjwinkel' in het geheel geen sprake is. Kenmerken van het instituut van de huisdealer zijn dat hij het vertrouwen heeft van de leiding van het jongeren centrum, dat hij uitsluitend producten van redelijke kwaliteit kan leveren voor een redelijke prijs, dat hard druggebruik niet wordt getolereerd en dat pogingen tot handel in hard drugs aan de politie moeten worden gemeld.

Bij dit alles hoort voorlichting over drugs en een ontmoedigend beleid ten aanzien van druggebruik. Ik onderstreep dit omdat het een belangrijke plaats inneemt in het beleid van de gemeente Enschede.

Uit de voorstellen aan de raad van de gemeente Enschede en de daarop volgende besluitvorming blijkt ook, dat men aansluiting zoekt bij deze genuanceerde aanpak van het probleem, een benadering die ik wat dat betreft positief kan noemen.

Ik wil nogmaals zeggen, dat in de Enschedese situatie juist is voorkomen, niet in de laatste plaats door het overleg met de officier van justitie, dat daar een soort van verkooppunt van hasj zou komen. Uit de hele geschiedenis van de afgelopen jaren tot nu toe blijkt, dat de gemeente helemaal geen legalisering van de verkoop van hasj in de gemeente Enschede onder de dekmantel van een besluit van de gemeenteraad wil. Dat zou in ieder geval ook op grote bezwaren stuiten bij het open-

De Ruiter

baar ministerie, dat zoals gezegd een dergelijke opzet in het verleden al kritisch heeft besproken en ook heeft verhinderd dat iets dergelijks zou plaatsvinden.

De enige speelruimte die bestaat en waar het nu dan ook in Enschede om gaat zit in de toepassing van de bestaande richtlijnen. In die zin is er in Enschede helemaal niets nieuws aan de orde. Het is natuurlijk bijzonder jammer dat deze opzet in Enschede een zodanige publiciteit heeft gekregen dat daardoor zou kunnen worden bevorderd wat wij niet willen, namelijk dat van dit soort van dingen een aanmoedigende werking uitgaat. Dat is helaas op dit moment niet meer terug te draaien. Het beleid is echter omgekeerd en is gericht op ontmoediging.

Ik moet dus inderdaad onderkennen, dat de publiciteit die het geheel heeft gekregen zou kunnen leiden tot een zekere aantrekkingskracht van de gebeurtenissen in Enschede, die tot over de grens invloed kan hebben. Ik zeg echter nogmaals, dat dat het omgekeerde is van wat met het beleid wordt beoogd.

In ieder geval veroorzaken noch het besluit van Enschede noch de visie daarop van het openbaar ministerie een afwijking van de richtlijnen, zoals die al geruime tijd geleden en ook in deze Kamer al herhaaldelijk aan de orde zijn geweest.

Een probleem hierbij is dat een huisdealer zich niet publiekelijk mag afficheren, maar dat de publiciteit tot nu toe daarmee niet goed is te verenigen. Die publiciteit mag op dit moment echter niet tot het oordeel leiden, dat de huisdealer zich daarmee publiekelijk afficheert. Het is niet ondenkbaar dat dit in de toekomst anders zal worden, maar op dit moment kan dat niet worden gezegd.

Het raadsbesluit blijft dus binnen de marges van de richtlijnen. Het is daarmee in ieder geval niet in strijd. Het zou kunnen zijn dat de praktijk op basis van die besluitvorming de marges, aangegeven in de richtlijnen, gaat overschrijden. In dat geval zou strafrechtelijk optreden in overweging kunnen worden genomen. Zolang van een dergelijke overtuiging niet blijkt, zullen de ontwikkelingen moeten worden afgewacht. Dat zal ik ook meer in het algemeen doen. Het zal duidelijk zijn, dat daarbij voor de door mij reeds genoemde ISD een belangrijke rol zal zijn weggelegd.

Minister Van Agt: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet nog een antwoord geven op de tweede vraag van de heren Gualthérie van Weezel en Mateman. De grenscontrole aan West-Duitse zijde is in de regio Enschede inderdaad verscherpt. Naar verluidt heeft de regering van de deelstaat Noordrijn-Westfalen zich gewend tot de centrale regering in Bonn; ik heb daar echter geen officiële bevestiging van.

Wat ik wél uit eigen wetenschap kan melden is dat aan de Nederlandse delegatie in het zogenaamde Pompidou-overleg – het periodieke overleg tussen permanente vertegenwoordigers in het kader van de Raad van Europa over de bestrijding van drugmisbruik en illegale handel in drugs – tussen 20 en 22 oktober door de Duitse delegatie indringende vragen zijn gesteld over deze aangelegenheid. Die vragen zijn toen beantwoord in de geest van de beantwoording zoëven door de Minister van Justitie. Indien de centrale regering in Bonn de kwestie zou voorleggen aan de Nederlandse Regering, zal daarop worden gereageerd zoals de Minister van Justitie zojuist heeft gedaan.

De heer Gualthérie van Weezel (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb begrepen dat de huisdealer niet wordt toegelaten maar wordt geduld en dat hij onder de strafwet valt. De gemeenteraad van Enschede legaliseert echter zijn bevoegdheden. Wordt de huisdealer nu geduld of door bedoeld besluit van de gemeenteraad officieel toegelaten en dus indirect gelegaliseerd? Hoe kan, nu de handel in soft drugs nog steeds officieel verboden is, de huisdealer op legale wijze aan de soft drugs komen die hij vervolgens in de Kokerjuffer verkoopt? Kan de Minister via de officier van justitie waarborgen geven dat deze soft drugs niet worden verhandeld aan buitenlanders, dus niet aan Duitsers?

Minister De Ruiter: Mijnheer de Voorzitter! Het is niet zo dat de gemeenteraad van Enschede welke handel in drugs dan ook heeft gelegaliseerd. Die strekking heeft het besluit niet, en het zou overigens ook niet kunnen. Het enige wat in Enschede – en daar niet alleen – gebeurt, is een feitelijk optreden binnen de grenzen van de richtlijnen. Dat optreden zal als zodanig steeds voorwerp van controle zijn.

Ik wil nadrukkelijk zeggen dat ook de richtlijnen de handel niet legaliseren. Ook dat zou niet kunnen want je kunt bij richtlijn niet afwijken van de wet. De richtlijnen hebben uitsluitend een prioriteitsschaal met betrekking tot de opsporing vastgesteld, geheel overeenkomstig het onderscheid dat de Opiumwet maakt, waarbij aan het optreden tegen deze handel een lage prioriteit is toegekend. In die zin is het onmogelijk dat hoe en waar dan ook op legale wijze drugs worden verhandeld.

Wat dit betreft, moet en kan de desbetreffende vraag dan ook niet anders worden beantwoord dan met een verwijzing naar de Opiumwet en de op basis daarvan uitgevaardigde richtlijnen. Legalisatie zal nergens kunnen plaatsvinden op geen enkel punt.

Belangrijker lijkt mij de vraag in verband met verkoop aan buitenlanders. Ik wil deze vraag in een wat breder kader zien. De inzet van het beleid op dat punt – iedereen zal inzien dat dit een hoge graad van moeilijkheid heeft, omdat doeleinden moeten worden verwezenlijken zijn – is om via werk in jongeren-centra zoveel mogelijk bescherming te bieden aan groepen, met name de jeugd, die op het punt van drugs zulke verhoogde risico's lopen.

Daarom is het met deze figuur in strijd als een jongeren centrum uitsluitend zou gaan fungeren als een soort aanloopcentrum, juist in verband met handel in drugs. Dat geldt niet alleen voor buitenlanders, maar voor iedereen die niet op andere wijze een normale binding met het jongeren centrum heeft. Dus zowel regionaal als ten opzichte van het buitenland moet de huisdealer, gelet op de praktijk zoals die rondom hem is ontstaan, in zijn beperking worden opgevat als iemand die een functie heeft binnen een jongerenwerk van dat centrum. Vandaar dat in het steeds doorlopende driehoeksoverleg de officier van justitie er met name steeds op zal aandringen en er ook op zal blijven toezien dat die grenzen niet worden overschreden.

Ik heb zoëven gezegd dat het nu nog niet de tijd is om daar een eindoordeel over te kunnen geven, maar ik wil wel zeggen dat in de komende tijd juist op die punten zal worden gelet, opdat niet via een zeer oneigenlijke uitbreiding van hetgeen onder de richtlijnen een lage prioriteit heeft in feite toch zal ontstaan een verschijnsel dat men legalisering zou moeten noemen of de oprichting van een hasj-winkel.

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Is de mededeling die wethouder Halsema volgens Tubantia van 16 oktober jl. heeft gedaan juist, nl. dat De Kokerjuffer zelf heeft gevraagd om hennepprodukten te mogen verkopen en dat het gemeentebestuur dit formele verzoek heeft ingewilligd? Verdraagt een besluit van deze strekking zich wel met letter en geest van de Opiumwet en met de medewerking die van lagere overheden mag worden verwacht aan de handhaving van geldende wettelijke bepalingen?

Wat is het oordeel van de Minister over de inschakeling van een overheidsdienst als de Keuringsdienst van Waren bij de controle van aard en kwaliteit van hennepprodukten?

Is de Minister bekend met de werkafspraken over de condities voor de verkoop van hennepprodukten die zouden zijn gemaakt tussen De Kokerjuffer en burgemeester Wierenga? Zo ja, hoe zijn dergelijke werkafspraken te rijmen met het illegale karakter van de verkoop en, zo neen, wil de Minister zich hierover laten informeren en de Kamer inlichten?

Is het de Minister bekend dat inmiddels ook in de gemeente Utrecht een stichting Huisdealer is opgericht met het oogmerk om onder controle van de plaatselijke overheid soft drugs te verkopen? Zo ja, wat is daarover zijn oordeel en, zo neen, wil hij zich ook hierover laten informeren en de Kamer inlichten?

Is de Minister niet tot de conclusie gekomen dat de richtlijnen voor het opsporings- en strafvorderingsbeleid wat betreft de kleinhandel in hennepprodukten onvoldoende functioneren en aangescherpt of op zijn minst verduidelijkt moeten worden? Is hij bereid, de gemeentebesturen duidelijk te wijzen op het illegale karakter van elke vorm van medewerking aan die kleinhandel in hennepprodukten?

□

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Ik weet op dit moment niet precies welke contacten er zijn tussen het jongerencentrum en de gemeente Enschede, aangezien dit een proces van jaren is geweest. Ten aanzien van de werkafspraken zou ik ook slechts de inhoud kunnen weergeven van het besluit van de raad van de gemeente Enschede. Uiteindelijk gaat het natuurlijk om het beleid van het openbaar ministerie inzake de handhaving van de Opiumwet en de richtlijnen die ter uitvoering daarvan

Minister De Ruiter (Justitie) aan het woord

zijn vastgesteld. Dat zijn de grenzen die hierbij in acht moeten worden genomen. Ik acht het buitengewoon betreurenswaardig dat deze zaak naar buiten toe overkomt alsof er in Enschede iets bijzonders zou zijn gebeurd, alsof daar de handel in drugs zou zijn gelegaliseerd. Dat is nergens in Nederland het geval en dus ook daar niet.

Het is mij niet bekend of er in Utrecht ook dergelijke plannen bestaan. Als dit het geval mocht zijn, zal ik precies dezelfde lijn volgen – uiteraard ligt de eerste verantwoordelijkheid bij het openbaar ministerie – om erop te laten toezien dat de grenzen die zijn gesteld in de richtlijnen, niet zullen worden overschreden. In die zin ben ik er op het moment nog niet zeker van dat de richtlijnen niet voldoende functioneren. Gezien de praktijk van de laatste jaren, geven zij volgens mij aan de officier van justitie zeker voldoende handvatten om ervoor te zorgen dat de grens tussen lage prioriteit en legalisatie niet wordt overschreden.

De heer Schutte vroeg nog naar de rol van overheidsdiensten, zoals de Keuringsdienst van Waren. Deze kwestie zal door de hoofdofficier in het driehoeksoverleg aan de orde worden gesteld. Hoewel ik het driehoeksoverleg niet wil bemoeilijken, wil ik toch nu al wel zeggen dat een actieve bemoeienis van een overheidsorgaan volgens mij in verband met wet en richtlijnen grote problemen zou kunnen oproepen.

De heer **Ter Beek** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wil de Minister zich met kracht verzetten tegen de eerder door de heer Gualthérie van Weezel opgeroepen suggestie dat burgemeester Wieringa hoogstpersoonlijk de huisdealer is?

De **Voorzitter**: Die vraag heb ik zoëven nauwelijks toegelaten en er is ook geen antwoord op gegeven. Het lijkt mij beter om daar niet meer op in te gaan.

De heer **Lankhorst** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Vindt de Minister het juist geen goede zaak dat in het belang van de volksgezondheid van jongeren de keuringsdiensten van waren overal bij de kwaliteitscontrole van hennepprodukten worden ingeschakeld?

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt mij zeer de vraag of het mogelijk is om een zodanige controle uit te voeren dat de – overigens zeer beperkte – doelstelling kan worden bereikt. Daarnaast zijn naar mijn mening grote problemen te verwachten als overheidsdiensten de door het openbaar ministerie en de wetgever gestelde grenzen niet meer in acht zouden nemen.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Zou de Minister, hetzij nu, hetzij later per brief, de Kamer op de hoogte kunnen stellen van de positieve resultaten die het werken in jongerencentra met huisdealers al sinds jaar en dag heeft opgeleverd, met name op het gebied

De Ruiter

van controle van de cannabisproducten en het scheiden van de markt, want ik zou Enschede en Utrecht in dezen niet de primeur willen gunnen.

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben in een uitgebreide commissievergadering ongeveer een half jaar geleden over het hele drugsbeleid gediscussieerd.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Daar was u niet bij.

Minister **De Ruiter**: Daar was ik wel degelijk bij. Ik heb daar ook het woord gevoerd over met name deze materie. Juist nu zich allerlei vragen voordoen ten aanzien waarvan de richtlijnen hun bruikbaarheid moeten bewijzen dient men op die ontwikkeling zeer attent te zijn. Er dient echter niet tussentijds een stuk te worden geschreven dat uitgaat van een vooronderstelling die zich moeilijk in woorden laat uitdrukken.

Ik vraag de Kamer om enig geduld totdat zich weer een gelegenheid voordoet, hierover uitgebreid te spreken. Door de wijze waarop deze materie wordt gesproken, wordt zo gemakkelijk een onderdeel van het drugsbeleid geïsoleerd behandeld. Hierdoor kan gemakkelijk een verkeerde belichting ontstaan.

Mevrouw **Evenhuis-van Essen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Is de politie wel voldoende geïnstrueerd, gezien het artikel in het dagblad Trouw, waarin staat dat de politie haar houding niet weet te bepalen bij het vervoer van de hoeveelheden soft-drugs naar het desbetreffende pand?

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Op dit punt zal langs het kanaal van het driehoeksoverleg de nodige duidelijkheid worden verschaft.

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Aannemende dat het driehoeksoverleg heeft plaatsgevonden, vraag ik wat daarin de opstelling was van de chef van de politie.

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Deze vraag kan ik alleen na overleg beantwoorden.

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Beschikt de Minister over aanwijzingen dat meerdere gemeenten het voorbeeld van Enschede gaan volgen?

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Als ik de mededelingen die hier vandaag zijn gedaan en een persbericht mag geloven, beginnen in

meer gemeenten stemmen op te gaan om het voorbeeld van Enschede te volgen.

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Voorlopige voorzieningen in verband met de voorgenomen intrekking van het Koninklijk besluit van 10 april 1939 (Stb. 181) (16959)**.

Dit wetsontwerp wordt zonder beraadslaging en, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Herziening van de Wet op de kansspelen (speelautomaten) (16481)**

en van:

de motie-Haas-Berger over het tegengaan van illegale vormen van kansspel (16481, nr. 23);

de motie-Engwirda over het niet in de uitvoeringsregelingen opnemen van de eis van de f50-grens (16481, nr. 24).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Staatssecretaris **Scheltema**: Mijnheer de Voorzitter! Met genoegen hebben wij beiden gisteren de waarderende woorden gehoord die de Kamer heeft uitgesproken over het wetsontwerp in zijn algemeenheid en over het feit dat bij de schriftelijke voorbereiding van de behandeling in ruime mate is ingegaan op de opmerkingen van de Kamer. Aan een aantal opmerkingen is ook tegemoet gekomen.

Wij verklaren graag dat dit ook lag aan de kwaliteit van de gemaakte opmerkingen en de grondigheid die de Kamer heeft betracht bij het voorbereiden van dit wetsontwerp.

Wij hebben ook met veel plezier geluisterd naar de betogen die gisteren zijn gehouden. Dat geldt in het bijzonder voor het betoog van de heer Krajenbrink. Ik complimenteer de heer Krajenbrink met zijn eerste optreden in deze Kamer.

In antwoord op de allerlaatste vraag van de heer Krajenbrink zeg ik alvast dat het een vergissing was dat in het gewijzigd ontwerp de Staatssecretaris van Economische Zaken als eerste ondertekenaar optrad. Men ziet mij hier dan ook als eerste het woord voeren. De uitvoeringsregeling zal echter in de eerste plaats onder

verantwoordelijkheid van de Staatssecretaris van Economische Zaken worden vastgesteld.

Ingaande op enige algemene punten, kom ik allereerst tot het systeem van de wettelijke regeling. Vervolgens kom ik tot de handhaving van de regeling en een aantal punten die betrekking hebben op de decentralisatie. Ik zal eindigen met enige opmerkingen over de overgangsregeling.

Het is voor de tweede maal sinds het tot stand komen van de Wet op de Kansspelen in 1964 dat er een belangrijke wijziging van die wet aan de orde is. De voorbereiding daarvan is een erg lange geweest. In 1973 nam deze Kamer de motie-Du Chatinier aan, waarin werd aangedrongen op een herziening van artikel 30 van de Wet op de Kansspelen. In die motie werd uitgesproken dat artikel 30 bij de huidige ontwikkelingen op het gebied van de speelautomaten geen voldoende regeling bood. Sindsdien heeft een tweetal ambtelijke werkgroepen zich over de voorbereiding van een wetsontwerp gebogen.

Er is uitvoerig overleg gevoerd met verschillende betrokkenen. Wij zijn uiteraard verheugd over de waardering die in het bijzonder door de heer Krajenbrink is uitgesproken over de grondige voorbereiding die op deze wijze heeft plaatsgevonden. Wij zijn ook erkentelijk voor de woorden van waardering die van verschillende kanten zijn uitgesproken met betrekking tot de openheid die ook naar buiten is betracht. Dat is niet alleen door ons gebeurd, maar ook door de ambtenaren die met de voorbereiding van de regeling belast waren. Zij hebben in dat kader veel en goed werk verzet.

De lange voorbereiding heeft het ook mogelijk gemaakt, een duidelijk inzicht te krijgen in de maatschappelijke en technische ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen zijn in belangrijke mate bepalend geworden voor de gekozen wettelijke regeling.

Hoewel de maatschappelijke ontwikkelingen natuurlijk de belangrijkste zijn, zijn ook de technische ontwikkelingen niet van ondergeschikt belang geweest bij deze materie. Ten tijde van de motie-Du Chatinier waren op de markt slechts speelautomaten aanwezig die van mechanische aard waren. Thans, nog geen tien jaar later, hebben de elektronica en de chip ook in dit veld een geweldige ontwikkeling doorgemaakt. Je treft dus niet meer een grote kast met vele radertjes en wieltes aan.

Scheltema

Als je achter de schermen kijkt – letterlijk achter een scherm, want het betreft veelal een televisietoestel – tref je eigenlijk maar weinig aan. De situatie is dus heel sterk veranderd. De spelcomputers zijn ook aanzienlijk eenvoudiger geworden. Het zal duidelijk zijn dat een dergelijke in beginsel ruime beschikbaarheid van speelautomaten in belangrijke mate de haalbaarheid bepaalt van het doen naleven van de restrictieve regeling die nu nog is opgenomen in artikel 30 van de Wet op de Kansspelen.

Niet de technische, maar vooral de maatschappelijke ontwikkelingen zijn de belangrijkste bepalende factor geweest. Ik denk dat het juist is, te constateren dat de consensus die in 1964 ten grondslag lag aan de Wet op de Kansspelen sindsdien op belangrijke punten is veranderd. De heer Krajenbrink sprak in dat verband over de polsstok van de volksconsciëntie.

Wij zijn ons ervan bewust dat ook over de morele waarde en de maatschappelijke wenselijkheid van kansspelen geheel verschillend wordt gedacht in Nederland. Dat is ook gisteren in deze Kamer tot uitdrukking gekomen. Zo hebben de geachte afgevaardigden de heren Schutte, Van Rossum en Leerling ieder in andere, maar vaak heel beeldende bewoordingen getuigd van hun standpunt en gewezen op de eigen verantwoordelijkheid die de overheid in deze zaken zou moeten hebben.

Eén van hen gaf in dit verband beeldend aan, dat de overheid niet moet worden een automaat die maatschappelijke ontwikkelingen op de een of andere manier omzet. Het moet niet zo zijn, zo betoogden zij, dat iedere massale overtreding van wettelijke bepalingen gezien moet worden als een maatschappelijke behoefte, waaraan dan ook tegemoet moet worden getreden.

Ook als men dat erkent, moet toch wel worden vastgesteld dat wettelijke regels die, zoals hier, hun grondslag vinden in de maatschappelijke afkeuring van bepaalde verschijnselen, gedragen moeten worden in de overtuiging van de bevolking.

Naar mijn idee betekent dit, dat de door de zoëven genoemde geachte afgevaardigden gewezen weg hier niet begaanbaar is.

Nu onderschreven deze sprekers toch ook in zekere zin, naar het mij voorkomt, dit standpunt, waar zij erkenden dat de overheid niet in staat is het kwaad van het gokken geheel en al uit te roeien.

Door andere sprekers werd op een andere manier tegen het wetsontwerp aangekeken. De heer Krajenbrink heeft er uiting aan gegeven dat in zijn visie het gokken niet bevorderd zou moeten worden en dat het niet iets is, waarbij hij staat te juichen. Aan de andere kant heeft hij echter gewezen op de polsstok die de overheid heeft. In dat perspectief heeft hij zich een voorstander van deze wettelijke regeling betoond.

In zekere zin aan de andere kant van het spectrum troffen wij de heer Jacobse aan, die in het gokken duidelijk een aanvaardbare vorm van amusement ziet, zij het dat ook hij vindt dat misbruik moet worden voorkomen en zich om die reden positief ten opzichte van deze wettelijke regeling heeft opgesteld. Mevrouw Haas en de heer Engwirda hebben in beginsel ook de uitgangspunten van dit wetsontwerp aanvaard.

Of men nu het kansspel als kwaad afwijst, of het als een aanvaardbare vorm van amusement ziet – een ieder zal moeten erkennen dat de huidige situatie met betrekking tot de speelautomaten onwenselijk is. Weliswaar bevat artikel 30 een zeer terughoudende bepaling, maar op tal van plaatsen heeft zich een ontwikkeling afgetekend die in feite contrair is aan deze bepaling. Onder die omstandigheden is het noodzakelijk de regeling aan te passen, zodat het mogelijk wordt de ontwikkeling in banen te leiden, ten einde te voorkomen dat misbruik wordt gemaakt van de gebleken behoefte.

Mevrouw Haas heeft dit aspect van de overheidstaak ook sterk benadrukt.

Het vormt dan ook het uitgangspunt van de door het wetsontwerp beoogde kanalisatie. Niet alleen de polsstok van de volksconsciëntie, maar vooral ook de lengte van de polsstok van de wetgever dient daarbij bepalend te zijn.

Door verschillende sprekers is er gisteren op gewezen dat een soortgelijke gedachte als nu aan dit wetsontwerp ten grondslag ligt, óók ten grondslag lag aan de wijziging van de Wet op de Kansspelen in 1974. Vervolgens werd geconstateerd dat die wijzigingen in de loop van de tijd toch onvoldoende zijn gebleken om de ontwikkelingen geheel in gewenste banen te leiden.

Dit vervulde de afgevaardigden met zorg, want men vroeg zich af of deze wetswijziging dan efficiënter en effectvoller zou zijn dan de vorige. Het lijkt mij daarom goed om, in verband met dit wetsontwerp over de speelau-

tomaten, even stil te staan bij met name de problemen met betrekking tot de illegale casino's.

Ik wil voorop stellen dat de Regering die problemen ook onderkent. Daaraan wil ik toevoegen dat het niet juist is te stellen dat daartegen in het geheel niet wordt opgetreden. Regelmatig worden illegale casino's gesloten en worden overtreders van de wettelijke bepalingen inzake casinospelen vervolgd.

In dit grote verband heeft mevrouw Haas een motie voorgesteld die, als ik het goed begrijp, twee onderdelen bevat.

Zij vraagt in de eerste plaats een evaluatie van de effectiviteit van de Wet op de Kansspelen bij het voorkomen van illegale vormen van kansspelen. Het is inderdaad wenselijk om wettelijke regelingen aan een evaluatie te onderwerpen, zeker als het gaat om wettelijke regelingen waarbij men twijfelt of de effectiviteit daarvan voldoende is. Ik mag mevrouw Haas erop wijzen dat een heel beperkte evaluatie voorkomt in de memorie van toelichting bij de laatste begroting van het Ministerie van Justitie. Daarin komt een passage voor over de Wet op de Kansspelen.

Het tweede gedeelte van de motie heeft betrekking op het opsporings- en vervolgingsbeleid voor de illegale kansspelen. Wij proberen voor het opsporings- en vervolgingsbeleid in het algemeen duidelijke prioriteiten te stellen. In het geheel van de activiteiten dat door politie en openbaar ministerie moet worden verricht, wordt systematisch geprobeerd een beleid te voeren waarbij prioriteit wordt gegeven al naar gelang de overwegingen en de onderwerpen die op dat moment het meest voor belangstelling in aanmerking komen.

Ik vind het dan ook enigszins ongelukkig om in incidentele gevallen uitspraken te doen over het feit dat er aan een bepaald onderwerp veel aandacht moet worden gegeven, omdat veel aandacht aan het ene onderwerp altijd weer ten koste gaat van de aandacht aan het andere onderwerp. Wat dat betreft wil ik mevrouw Haas suggereren om die meer algemene afweging bij de behandeling van de begroting van het Departement van Justitie aan de orde te stellen.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): In mijn verhaal heb ik heel nadrukkelijk het artikel van Van Strien aangehaald. Hij zegt: wij sporen op, de apparatuur wordt allemaal in beslag genomen en dan is het vervelend als je ziet dat de

Scheltema

volgende avond in datzelfde pandje weer gespeeld wordt. Dat vond hij een vervelende zaak voor de politie. Hij deed de suggestie – ik heb die suggestie gisteren in mijn bijdrage overgenomen – om een regeling te treffen dat panden waarin regelmatig illegale casino's worden aangetroffen, kunnen worden gesloten. In Amsterdam hebben we een soortgelijke bepaling voor heroïnepanden. Waar het om gaat is dat er maatregelen komen zodat na de opsporing door de politie het gevoerde beleid effectief kan worden.

Staatssecretaris **Scheltema**: Het komt erop neer dat het beleid van de verschillende mensen die met de opsporing en vervolging zijn belast, in elkaar moet grijpen. Als men a zegt, moet men ook b zeggen. Het lijkt mij inderdaad wenselijk dat die consequentie wordt getrokken door de samenwerking op dat punt zo goed mogelijk te doen zijn.

Meer in het algemeen wil ik zeggen, dat de ervaring die is opgedaan met de regeling voor casinospelen niet bepalend is voor de mogelijkheden om de regeling van de speelautomaten te handhaven.

Het betreft hier een duidelijk andere materie, waarbij het toezicht op de naleving van ook anders ingerichte wettelijke regels aanmerkelijk eenvoudiger is. Daarbij speelt ook een rol dat het feit dat in beginsel iedereen in aanmerking komt voor een exploitatievergunning krachtens deze wet, en derhalve een ieder op legale wijze speelautomaten kan exploiteren, er minder reden is om te vluchten in illegale vormen.

Het punt van de overregulering is door de heren Engwirda en Krajenbrink aan de orde is gesteld. In zekere zin heeft ook de heer Jacobse op dit punt gewezen.

De vraag is hierbij gesteld of deze wettelijke regeling wellicht een wat te ver gaande regulering zou inhouden en of zij niet zou leiden tot een overmaat aan bureaucratie. Het voorvoegsel 'over' in 'overregulering' duidt er naar mijn idee op dat er zozeer een overdaad aan regels ontstaat, dat de doeleinden die men met de regeling beoogt juist niet worden bereikt, doordat er te veel regels zijn. Dit is een in de belangstelling staand vraagstuk dat in algemene zin zeker belangrijk is.

Overregulering kan twee bezwaren met zich brengen. In de eerste plaats kan er sprake zijn van zoveel regels,

dat degenen die de regels moeten toepassen, door de bomen het bos niet goed meer kunnen zien waardoor zij, in plaats van zich precies aan de regels te houden, deze willekeurig toepassen. Dit verschijnsel doet zich inderdaad, zoals gebleken is uit een onderzoek, voor, wat betekent dat de regels en de veelheid van regels die bedoeld waren om zekerheid te scheppen, deze zekerheid in feite niet met zich brengen, maar tot onzekerheid en willekeur kunnen leiden.

In de tweede plaats kan een veelheid van regels een zodanige belasting voor de uitvoering met zich brengen dat er een grote en overmatige bureaucratie ontstaat, of dat er grote kosten zijn gemoeid met de uitvoering van de regeling. De heren Engwirda en Jacobse wezen hier al op. Beide bezwaren doen zich naar mijn idee hier niet voor. Ik denk dat er in dit geval geen onzekerheid wordt geschapen door de regeling. Integendeel! De bedoeling van een betrekkelijk nauwkeurige regeling zoals hier is opgezet, is juist dat de mensen die bij de toepassing ervan betrokken zijn, een eenvoudige maatregel en een eenvoudig en overzichtelijk handelenpatroon voor zich hebben.

Daartoe is in de preventieve sfeer bij de toelating nogal wat geregeld, hetgeen betekent dat de instanties die de verdere uitvoering en opsporing moeten bekijken, juist eenvoudige handelingen hebben te verrichten. Ik kom hierop dadelijk bij de handhaving nog terug.

Wat de kosten van de uitvoering en de bureaucratie betreft die de regeling met zich brengen, heb ik het idee dat juist in dit opzicht heel efficiënt wordt gewerkt. Er ontstaat geenszins een overmatige bureaucratie. Integendeel! Door verschillende mensen is gevraagd of het aantal van acht ambtenaren, die wij specifiek aanstellen voor deze problematiek, wel genoeg zal zijn. Ik denk dat de regeling in dit opzicht zo efficiënt is, dat – zoals ik dadelijk zal aantonen – dit aantal inderdaad effectief is.

Voorts werd in dit verband door de heren Jacobse en Engwirda nog gevraagd of de voorgestelde regeling wel op behendigheidsautomaten zou moeten worden toegepast. Mevrouw Haas vroeg of ook allerlei televisiespelletjes onder de regeling zouden moeten vallen. Het antwoord op deze laatste vraag luidt bevestigend. De televisiespelletjes onderscheiden zich in weinig van andere behendigheidsautomaten en er bestaat nu eenmaal

– om redenen die ik zal uiteenzetten – de noodzaak om behendigheidsautomaten wel in de regeling op te nemen. Dit berust op twee gedachten.

In de eerste plaats is er een zeer vloeiend onderscheid tussen kansspelautomaten en behendigheidsautomaten. De meeste behendigheidsautomaten kunnen zeer wel gebruikt worden als kansspelautomaat. Ik breng in dit verband slechts in herinnering dat met het huidige artikel 30 werd beoogd alleen behendigheidsautomaten toe te staan. Dit is er dan ook de reden van dat er een maximum gesteld wordt aan het te halen aantal vrije spelen bij behendigheidsautomaten.

In de tweede plaats is er ten behoeve van de goede handhaving een controle nodig in deze zin, dat, indien speelautomaten worden aangetroffen, het eenvoudig is om vast te stellen of de automaten aanwezig mogen zijn of niet. Om deze reden zijn ook de verschillende vergunningen vereist, ook voor behendigheidsautomaten. Uiteraard zullen de kosten van de controle van behendigheidsautomaten geringer zijn dan die van de controle van kansspelautomaten, hetgeen ook het verschil in heffing verklaart.

Op het systeem van de wettelijke regeling zijn ook de heren Schutte en Van Rossum nog ingegaan. Zij vroegen zich af of de feiten die in deze wettelijke regeling strafbaar werden gesteld, inderdaad in het economische strafrecht moesten worden geregeld en of het misschien niet beter was deze feiten onder het commune strafrecht te laten vallen.

Als wij ons richten op de potentiële overtreders van de regeling, dan kunnen wij hen waarschijnlijk vinden in de sfeer van het economische strafrecht. Meer in het algemeen hebben wij gekozen voor een systeem van handhaving waarbij het gaat om maximale effectiviteit van de vervolging en de opsporing. Wij meenden die bereikt te hebben door deze feiten tot economische delicten te bestemmen. Deze kwalificatie heeft verder geen enkele betekenis voor de visie die wij hebben op het delict dat hierbij is omschreven of de regeling die wordt gegeven.

De heer Schutte heeft mij nog op een gevoelige plek getroffen door te wijzen op het feit dat tegen de beschikkingen die de burgemeester geeft met betrekking tot de aanwezigheidsvergunning, beroep open zal staan op het College van Beroep voor het bedrijfsleven. De heer Schutte

Scheltema

vraagt of dit wel goed past in het systeem van administratieve rechtsbescherming waaraan ik toch ook wel aandacht pleeg te besteden.

Ik vind het buitengewoon plezierig dat er hier zoveel opmerkingen worden gemaakt die voortvloeien uit de behoefte om de eenheid van het systeem zoveel mogelijk te bevorderen.

Helaas staan wij voor een situatie waarin de eenheid van het systeem nogal ver te zoeken is. Er zit minder consequente eenheid in het systeem dan ook ik wel wenselijk vind. Daarom is naar mijn idee in dit geval het College van Beroep voor het bedrijfsleven, hoewel dit op het eerste gezicht misschien niet aangewezen lijkt, toch de meest voor de hand liggende rechter om deze zaken te beoordelen.

Immers, de andere beroepen die uit de toepassing van dit wetsontwerp kunnen voortvloeien, zullen bij het College van Beroep behandeld worden. Dat betekent dat bij dat College specifieke kennis over de toepassing van deze regels aanwezig zal zijn. Bovendien is het niet zo dat voor beslissingen die in gemeentelijke sfeer worden genomen, alleen maar de Arob-procedure openstaat.

Het komt wel vaker voor dat het College van Beroep voor het bedrijfsleven de beroepsrechter is voor beslissingen die in de gemeentelijke sfeer worden genomen. Ik moge in dat verband verwijzen naar artikel 12 van de Winkelsluitingswet, dat ook beroep op het College van Beroep voor het bedrijfsleven openstelt.

Mevrouw Haas heeft in verband met de regeling nog vragen gesteld over het verschil in behandeling tussen de droge en de natte horeca, dat in de memorie van toelichting werd aangekondigd. Zij vroeg of daardoor de mensen niet te veel naar de natte horeca werden gedreven. Ik geloof dat dit bezwaar dat in het voorlopig verslag door leden van de fracties van de Partij van de Arbeid, het CDA en de VVD naar voren werden gebracht, ertoe heeft geleid dat in de memorie van antwoord werd aangekondigd dat wordt afgezien van dit verschil in behandeling.

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Tijdens de schriftelijke voorbereiding was dit nog niet helemaal duidelijk geworden. Het onderscheid tussen droge en natte horeca is ongedaan gemaakt, maar voor de clubhuizen, dorpshuizen en

kantines bestond dat onderscheid nog wel. Voor de ene categorie waren alleen maar behendigheids spelen toegestaan en voor de andere categorie zowel behendigheids spelen als kansspelen. Omdat in dit geval het onderscheid nog wel werd gemaakt, was het ons niet helemaal duidelijk of dat onderscheid in de horecabedrijven nog wel zou worden gemaakt. Het blijkt dat dit dus niet het geval is.

Staatssecretaris Scheltema: Voor alle duidelijkheid wil ik nog eens zeggen dat dit inderdaad niet het geval is.

Ik heb zoëven gesproken over de opzet van het gekozen wettelijke systeem, terwijl ik nu de vragen wil beantwoorden over de mogelijkheden om dit systeem te handhaven.

Ook in deze Kamer werd benadrukt dat alleen bij een goede handhaving de beoogde kanalisatie gerealiseerd zou kunnen worden. Zoals ik al zei, het vergunningensysteem is een stelsel dat bij wet is opgezet en het is er juist op gericht dat de controle op de naleving op een eenvoudige manier kan geschieden. Aan de ene kant is het eenvoudig omdat politiefunctionarissen binnen het kader van de reeds bestaande normale controletaken door het eenvoudig waarnemen van een merkteken op de buitenzijde van de automaat zonder verder enige specialistische kennis het geldig opgesteld zijn van de automaat kunnen nagaan. Hierdoor is een simpele controle van brede omvang te realiseren.

Aan de andere kant is de regeling van een ander soort eenvoud. Dit komt door de hele specialistische en toegesneden werkwijze van de speciaal daarvoor opgeleide en goed uitgeruste controle-ambtenaren van het ijkwezen. Op de integrale opzet van de keuringen die daar zullen worden verricht zal mijn ambtgenoot van Economische Zaken nog nader ingaan.

Op dit punt wil ik nog wel een aantal dingen zeggen. Het toezicht zal zich vooral toespitsen op en om de speelautomaat met als belangrijkste schakel de exploitant. Daarbij zullen de sancties allereerst liggen op het administratief-rechtelijke vlak. Immers, de exploitant die eigenaar van de automaat is, stelt zijn exploitatievergunning in de waagschaal indien hij zich leent tot onwettelijke praktijken.

Naar aanleiding van de vraag van mevrouw Haas of acht controlerende ambtenaren nu wel voldoende zouden zijn, kan ik in ieder geval het volgende zeggen. Controle zal steekproefsgewijs natuurlijk worden

uitgevoerd. Daarbij zal uiteraard van de vroegere opgedane ervaring gebruik worden gemaakt door de controle speciaal daar te verrichten waar men het meest een overtreding vreest.

Gezien de uitrusting van de acht ambtenaren moet het mogelijk zijn ongeveer tien automaten per dag te controleren, hetgeen betekent dat jaarlijks totaal ongeveer 10 000 kansspelautomaten kunnen worden gecontroleerd op een totaalbestand van ongeveer 40 000. Dit bestand verwacht men. De automaten zullen naar verwachting eigendom zijn van ongeveer 500 exploitanten.

Dit betekent een verschijningsfrequentie van deze speciale controle-ambtenaren van ongeveer eenmaal per jaar per etablissement. Daarnaast is er – hierop wees ik zojuist al – de regelmatige eenvoudige controle van de politie. Ik meen dat hiermee voorlopig geconstateerd kan worden, dat de maatregelen voor de controle die in voorbereiding zijn, betekenen dat een effectieve handhaving van de wettelijke regeling bepaald mogelijk is.

Ik kom aan mijn antwoord op een vraag van de heer Engwirda. De geschatte kosten voor de overheid, voortvloeiende uit de handhaving van de wet, zullen ongeveer f3 miljoen op jaarbasis belopen. Die kosten zullen volledig door de heffingen worden gedekt.

De heer Krajenbrink (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris zegt: 'Daarnaast is er de regelmatige eenvoudige controle van de politie'. Wat stelt hij zich daarbij precies voor? Ik vrees dat dit inhoudt dat een politieagent met enige regelmaat een speelautomaatenhal binnenloopt, leeftijden controleert etcetera. Ik denk dat het namelijk nauwelijks anders kan. Kan de Staatssecretaris hierover wat meer duidelijkheid verschaffen?

Staatssecretaris Scheltema: Mijnheer de Voorzitter! De controle door de controlerende ambtenaren wordt met name verricht om te kijken of de speelautomaten inderdaad in overeenstemming zijn met de eisen die daaraan worden gesteld. Daarnaast kunnen zij natuurlijk ook controleren of er andere overtredingen plaatsvinden. Bij de meer algemene controle die politieagenten of opsporingsambtenaren in het algemeen kunnen verrichten, gaat het om de vraag of er inderdaad een aanwezigheidsvergunning is en of er een automaat opgesteld staat die, naar het zich op het eerste

Scheltema

gezicht laat aanzien, daar in overeenstemming met de regels staat. Dat is buitengewoon eenvoudig te zien. De agenten, die uiteraard de verschillende gelegenheden waar de automaten mogen worden opgesteld kennen, kunnen het op eenvoudige wijze nagaan. Dat zal ook geregeld gebeuren.

De heer **Schutte** (GPV): Ik geloof ook dat de controle eenvoudig zal zijn in de gelegenheden waar de automaten mogen worden opgesteld. Wordt het knelpunt echter juist niet gevormd door de plaatsen waar zij niet mogen worden opgesteld? Zullen daar geen clandestiene praktijken plaatsvinden? Controle daarop lijkt mij veel moeilijker.

Staatssecretaris **Scheltema**: Het is heel duidelijk in welke gelegenheden de automaten mogen zijn opgesteld. Dat betekent dat een agent die ergens anders een apparaat ziet onmiddellijk weet dat het daar niet mag.

De heer **Schutte** (GPV): Zal die agent het zien?

Staatssecretaris **Scheltema**: Aangezien het in beginsel gaat om plaatsen die voor het publiek toegankelijk zijn, zal de aanwezigheid van automaten op plaatsen waar het niet mag heel snel in de gaten lopen.

De heer Krajenbrink heeft een vraag gesteld over het naast elkaar bestaan van het strafrechtelijk en het administratiefrechtelijk handhavingssysteem. Hij heeft zich afgevraagd hoe de coördinatie zou zijn. Het is de bedoeling dat de coördinatie niet incidenteel maar geregeld en in het kader van het driehoeksoverleg plaatsvindt.

De zorg voor goede handhaving brengt mij op het probleem van het spelen door jongeren onder de 16 jaar, vooral op kansspelautomaten. Dat onderwerp is door vrijwel alle sprekers aangeroerd. Door mevrouw Haas, de heer Krajenbrink en de heer Jacobse werden amendementen ingediend die op dit onderwerp betrekking hebben. De strekking van het amendement van de heer Krajenbrink gaat het verst en komt neer op een algeheel verbod voor jongeren beneden de 16 jaar om op kansspelautomaten te spelen.

Het amendement van mevrouw Haas beoogt de bescherming van jongeren te realiseren door het beperken van de aanwezigheid van deze automaten in etablissementen die de jongeren veel bezoeken.

Daarentegen wil de heer Jacobse duidelijk in de wet bepalen dat jongeren onder begeleiding van een meerderjarige wel in speelautomatenhallen mogen komen.

Ik stel voorop, dat ook ons veel gelegen is aan de bescherming van jongeren beneden de leeftijd van 16 jaar. Om die reden is bij eerste nota van wijzigingen artikel 30u in het wetsontwerp opgenomen. Men kan zich naar aanleiding daarvan afvragen waarom het dan niet consequent is, een algeheel verbod voor het spelen van jongeren in de wet op te nemen.

Ik kom niet voor niets op dit onderwerp na de bespreking van het toezicht op de naleving van de wettelijke regeling. Zoals ook door de heer Krajenbrink gisteren is gesteld moet een wettelijke regeling, om te kunnen worden gehandhaafd, ook worden beleefd en waargemaakt. Wij achten die mogelijkheid bij het verbod voor jongeren om speelautomaten te betreden wel aanwezig. De grote zorg die gisteren tot uitdrukking werd gebracht brengt ons ertoe, het amendement van de heer Jacobse af te wijzen.

Bij nader inzien twijfelen wij ook aan het in onze brief uitgesproken voornemen, een vrijstelling voor jongeren onder geleide te verlenen, omdat wij daarbij handhavingproblemen verwachten. Waarschijnlijk is, dat alleen een absoluut toegangsverbod optimaal kan worden gehandhaafd.

De mogelijkheid om een algemeen verbod, zoals voorgesteld door de heer Krajenbrink, te handhaven achten wij bepaald niet aanwezig. In de eerste plaats wordt het aantal te controleren plaatsen vele malen groter. In de tweede plaats vormt in die andere gevallen de enkele aanwezigheid van jongeren niet reeds een overtreding maar moet worden vastgesteld, dat er daadwerkelijk wordt gespeeld. Dat brengt op het punt van bewijs en opsporing buitengewoon grote problemen met zich.

Voorts gaat het er dan vooral om de houder van de aanwezigheidsvergunning zelf te treffen. Dat betekent tegelijkertijd dat, wil men daadwerkelijk tot een gerechtvaardigde opsporing, vervolging en veroordeling komen, er toch enige mate van zekerheid moet bestaan dat deze houder van die vergunning het spelen door de jongeren niet heeft kunnen verhinderen. Men kan zich voorstellen dat het in een eenvoudige horecagelegenheid voor de houder van de vergunning bijna niet mogelijk is

steeds zodanig op te treden dat jongeren niet aan het apparaat zitten en er ook mee spelen. Dat is ook voor hem bijna niet te doen.

Dat betekent dat de mogelijkheden om in die gevallen op te treden aanzienlijk worden verkleind. De pakkans, die toch in hoge mate bepalend zal zijn voor de naleving van een dergelijk verbod, zal dan zo gering worden dat niet mag worden verwacht dat het verbod daadwerkelijk zal worden nageleefd. Wij menen dan ook dat dit verbod niet moet worden aanvaard.

In dezelfde sfeer zitten de moeilijkheden die wij zien bij het amendement van mevrouw Haas. In dat amendement wordt ook geprobeerd de jongeren beneden 16 jaar te beschermen. Er zijn echter een groot aantal bezwaren verbonden aan de uitvoering van de regeling die zij zich voorstelt.

Allereerst gaat het om gelegenheden die mede door jongeren worden bezocht. Dat zijn niet alleen de gelegenheden die mevrouw Haas zelf heeft opgenoemd. Bijna alle gelegenheden die voor een vergunning in aanmerking komen, worden wel mede door jongeren bezocht.

In de tweede plaats ben ik bang dat het verbod, zoals mevrouw Haas zich dat voorstelt – het heeft niet alleen betrekking op kansspelautomaten, maar ook op behendigheidsspelen – zo ver gaat dat het niet goed gehandhaafd kan worden. Ik vrees dat er te weinig perspectieven zijn dat de naleving van deze bepalingen kan worden afgedwongen. Daarom meen ik dat dit amendement niet zo moet worden aanvaard.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Ik begrijp best dat de Staatssecretaris het allemaal niet leuk vindt. Hij kan echter niet tegen mij zeggen dat het gaat om gelegenheden die activiteiten hebben die mede zijn gericht op kinderen. Ik heb in mijn toelichting heel duidelijk gezegd dat het mij gaat om sportkantine, dorpshuizen en buurthuizen. De bewindslieden hadden ook zelf in hun voorstel voor deze instellingen een ander regime voorgesteld dan voor de rest van de horeca. Daarom kan hij dat argument niet gebruiken.

Staatssecretaris **Scheltema**: Dat begrijp ik niet helemaal. Ik heb twee argumenten genoemd op grond waarvan ik denk dat het handhaven van de regeling, die mevrouw Haas voorstelt, in de praktijk niet goed mogelijk is. Wanneer het amendement in het algemeen verbiedt deze

Scheltema

automaten op te stellen in gelegenheden die mede worden bezocht door personen beneden de leeftijd van zestien jaar, dan vallen daar allerlei gelegenheden onder die mevrouw Haas zelf ook niet wil treffen. Hoeveel cafés en restaurants hebben niet een kindermenu? Dat betekent dat zij hun activiteiten kennelijk mede richten op minderjarigen.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): In mijn amendement staat ook dat die categorieën van inrichtingen en gelegenheden zullen worden aangegeven bij algemene maatregel van bestuur.

Staatssecretaris **Scheltema**: Dat ben ik helemaal met mevrouw Haas eens, maar zij zal ook met mij eens zijn dat die algemene maatregel van bestuur niet in strijd kan zijn met de wettelijke regeling, zeker als die wettelijke regeling van haar afkomstig is.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Het gaat er mij om dat de Staatssecretaris zelf een uitzondering had gemaakt voor deze categorieën. Hij was zelf van mening dat daar een ander regime zou gelden dan in de rest van de horeca. Daarom was hiervoor wel onderscheid gemaakt tussen inschrijving en vergunning. Het moet dus op de een of andere wijze mogelijk zijn ervoor te zorgen dat deze instellingen geen vergunning krijgen. Wellicht kunnen wij er samen even over denken hoe wij dat in de wet moeten zetten.

Staatssecretaris **Scheltema**: Misschien kunnen we nog even naar de uitwerking van dat amendement kijken. Het neemt niet weg dat ik nog een ander bezwaar tegen het amendement heb genoemd, dat niet zo gemakkelijk is weg te nemen.

Ik kom tot de decentralisatie. Voorop moet worden gesteld, dat deze Regering steeds decentralisatie belangrijk heeft gevonden en die waar mogelijk en verantwoord heeft willen bevorderen. Gezien de doelstellingen van het wetsontwerp is het wel noodzakelijk dat twee dingen centraal gebeuren: de keuring en de uitgifte van exploitatievergunningen. Daarover zal iedereen het wel eens zijn.

Daarentegen is het verlenen van een aanwezigheidsvergunning van oudsher in handen van de lokale autoriteiten gelegd, een duidelijk voorbeeld dus van decentralisatie. Ook daarover zal iedereen het wel eens zijn. Wat de speelautomatenhallen betreft is eveneens gekozen voor

decentralisatie. De beslissing over de vraag, of er automatenhallen in een gemeente kunnen komen, is voorbehouden aan de gemeenteraad, terwijl de burgemeester binnen de door de raad gestelde grenzen beslist over de vergunning. Hiermee is tevens aangegeven, wie in dit gedecentraliseerde systeem verantwoordelijk is voor het voorkomen van een opeenhoping van speelautomatenhallen.

De heer Krajenbrink heeft een amendement ingediend op artikel 30d, eerste lid, om bepaalde additionele bevoegdheden aan de gemeenteraad te geven. De strekking van dit amendement is om daar waar de burgemeester de bevoegdheid heeft om die aanwezigheidsvergunning af te geven, de gemeenteraad de bevoegdheid te geven voorschriften te geven voor het beleid dat de burgemeester daarin moet voeren. De strekking van dat amendement spreekt mij aan.

Op het ogenblik is het, ook volgens de jurisprudentie van de Raad van State, voor een gemeenteraad niet mogelijk bij een op deze manier in medebewind gegeven bevoegdheid nadere regels voor de uitvoering daarvan te stellen. Daarentegen wordt ook bij de nieuwe gemeentewet in deze richting gedacht. Het lijkt mij een goede richting. Wat dat betreft spreekt het amendement mij aan.

Denkend aan verdergaande decentralisatie wil ik ook spreken over de mogelijkheid, die in artikel 30c, tweede lid, is geopend om bij algemene maatregel van bestuur beperkingen op te leggen aan de door het wetsontwerp aan de burgemeester gegeven bevoegdheid. Mede gelet op de strekking van het amendement ben ik het wel eens met die afgevaardigden die hun twijfel tot uitdrukking hebben gebracht over de vraag, of de centrale overheid in ieder geval van deze mogelijkheid gebruik zou moeten maken.

Ik zeg graag toe, dat wanneer de gemeenteraad op deze manier de mogelijkheid krijgt, regelingen te treffen, bij algemene maatregel van bestuur op dat punt geen voorschriften zullen worden gegeven, tenzij blijkt, dat er dringend behoefte aan is.

Iets anders denk ik over wat is gezegd, over de maximering van de leges. De heer Schutte heeft daarbij een amendement ingediend. Door aard en opzet van de regulering komt een belangrijk deel van de kosten voor rekening van de centrale overheid. Binnen het totale toezicht is voor de lokale controle een eenvoudige rol

weggelegd, waarvoor derhalve slechts een betrekkelijk gering bedrag aan leges kan worden gevraagd. Dat dit vanwege de eenheid van behandeling en de exploitatiebaarheid aan een plafond moet worden gebonden, ligt dan ook voor de hand.

Bedacht moet namelijk worden dat die exploitatiebaarheid in belangrijke mate mede bepaald wordt door de grenzen die wij aan de karakteristieken van de automaten hebben gesteld of zullen stellen. Uit de ervaring, die is opgedaan met het huidige toezicht van de Kroon op de gemeentelijke leges voor speelautomaten, blijkt dat de marges buitengewoon groot zijn.

De leges variëren van nihil tot f800 per automaat. Ik meen ook dat de bepalingen van de Gemeentewet, ondanks het feit dat de goedkeuring van deze verordeningen door de Kroon moet plaatsvinden, de onthouding van goedkeuring aan duidelijke criteria binden. Kennelijk kunnen die criteria – ook gezien de jurisprudentie op dit punt – niet voorkomen dat zulke hoge legesbedragen worden goedgekeurd. Het is daaronder inderdaad nodig bij algemene maatregel van bestuur iets over de maxima te zeggen.

Mijnheer de Voorzitter! Tenslotte kom ik bij de overgangsbepalingen. De heer Krajenbrink vroeg of over het bij tweede nota van wijzigingen geherformuleerde artikel V nog overleg is gevoerd met de betrokken organisaties. Dat is niet gebeurd en het was ook niet mogelijk gezien de korte tijd waarin die nota moest worden voorbereid. Het was ook niet nodig gezien het feit dat met deze nieuwe bepaling slechts beoogd werd de strekking wat duidelijker tot uitdrukking te brengen.

In de strekking van de bepaling zelf veranderde dus niets. In deze nieuwe formulering is het lot van oude speelautomaten – de automaten die op het moment van inwerkingtreding van deze wet staan opgesteld – los gemaakt van het voortduren van de geldigheid van de nu al verleende vergunningen. Wij menen dat het daardoor ook mogelijk is de oude vergunningen slechts van gelding te laten zijn totdat ze onder de bestaande regels vervallen waarna dan een nieuwe vergunning moet worden aangevraagd.

De heer Jacobse heeft erop gewezen dat 80% van de thans verleende vergunningen zijn verleend voor de duur van één jaar. Daarna zou dus een nieuwe vergunning moeten worden aangevraagd. Ons inziens

Scheltema

bestaat daartegen geen bezwaar omdat aan vrijwel alle inrichtingen, waaraan thans vergunningen zijn verleend, ook nieuwe vergunningen kunnen worden verleend.

Het verlopen van de vergunningen is niet van invloed op de reeds opgestelde automaten. Alleen met betrekking tot de Amsterdamse sigarenhandelaren kan dit anders zijn indien ook aan hen een tijdelijke vergunning is verleend. Om te voorkomen dat hierdoor voor tabakshandelaren in Amsterdam de overgangperiode in de praktijk korter zou zijn dan twee jaar menen wij dat de essentie van het amendement van de heer Jacobse inderdaad aanvaardbaar is, zij het dat het in iets gewijzigde bewoordingen zou kunnen worden gesteld opdat het beter past in het systeem van het wetsontwerp.

Collega Van Zeil zal nog ingaan op het amendement van mevrouw Haas met betrekking tot de overgangsregeling voor Amsterdamse sigarenhandelaren.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Krajenbrink heeft terecht gezegd dat hij veel vertrouwen heeft in de keuringsambtenaren en controleurs van de Dienst van het IJkwezen. Hij heeft zich bij deze dienst ook kunnen overtuigen van een gedegen en innovatieve aanpak waarvoor door deze dienst is gekozen.

Ervaren specialisten uit West-Duitsland en Engeland, waar reeds jaren speelautomaten worden geëxploiteerd, hebben deze aanpak betiteld als een uitstekende methodiek om juist de huidige moderne elektronische machines in de greep te kunnen houden. Gekozen is voor een integrale aanpak waarbij modeltoelating en controle niet als afzonderlijke elementen worden gezien. Het hart van deze aanpak wordt gevormd door een minicomputer-systeem. Ter voorkoming van anonimiteit heeft deze een naam en voornaam gekregen, te weten Co Spaut.

Deze machine heeft als hoofdtaak op automatische wijze een aantal tests uit te voeren bij ter keuring aangeboden speelautomaten. Aangezien van een computer gebruik wordt gemaakt, kunnen relatief langdurige tests worden uitgevoerd van zeer complexe aard, waarbij zeker de door een aantal geachte afgevaardigden genoemde aspecten zullen worden onderzocht. Zo zal een duurtest worden uitgevoerd van ten minste 20 dagen.

Een uitgebreide test op het toevalskarakter zal worden uitgevoerd, waarbij niet alleen gekeken zal worden of alle symbolen daadwerkelijk even vaak voorkomen, maar tevens zal worden bekeken of er geen verband bestaat tussen de rollen onderling. Ook wordt gedacht aan een controle op de eerlijkheid van overige spelonderdelen.

De geachte afgevaardigde de heer Engwirda pleitte voor vermelding op de speelautomaten van het gemiddelde uitkeringspercentage. Dat is echter niet te toetsen. Overwogen wordt om in uitvoeringsmaatregelen de verplichting op te nemen aan de buitenzijde van de automaat de verdeling van de symbolen over de rollen aan te geven, waarbij mijns inziens zeker een goede bijdrage aan de voorlichting aan de gebruikers wordt gegeven.

Ook aan de problematiek van de chip is gedacht. Bij de modeltoelating zullen de spelbepalende onderdelen, de zgn. EPROM's, de programmeerbare chips, uit de automaten worden gehaald en worden uitgelezen met behulp van een microprocessorontwikkelingssysteem en opgeslagen in een centrale geheugenopslag te zamen met enkele kerngrootheden van deze EPROM's. Dit ten behoeve van eventuele conformiteitscontroles naderhand en voor de landelijke controles. Het ligt in de bedoeling, deze spelbepalende EPROM's in opgestelde automaten te laten verzegelen.

De geachte afgevaardigde de heer Krajenbrink uitte zijn bezorgdheid omtrent de timing van de technische uitvoeringsmaatregelen. Kwalitatief is reeds een uitgebreid pakket aan tests opgesteld. Het ligt in mijn bedoeling om op korte termijn de nodige personele ruimte te verschaffen aan de Dienst van het IJkwezen, zodat deze tests nader kunnen worden uitgewerkt en uitgeprobeerd.

Dit mede gezien mijn toezegging dat vooruitlopend op de inwerkingtreding van de wet reeds automaten voor modeltoelating bij de Dienst van het IJkwezen zullen kunnen worden aangeboden. Met fabrikanten en exploitanten wordt reeds enige tijd intensief overleg gevoerd omtrent nadere technische specificaties en voorschriften.

De heer Krajenbrink opperde de gedachte om aan exploitanten van speelautomaten eisen van vakbekwaamheid te stellen. Ook meende hij dat een te groot aantal exploitanten moet worden tegengegaan. Hij achtte een aparte vestigingsregeling een te

zwaar middel en hij suggereerde een oplossing te zoeken in aan de exploitatievergunning te verbinden voorschriften.

Hij verwees in dit verband naar de suggesties van de Vereniging Automatenhandel Nederland (VAN) in haar brief van 14 mei 1982. Met de heer Krajenbrink ben ik vooralsnog van oordeel dat het creëren van een aparte vestigingsregeling, door de VAN als de meest voor de hand liggende mogelijkheid aanbevolen, een te zwaar middel is.

Het door de heer Krajenbrink geopperde idee om een oplossing te zoeken in aan de exploitatievergunning te verbinden voorschriften biedt inderdaad de mogelijkheid om ter zake iets te doen, maar ik moet er dan wel op wijzen, dat die mogelijkheid uiteraard niet zover kan gaan dat daarmee hetzelfde effect als een vestigingsregeling wordt bereikt. In dat opzicht gaat een aantal van de suggesties van de VAN mij bepaald te ver.

De geachte afgevaardigden de heren Jacobse, Leerling, Krajenbrink en Engwirda vroegen zich af, welke criteria ten grondslag hebben gelegen aan de eis te stellen aan de nieuwe kansspelautomaten van een gemiddeld maximaal verlies van f 50 per uur. Zij vroegen daarbij ook in hoeverre dit maximum in overeenstemming is met het gehanteerde uitgangspunt van een sociaal aanvaardbaar verlies.

In deze Kamer is al een aantal keren gezegd dat moeilijk objectieve criteria zijn te geven voor wat sociaal aanvaardbaar is. Bij de vaststelling van de grenswaarde is ervan uitgegaan dat deze waarde zodanig moest worden bepaald dat het gemiddeld verlies dat geleden kan worden zo gering mogelijk is. In het nader rapport is gewezen op de grenswaarde van DM 28,80 die in de Bondsrepubliek Duitsland wordt gehanteerd. Deze is bepaald door toetsing bij gemiddeld spel.

Bepaling van de term 'gemiddeld spel' is echter aanzienlijk moeilijker dan van de term 'blind spel'. Wij hebben gekozen voor de laatste mogelijkheid, waarbij dus geen gebruik wordt gemaakt van beïnvloedingsmogelijkheden. Conform de opzet is er dan een verlieskans met een grenswaarde van f 50. Omdat na enige spellen zelfs de meest ongeofende speler gebruik zal gaan maken van de beïnvloedingsmogelijkheden, daalt zijn verlieskans beneden de grenswaarde, tot ongeveer f 40.

Om een redelijke exploitatie te kunnen beoordelen heeft het Centraal Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf in onze opdracht een onderzoek ingesteld naar het kostenpatroon bij enkele Nederlandse automatenexploitanten. Een van de conclusies luidde, dat een maximaal gemiddeld verlies van f45 voor de speler – en derhalve een maximale opbrengst van hetzelfde bedrag, te delen door exploitant en opsteller – in de huidige situatie nodig is om een redelijke exploitatie te kunnen voeren.

Verder heeft bij de vaststelling van het uurbedrag de berekening van de BTW een rol gespeeld. Aan de Tweede Kamer is reeds medegedeeld dat de BTW bij automaten met winstmogelijkheden zal worden geheven over de opbrengst van de automaat, vermenigvuldigd met een factor 1,2. Dit betekent dat bij speelautomaten met winstmogelijkheden een groter deel van de opbrengst aan BTW zal moeten worden afgedragen dan bij de thans toegestane automaten.

Als derde factor hebben de kosten van de nieuwe regeling die door de automatenbranche zullen moeten worden opgebracht, eveneens een rol gespeeld. Wij hechten grote waarde aan een goede bedrijfseconomische exploitatie, aangezien anders de verleiding zeer groot zal zijn om uitwegen te zoeken om de opbrengst te kunnen verhogen.

Een goede exploitatiemogelijkheid voor kansspelautomaten zorgt eveneens voor een ruim aanbod van minder opbrengst genererende behendigheidsautomaten, aangezien de meeste exploitanten beide automaten leveren. Een vlucht in de kansspelautomaten zal voor de meeste exploitanten derhalve niet nodig zijn. Daarnaast zal een redelijke exploitatie het, onzes inziens belangrijke, facet van een verantwoord onderhoud en tijdige reparatie mogelijk maken.

Opgemerkt kan nog worden dat wij bij de bepaling van het gemiddeld maximaal verlies rekening hebben gehouden met de naar verwachting optredende geldontwaarding. Dit lijkt ons zeer wenselijk, aangezien het niet mogelijk is om het bedrag ieder jaar te corrigeren. Het uurbedrag is namelijk bepalend voor het model, zodat aanpassing van het bedrag de exploitanten zou noodzaken tot nieuwe modeltoelatingsprocedures met alle daaraan verbonden kosten.

De heren Jacobse en Engwirda pleitten voor het achterwege laten

van een grenswaarde voor het gemiddeld maximaal verlies. De vaststelling van deze grenswaarde is de hoeksteen van de nieuwe regeling. Zij heeft onder meer tot doel te voorkomen dat zwakkere groepen in onze samenleving worden benadeeld. Naar onze stellige overtuiging is bij dit zeer toegankelijke kansspel deze bescherming nodig. Hierbij moet worden bedacht dat als gevolg van het weglaten van deze grenswaarde, het gemiddeld maximale verlies per uur zal oplopen tot ongeveer f 120.

Mevrouw Haas en de heer Jacobse hebben de situatie van de Amsterdamse tabakswinkels ter sprake gebracht. Zij hebben gepleit voor het geven van bijzondere aandacht aan deze groep van winkeliers voor wie de opstelling van de speelautomaat een belangrijke bron van inkomsten is. Ik wil hierbij het volgende opmerken.

Allereerst is het voornemen van de indieners van het wetsontwerp om geen speelautomaten toe te laten in tabakswinkels, reeds in november 1980 – dus twee jaar geleden – gepubliceerd. Tellen wij daarbij nog op de tijd die rest tot het in werking treden van de wet en de overgangstermijn van twee jaar, dan moge het duidelijk zijn dat voldoende tijd aanwezig is voor deze groep van winkeliers om zich op de nieuwe situatie voor te bereiden.

Daarnaast moet worden bedacht dat de gemeente Amsterdam al geruime tijd een beleid voert dat erop is gericht, de speelautomaten te concentreren in horeca-bedrijven en speelhallen. Er is ook geen reden om thans de gelegenheden waar speelautomaten worden opgesteld uit te breiden met punten waar dit thans niet het geval is, met uitzondering van enkele gevallen in Amsterdam.

De gemeente Amsterdam heeft indertijd deze groep winkeliers bedrijfs-economisch willen helpen door het afgeven van vergunningen. Een verdergaande hulp in dezen is naar onze mening niet in te passen in de uitgangspunten van de voor ons liggende regeling. De heer Jacobse beoogt met zijn amendement, de burgemeester de mogelijkheid te geven, een aanwezigheidsvergunning te verlenen voor tabaks-speciaalzaken.

In de memorie van toelichting betoogden onze ambtsvoorgangers reeds dat de speelautomaat meer past in het horeca-bedrijf dan in andere lokaliteiten. Daarbij komt dat tevens de controle op de naleving daarmee wordt vereenvoudigd. Het moge duidelijk zijn dat wij van mening zijn

dat het amendement van de heer Jacobse niet past in het kader van dit wetsontwerp. Een zelfde reactie willen wij geven op grond van dezelfde argumenten met betrekking tot het amendement van mevrouw Haas.

Ten aanzien van dit amendement merk ik bovendien nog op dat aanvaarding ervan een duidelijke rechtsongelijkheid zal scheppen door de groep van Amsterdam tabakswinkeliers in zo'n duidelijke uitzonderingspositie te brengen ten opzichte van collega's in de rest van Nederland, te meer waar thans nog onduidelijk is wanneer de verkoop van tabakswaren geheel beperkt zal zijn tot tabaks-speciaalzaken, zo er ooit zo'n situatie zal worden nagestreefd. Derhalve valt nog geenszins te overzien, hoe lang zo'n rechtsongelijkheid zal moeten worden gecontinueerd.

Mevrouw Haas heeft bij amendement voorgesteld, algemene maatregelen van bestuur en besluiten krachtens algemene maatregelen van bestuur als bedoeld in de titel over de speelautomaten van te voren bekend te maken in de Nederlandse Staatscourant.

Een voordracht voor dergelijke algemene maatregelen van bestuur zou niet mogen worden gedaan dan twee maanden na publikatie in de Staatscourant. De achtergrond van het amendement is, blijkens de toelichting, de Kamer de gelegenheid te geven de naar het oordeel van de indienster van het amendement ver gaande delegatiebevoegdheid in dit ontwerp aan de beoordeling van de Kamer te onderwerpen.

Laat ik voorop stellen dat collega Scheltema en ik ons hebben gerealiiseerd dat het voor de Kamer van belang was om te weten in welke richting onze gedachten over de uitvoeringswetgeving zouden gaan. Vandaar onze brief van 11 oktober jl. waarin wij de belangrijkste van onze beleidsvoornemens aan de Kamer hebben uiteengezet.

Vervolgens wil ik bij het amendement enige kanttekeningen maken, zowel van principiële als van praktische aard. Uitgangspunt in onze wetgeving is dat de hoofdlijnen door de wet in formele zin, dus in samenspraak tussen Regering en parlement, worden vastgesteld.

Waar dat om praktische redenen nodig is, wordt het stellen van nadere regels aan lagere wetgeving overgelaten. Die komt tot stand – ik beperk mij nu even tot regelgeving op rijksniveau – onder politieke verantwoordelijkheid van een minister of staatssecretaris.

De taak van het parlement is in de regel het achteraf controleren; de Regering regeert en het parlement controleert. Het leek mij goed, deze rolverdeling tussen Regering en parlement voorop te stellen.

Nu realiseer ik mij – en met mij collega Scheltema – dat de wetgevingspraktijk een aantal uitzonderingen kent op dit uitgangspunt, waarbij een of andere vorm van medebetrokkenheid van het parlement bestaat. Dat blijkt al uit de toelichting die door mevrouw Haas is gegeven. Zij verwijst naar de Algemene Bijstandswet.

Die uitzonderingen zijn veelal op initiatief van de Kamer daar gemaakt, waar echt belangrijke punten ter regeling aan een lagere wetgeving werden overgedragen. Die beperking is zowel vanwege de zojuist genoemde rolverdeling tussen Regering en parlement nodig als ter vermindering van onnodige administratieve procedures en vertragingen.

Wanneer ik in dat licht het voorstel van mevrouw Haas-Berger bezie, vallen er drie dingen op.

Ten eerste heeft het amendement betrekking op alle gevallen waarin regeling bij algemene maatregel van bestuur is voorzien.

In de tweede plaats zouden niet alleen alle bij algemene maatregel van bestuur vastgestelde regelingen moeten worden gepubliceerd, maar ook alle krachtens algemene maatregel van bestuur vastgestelde regels. Ten derde zouden naar de letter van het amendement krachtens een algemene maatregel van bestuur vastgestelde besluiten die geen regeling inhouden, doch een beslissing in concreto – een administratieve beschikking dus – in ontwerp bekend moeten worden gemaakt.

Ik geef de indienster van het amendement in ernstige overweging, haar amendement te beperken tot regelingen die bij algemene maatregel van bestuur worden vastgesteld. Dat zijn immers de besluiten waarin de hoofdzaken worden geregeld. Verder dring ik erop aan, het amendement ook in die richting te wijzigen dat niet alle regelingen bij alle maatregel van bestuur aan publikatie vooraf onderworpen zijn, maar alleen die waarin het om wezenlijke zaken gaat.

Ik denk daarbij aan artikel 30a, dat algemene uitzonderingen mogelijk maakt, en aan artikel 30c, tweede lid, dat de mogelijkheid geeft, de aanwezigheid van bepaalde typen speelautomaten te beperken tot bepaalde

inrichtingen of gelegenheden. Als voorbeeld van een minder wezenlijke categorie regelingen – ik zeg niet 'onbelangrijke categorie' – noem ik de artikelen betreffende de diverse te betalen vergoedingen, verbonden aan de uitvoering van de titel. Daarbij denk ik aan artikel 30, derde lid, aan artikel 30i, tweede lid, aan artikel 30j, derde lid, en aan artikel 30o, vierde lid. Ik noem deze bepalingen ook om een praktische reden.

Periode worden overheidsstarieven, zoals deze, aangepast aan het gestegen prijsniveau. Deze aanpassingsronden worden door de noodzaak van publikatie vooraf aanzienlijk en naar mijn mening onnodig gecompliceerd. Daarbij teken ik aan dat wij de Kamer in onze brief van 11 oktober jl. hebben ingelicht over de uitgangsbepalingen.

Zonder het amendement principieel te willen bestrijden, dring ik aan op terughoudendheid. Daarbij merk ik op dat daar waar publikatie zou worden voorgeschreven, niet alleen de Kamer maar ook anderen – vooral belanghebbenden – geïnteresseerd zullen zijn. Ik verzeker de Kamer trouwens dat waar nodig de uitvoeringswetgeving in hetzelfde goede overleg met betrokkenen zal worden voorbereid dat bij de opstelling van het wetsontwerp is gevoerd.

Mij rest de beantwoording van een vraag van de geachte afgevaardigde de heer Krajenbrink. Hij vroeg, of de kermisexploitanten zullen worden uitgezonderd van de verplichting van een exploitatievergunning. Het ligt in onze bedoeling, voor kermisexploitanten een uitzondering te maken op de verplichting, een exploitatievergunning te hebben.

Dit zal dan alleen gelden voor de kermisexploitanten die automaten op de kermis opstellen die zijn vrijgesteld voor modeltoelating. Deze vrijstelling van de exploitatievergunning achten wij niet alleen om economische motieven wenselijk, doch ook omdat op de kermissen geen speelautomaten staan opgesteld die geld uitkeren.

Het toezicht op de naleving van de regeling door deze relatief kleine groep exploitanten zal betrekkelijk eenvoudig in het kader van de totale kermisvergunningverlening door de gemeenten kunnen geschieden.

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor de door hen gegeven antwoorden.

De Staatssecretaris van Justitie is begonnen met op te merken dat de huidige situatie ten aanzien van de speelautomaten niet werkbaar is en dat de ontwikkeling in banen moet worden geleid. Wij zijn dit volstrekt met hem eens; ook wij hebben dit betoogd. Ik denk dan echter dat hij misschien wat makkelijk over de opmerkingen betreffende de mogelijkheden tot controle heen loopt. Op dit moment zijn er ook regels: er mag gewoonweg niet, behalve waar het gaat om behendigheidsapparatuur, om geld worden gespeeld. Alle mogelijkheden om toch buiten de wet te kunnen gaan, zijn aangegrepen.

Ik geef direct toe dat het nu opgebouwde controlesysteem aardig in elkaar zit; ik hoop dat de betrokken ambtenaren ook zullen handelen, zoals de Staatssecretaris het heeft geschetst. Ik denk echter dat de Staatssecretaris iets te makkelijk wegloopt van de mogelijkheden die er zijn om toch illegaal kansspelautomaten neer te zetten. De Staatssecretaris zegt dat er geen reden is om in de illegale vorm te vluchten. Dit vraag ik mij echter af, aangezien er toch nog een behoorlijk bedrag op tafel moet worden gelegd, wil men uiteindelijk in het bezit komen van een exploitatievergunning.

Het is dus best aantrekkelijk, zo denk ik, om toch illegaal een automaat neer te zetten, zeker omdat men dan ook niet aan de eisen betreffende de inworp en de maximale winst gebonden is. Daar gaat het om. Daarom heb ik in eerste instantie ook ten aanzien van casino's, lotto en toto betoogd dat het geregeld is: het kan gecontroleerd worden, maar er bestaan nog allerlei vormen van illegaal kansspel, waarvoor wel regels zijn.

Het punt is dan niet alleen dat de controleambtenaren vlot en makkelijk moeten kunnen vaststellen of er een merkteken op een apparaat zit. Waar het om gaat, is dat ook ter plaatse gekeken zal moeten worden, als het vermoeden bestaat dat daar apparaten staan waarvoor geen vergunning is verleend, en dat men dit natrekt. Ik hoop dat ook daarvoor de controlemogelijkheden aanwezig zullen zijn.

Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris heeft over mijn motie gesproken. Het eerste gedeelte van de motie vond hij, dacht ik, wel aardig, te weten dat er een evaluatie wordt verricht ten aanzien van de werkwijze en de knelpunten met betrekking tot de huidige vormen van kansspelen – zowel met betrekking tot casino's, als voor wat betreft lotto en toto.

Haas-Berger

Het vragen naar een opsporingsbeleid vindt de Staatssecretaris echter niet in dit debat passen; het zou beter op zijn plaats zijn bij de behandeling van de begroting van Justitie. Ik denk dat dit juist is. De vaste Commissie voor Justitie zal ook bij de begrotingsbehandeling heel nadrukkelijk aandacht vragen voor het rapport van het OM. Het komt dus zeker aan de orde. Ik ben het met de Staatssecretaris eens dat ik dat punt dan wellicht beter kan laten liggen.

Wél worden er maatregelen gevraagd om, als er opgespoord is, het opsporingsbeleid niet te doen frustreren. Mijn vraag is ook, of de Staatssecretaris daarnaar wil kijken. Ik wil mijn motie dan ook in die richting wijzigen, dat ik de exacte vraag naar het opsporings- en vervolgingsbeleid eruit haal.

Motie

De Voorzitter: De motie-Haas-Berger (16481, nr. 23) is in die zin gewijzigd, dat in het dictum de woorden 'waaronder opsporings- en vervolgingsbeleid' zijn vervallen.

Naar mij blijkt, wordt deze gewijzigde motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 25 (16481).

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris is nogal uitgebreid ingegaan op de leeftijd van 16 jaar en over het amendement dat ik terzake heb ingediend. De Staatssecretaris geeft twee argumenten waarom het niet kan, ten eerste: de instellingen zijn niet te duiden want overal komen kinderen beneden 16 jaar en ten tweede: het is moeilijk te controleren. Over het eerste punt hebben wij al gesproken. Ik meen dat het wel mogelijk is om een aantal categorieën te benoemen waar plaatsing van automaten verboden kan worden. In mijn voorstel geldt dit zowel voor behoudingsapparaten als voor kansspelapparaten. Ik meen dan ook dat de handhaving niet zo'n probleem hoeft te zijn wanneer in een sportkantine behoudingsapparatuur gewoon niet aanwezig mag zijn.

Ook al heeft een dorpshuis een vergunning en ook al staat het ingeschreven dan zal zo'n gokautomaat daar toch niet aanwezig mogen zijn. Ik denk dat het niet zo'n probleem is want de bewindslieden hebben zelf de categorieën al benoemd. Wanneer je bepaald heb waar zo'n ding niet

mag staan dan geeft de controle geen grote problemen. Men hoeft dan immers niet meer de leeftijd van de spelers te controleren maar de aanwezigheid van die apparaten. Het amendement behoeft als zodanig dan ook niet zulke grote problemen op te leveren.

De Staatssecretaris van Economische Zaken heeft gesproken over het amendement betreffende de tabakszaken.

Ik ben met de bewindslieden van mening dat het niet nodig hoeft te zijn om het aantal plaatsen waar speelautomaten geplaatst mogen worden, uit te breiden buiten de horeca en de automatenhallen. In mijn amendement is geen sprake van uitbreiding; het geldt slechts voor die situaties waar op dit moment al een automaat staat. Het gaat ook niet om het verlenen van nieuwe vergunningen. Wanneer men een oude vergunning heeft die niet hoeft te worden ingetrokken wegens het overschrijden van de regels, dan zal die worden gehandhaafd.

De discrepantie die zou ontstaan tussen hetgeen sigarenhandelaren in Amsterdam en die in de rest van het land is toegestaan, is juist. Dit is echter wel een aflopende zaak, want het gaat erom dat er een verandering in de overgangsbepaling wordt gezet tot een bepaalde termijn. De Staatssecretaris zei zojuist dat hij helemaal niet weet of die regeling er ooit wel komt. Ik heb echter begrepen dat de Minister van Volksgezondheid erg hecht aan de regeling dat tabakswaren alleen maar mogen worden verkocht bij tabakswinkeliers, in het kader van het ontmoedigingsbeleid. Dat is een heel goede zaak. De vaste Commissie voor de Volksgezondheid heeft dit vrij positief gewaardeerd. Wellicht zou dit een aanpak kunnen zijn voor de bewindslieden op Economische Zaken om spoedig tot een verandering van de vestigingswet te komen.

Ook de Staatssecretaris meende dat het nuttig was, de Kamer in te lichten over de richting die de bewindslieden uitgaan. Het is natuurlijk aardig dit te melden maar vanaf het eerste begin is in de schriftelijke voorbereiding alle mogelijke moeite gedaan om ook maar enig inzicht te krijgen in het beleid. Wij hebben het bij het voorlopig verslag en bij het eindverslag gevraagd. Maar veel verder dan de toezegging dat wij tijdens de behandeling de stukken zouden krijgen, zijn wij niet gekomen.

Gelukkig is er op aandringen van de Kamer toch nog van tevoren bekend-

heid aan gegeven. Anders zou het debat heel moeilijk zijn geweest. De bereidheid van de bewindslieden om enig inzicht te geven in de uitvoeringsbepalingen was dus niet zo groot als op dit moment wordt gesuggereerd.

De Staatssecretaris heeft een principiële opmerking gemaakt, dat de Kamer in feite achteraf moet controleren. De wetgeving ligt bij de Regering en de Kamer en voor de rest kan controle achteraf plaatsvinden. Het probleem is, dat je dat natuurlijk wel kunt zeggen, maar de laatste tijd zien we steeds meer dat er op heel essentiële punten een delegatiebevoegdheid in de wetgeving wordt geschapen. Niet voor niets is er door de Kamer op aangedrongen dat er enig inzicht moet komen in de uitvoeringsregelingen. Wellicht gaat het scheppen van delegatiebevoegdheden te ver.

Ik denk dat het heel nuttig is dat de Kamer van tevoren inzicht heeft, zoals de laatste tijd gebeurt. Bij de Algemene Bijstandswet staat het er al veel langer in, maar ook bij de Wet voorzieningen gezondheidszorg en bij de Kaderwet, bij al die wetten waarbij voor een belangrijk gedeelte de nadere regelgeving per delegatie zal plaatsvinden. Dit is van geweldig belang, ook bij deze wet waarbij – de Staatssecretaris noemde de artikelen die van cruciaal belang zijn – inderdaad per delegatie een zodanige uitwerking kan worden gegeven aan de regels die in het wetsontwerp staan, dat het in feite een heel andere kant zou kunnen uit gaan.

Er kunnen geweldige beperkingen worden opgelegd. Een aantal categorieën van automaten kan worden uitgesloten. De opzet van het wetsontwerp zou wel eens helemaal teloor kunnen gaan. Daarom moet er wel degelijk een mogelijkheid voor de Kamer bestaan om van tevoren inzicht te hebben in de richting die de uitvoeringsregelingen uit gaan.

De opmerking van de Staatssecretaris om het te beperken tot een aantal essentiële artikelen van het wetsontwerp, zal ik nader bekijken. Wel wil ik nog een vraag stellen over de opmerking die hij maakte, om het alleen maar ten aanzien van de algemene maatregelen van bestuur te doen en niet ten aanzien van de besluiten die krachtens een algemene maatregel van bestuur worden genomen. In artikel 30a, dat ook door de Staatssecretaris is aangehaald, staat: bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kan worden bepaald dat een of meer bepalingen van deze titel niet van toepassing zijn.

Dit kan dus inderdaad krachtens de algemene maatregel van bestuur.

Als de Staatssecretaris dit wil doen – dus niet bij een algemene maatregel van bestuur, maar krachtens een algemene maatregel van bestuur – dan wil ik dat ook wel even weten. Als de bewindslieden in hun wet een zodanig artikel opnemen dat heel belangrijke beslissingen genomen, heel belangrijke uitzonderingen gemaakt kunnen worden krachtens een algemene maatregel van bestuur, dan denk ik dat – als de Staatssecretaris zegt dat de Kamer zich niet overal mee moet bemoeien – de bewindslieden zouden moeten zeggen, dat zulke belangrijke besluiten alleen maar bij een algemene maatregel van bestuur genomen zouden moeten kunnen worden.

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor hun uitvoerige en duidelijke beantwoording, waarmee niet gezegd is, maar waarschijnlijk ook niet verwacht, dat hiermee alle vragen zijn beantwoord en alle meningsverschillen zijn opgelost.

De grondvraag die ik met anderen aan de orde heb gesteld, luidde: moeten wij – werken aan een kanalisatie dan wel aan een verfijning, een verbetering van de huidige wetgeving, uitgaande van het beginsel dat de gokzucht dient te worden tegengegaan? Het viel mij op dat de Staatssecretaris van Justitie stelde: 'ook als men de ethische bezwaren erkent', en dan volgde het verhaal.

Deze formulering is waarschijnlijk toch bewust zo gekozen. Zij kwam op mij echter over – als dit onjuist is, hoor ik het wel – dat de Staatssecretaris in het midden laat of de ethische bezwaren aanwezig zijn, maar dat voor degenen die de bezwaren als overheid zouden willen hanteren, de argumenten gelden die hij vervolgens noemde.

Een dergelijke instelling zou ik ernstig betreuen, hoewel ik kan begrijpen dat niet iedere bewindsman het eens is met de fundering van mijn bezwaren. Ik ontleen die aan de Bijbel, waarin wordt gezegd dat de wortel van alle kwaad de geldzucht is. Toch zullen de maatschappelijke gevolgen van geldzucht en gokzucht zo evident zijn, dat ieder deze moet onderkennen. Tot de taak van de overheid moet het behoren, de oorzaak en de maatschappelijke gevolgen van geld- en gokzucht naar vermogen tegen te gaan.

Erkent de Regering dat het kwaad van de gokzucht een kwaad is dat door de overheid naar vermogen moet worden bestreden? Als het antwoord op deze vraag bevestigend is, denk ik dat wij een eind op weg zijn in de goede richting. Wij kunnen dan met elkaar zoeken naar een optimale regeling die ook in ethisch opzicht verantwoord is.

De Staatssecretaris van Justitie heeft uitvoerig gesproken over de rechtsbescherming. Ik ben blij met zijn uitspraken daarover. Ik twijfelde ook niet aan zijn intenties op dit punt. Ik zie ook wel in dat alles, helaas, niet zwart-wit kan worden geschilderd op het gebied van de administratieve rechtsbescherming. Op dat gebied moet nog heel wat worden gedaan. Is de keuze die in deze niet ideale situatie is gemaakt, wel een gewenste? In dat opzicht lopen de mening van de Staatssecretaris en van mij nog uiteen.

In paragraaf 2 van dit wetsontwerp gaat het om de openbare orde, veiligheid en zedelijkheid. Deze taak moet op gemeentelijk niveau worden uitgevoerd. Het lijkt mij daarom van grote betekenis dat eenheid in het beleid wordt bevorderd ook door het systeem van rechtsbescherming. Daarom is de burgemeester in dit geval ook de bevoegde instantie. De Staatssecretaris heeft daarop bij herhaling gewezen. In de schriftelijke stukken hebben wij kunnen lezen dat in relatie met artikel 221 van de Gemeentewet de burgemeester de bevoegde instantie is. Dat is niet voor niets. In dit wetsontwerp wordt een zwaar accent gelegd op zaken van orde, veiligheid en zedelijkheid.

De Staatssecretaris noemde als voorbeeld de Winkelsluitingswet. Hoewel daarin uiteraard ook aspecten van veiligheid en orde zitten, verschilt de Winkelsluitingswet toch duidelijk van het wetsontwerp, omdat de Winkelsluitingswet primair economische wetgeving beoogt, die nevenaspecten vertoont van openbare orde. Dat is in de Winkelsluitingswet tot uitdrukking gebracht: het verlenen van een vergunning berust niet bij de burgemeester maar bij het college van burgemeester en wethouders. De vergelijking van de Staatssecretaris gaat dus niet helemaal op.

Ik denk dat het beter zou zijn geweest als de delicten genoemd in paragraaf 2 niet het karakter van economisch delict zouden hebben waartegen in beroep kan worden gegaan bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven. Naar mijn

mening had meer nadruk moeten worden gelegd op het bestuurlijke aspect, zodat rechtbescherming via beroep bij de Raad van State had kunnen worden geregeld. Dit zou de eenheid van beleid op gemeentelijk niveau meer ten goede zijn gekomen dan het verlangen, alles in één wettelijke regeling vast te leggen, hoewel dat op zichzelf legitiem is. Het gaat hierbij niet om de hele Wet op de Kansspelen, maar om een onderdeel daarvan. Hoewel het belangrijk is, alles in een wettelijke regeling onder te brengen, moet het naar mijn idee ondergeschikt zijn aan het belang van eenheid van beleid op, in dit geval, gemeentelijk niveau.

Ik had dit verlangen in de vorm van een amendement neer kunnen leggen, maar omdat dit punt weinig aandacht heeft gekregen in de discussie, heb ik als kleine zelfstandige in de Kamer toch maar besloten geen amendement in te dienen. Ik hoop echter dat dit de Staatssecretaris er niet van zal weerhouden nog eens ten principale op dit aspect in te gaan.

Op het punt van de controle kan ik mij in sterke mate aansluiten bij hetgeen mevrouw Haas hierover heeft gezegd. De vergelijking met de illegale casino's gaat naar mijn mening op als het gaat om niet gelegitimeerde inrichtingen. Controle zal daar moeilijkheden opleveren. Illegaliteit op dit gebied trekt de mensen juist aan. Dit wordt ook gezegd in een artikel in het Algemeen Politieblad.

Ik vrees dan ook dat het streven naar kanalisatie juist hier wel eens zou kunnen gaan mislukken. De mens is bijzonder vindingrijk in het zoeken naar uitwegen, zeker als men die uitwegen graag wil. Ik denk dat het ook niet moeilijk zal zijn die hier te vinden.

Ik kom aan het element van de decentralisatie. Ik waardeer het dat de Staatssecretaris in zijn antwoord een wat positievere benadering met betrekking tot de decentralisatie heeft gekozen dan tot nog toe in de schriftelijke stukken is gebeurd. Het is jammer dat hij deze benadering nog niet heeft doorgetrokken met betrekking tot de motie over de leges. Ik meen dat dit ten onrechte is. Ik heb niet bestreden dat er geen excessieve bedragen aan leges behoren te worden geheven op dit terrein.

De vraag is alleen – daarover verschillen wij kennelijk van mening – of de Gemeentewet daartoe niet een afdoende mogelijkheid biedt. Hierbij is het belangrijk dat rekening wordt

Schutte

gehouden met de tekst van artikel 279 van de Gemeentewet in verband met artikel 277. In artikel 279 staat de bekende bepaling waarbij wordt verboden meer dan een matige winst te maken. In deze bepaling wordt het element van artikel 277, dat handelt over de leges, uitgezonderd. Dit is juist. Blijkens de wetsgeschiedenis mag daaruit echter niet de conclusie worden getrokken dat dus op leges meer dan een matige winst gemaakt mag worden.

Een aantal jaren geleden zijn de leges afzonderlijk in artikel 277 gezet en daarmee ook in artikel 279. Het motief hiervoor was, dat bij leges heel vaak niet aantoonbaar is hoe hoog de kosten zijn die met die leges verband houden. Welnu, de wetgever vond toen dat redelijkerwijs ook niet een bepaling kon worden opgenomen dat er niet meer dan een matige winst gemaakt mag worden.

De Staatssecretaris heeft echter zelf erkend, dat het hier gaat om een geval waarbij de kosten die de gemeenten maakt voor die vergunningen gering zijn. Daarom is ook gezegd dat men aan een bedrag komt van maximaal f 75 en daaraan komen zij nooit tekort. Welnu, het is naar mijn mening zonder meer in de lijn van de Gemeentewet dat er in ieder geval met een zekere marge een toetsing door de Kroon bij de goedkeuring van deze verordening plaatsvindt. Wanneer er duidelijk sprake is van excessieve situaties kan dit dan voor de Kroon een argument zijn om haar goedkeuring te onthouden aan een dergelijke legesverordening dan wel aan een element in zo'n legesverordening.

Ik denk dat dit te meer mogelijk zal zijn, omdat ongetwijfeld na de totstandkoming van deze wet de gemeentebesturen hun legesverordeningen op dit punt zullen moeten gaan aanpassen. Er zal een verscheidenheid van vergunningen en dergelijke aan de orde komen. Er zal dus een aanpassing noodzakelijk zijn, zodat in ieder geval gemeenten die nu echt uit de band gesprongen zijn – ik heb begrepen dat dit er maar enkele zijn – opnieuw door de Kroon op dit punt aan toetsing zullen worden onderworpen. Het gaat hier om een goede zaak: het tegengaan van excessen. Het gaat om een zaak met zeer beperkte afmetingen.

Ik denk daarom dat er geen duidelijke reden aanwezig is voor een centralisatie op dit punt. Wie, zoals de Staatssecretaris het zelf heeft gezegd, de

decentralisatie hoog acht, zal het nalaten om een stap in de richting van centralisatie te doen. Wanneer op een gering punt als dit – ik erken dit – al de weg van centralisatie wordt ingeslagen, waar blijven wij dan als er werkelijk grote punten aan de orde komen?

De heer **Van Dis** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mij aan bij de woorden van dank van voorgaande sprekers aan het adres van de bewindslieden. Uit het antwoord van met name de Staatssecretaris is wel gebleken dat men principieel verschillend blijft denken over het gokken in zijn vele vormen en over hetgeen – ik spreek nu in mijn eigen terminologie – de roeping van de overheid moet zijn. Onze fractie wil het toegeven aan bepaalde maatschappelijke ontwikkelingen afwijzen.

Zij heeft dat in eerste termijn gedaan en zij wil dat ook nu doen, zeker omdat deze ontwikkelingen aan het slappe beleid van de overheid zelf liggen op het gebied van opsporing en vervolging ingevolge het verbod van speelautomaten waarvan de inhoud in 1964 is vastgesteld. In het beleid van de overheid ligt de feitelijke oorzaak van de wijziging.

Het lijkt wel alsof de overheid de zaak op haar beloop heeft gelaten, waardoor de buitenwettelijke situatie is ontstaan waarmee wij nu worden geconfronteerd. Ik kan niet anders dan ook op dit punt weer constateren, dat zij grote schuld op zich heeft geladen. Helaas komt dat ook bij andere belangrijke zedelijke normen voor. In eerste termijn hebben wij gewezen op de ontwikkelingen met abortus provocatus. Wij vrezen dat het ten aanzien van de euthanasie dezelfde kant zal opgaan.

Wat betreft de controle heb ik moeite met het zekere gemak waarmee de Staatssecretaris de controle op niet legale speelautomaatgelegenheden enz. besprak. Onzes inziens ligt hier juist de moeilijkheid. Deze opening kan een begin zijn van verdere verruiming. In eerste termijn hebben wij duidelijk gewezen op het feit, dat deze kanalisatie weer een verruiming is ten opzichte van vroeger en dat die verruiming verder gaat. Ik krijg hierop graag een verder antwoord van de bewindslieden.

Met betrekking tot de decentralisatie is onzes inziens, ondanks de mooie woorden die aan de ook in dit wetsontwerp opgenomen decentralisatie van bevoegdheden naar de gemeenten

zijn gewijd, sprake van een uitholling ten opzichte van de bestaande situatie. Wij betreuren dat, omdat daardoor ook gemeentebesturen die meer begrip hebben voor de roeping van de overheid en daarom een meer terughoudend beleid willen voeren in hun bevoegdheden worden beknot. Dat geldt ook voor de kwestie van de beperkingen ten aanzien van de legesheffingen. Het voorstel van de GPV-fractie in dezen spreekt ons aan. Wij zullen dat dan ook steunen.

Niet helemaal duidelijk is ons geworden hoe nu precies kan worden voorkomen, dat ongewenste opeenhoping van automatenhallen plaatsvindt. Hangt het uitsluitend af van het verlenen van de plaatsingsvergunning? Zou die bevoegdheid nog wat kunnen worden versterkt – ik heb er in eerste termijn via de heer Van Rossum naar gevraagd – door het feit, dat de gemeenten de bevoegdheid hebben bestemmingsplannen te maken? Zou men via die weg meer invloed op de spreiding van dat soort gelegenheden kunnen uitoefenen? Daarop is niet ingegaan. Ik zou het graag van de Staatssecretaris horen. Wie het moet zijn, weet ik niet. Dat merk ik wel.

Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst. Als wij er prijs op stellen dat de ontwikkeling van de jeugd tot volwassenheid op goede manier gebeurt, zal naar ons oordeel ook ten opzichte van dit punt het uiterste moeten worden gedaan om zeker de jongeren onder de 16 jaar weg te houden uit die gokgelegenheden. Het gaat ook om de vraag of er, afgedacht van welke levensbeschouwing ook, niet alle reden voor is om de gokzucht in te tomen. Ik sluit mij wat dit betreft aan bij het betoog van de heer Schutte.

Onze fractie heeft in het antwoord echt geen aanknopingspunten kunnen vinden om haar visie te herzien. Met betrekking tot de amendementen zal onze fractie zich laten leiden door de visie dat elke beperking van de verruiming, hoe klein die ook is, moet worden gesteund.

De heer **Jacobse** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de beide Staatssecretarissen voor hun beantwoording. Ik neem aan dat de heer Van Zeil het mij niet kwalijk zal nemen als ik een extra woord van dank spreek in de richting van de heer Scheltema, Staatssecretaris van Justitie. Nu het niet geheel uitgesloten is dat dit zijn laatste optreden in de Kamer zal zijn,

stel ik het op prijs namens de fractie van de VVD te zeggen dat niet alleen zijn optreden nu, maar zijn totale optreden in deze ambtsperiode door ons hoog is gewaardeerd.

Keren wij terug naar het gokelement. Ik moet toch bij de heer Scheltema nog een keer te biecht. Hij heeft min of meer en passant gezegd dat er wel veel wordt gesproken over de illegale casino's in Nederland, maar dat er toch wel degelijk tegen wordt opgetreden. Wij lezen dat inderdaad regelmatig in de krant, dat zal niemand ontgaan. Dat is nu juist het opmerkelijke. Er is niet gevraagd of de politie weleens wat doet tegen illegale casino's.

Er is gevraagd of er wel enig beleid is. Immers, wanneer politiemensen, die vandaag grimmig binnenvallen in een illegale speelgelegenheid waar een aantal oude dames bijeen is en daar de zaak in beslag nemen, de volgende dag een bezoekend politicus begeleiden om te laten zien hoe perfect een illegaal casino elders in de stad werkt, dan gaan burgers zich afvragen of er wel rechtsgelijkheid is. Er zijn tal van illegale casino's in Nederland gesignaleerd, die iedereen kent en die nauwelijks nog illegaal zijn te noemen. Is een instelling illegaal wanneer deze vrijwel onder politietoezicht opereert? Wat is daar nog illegaal aan? Daarom vragen wij ons af of daaraan nog enig beleid ten grondslag ligt en of de acties die de politie soms onderneemt tegen illegale speelgelegenheden eigenlijk acties bij oprisping zijn. Als daarin meer helderheid zou kunnen komen, zou ik daarvoor buitengewoon erkentelijk zijn.

Mijn tweede opmerking in de richting van de Staatssecretaris van Justitie betreft zijn afwijzing van mijn amendement dat ertoe strekt minderjarigen in de gelegenheid te stellen gelegenheden te bezoeken, mits begeleid door een volwassene. De zorg voor jongeren brengt de Staatssecretaris ertoe deze suggestie af te wijzen. Hij vindt klaarblijkelijk dat de overheid nog altijd een betere bescherming biedt aan minderjarigen dan bij voorbeeld de ouders. Ik deel dat inzicht niet. Ik zal het oordeel hierover aan de Kamer overlaten. Het brengt mij wel tot een licht hoofdschudden.

Dat hoofdschudden zet zich voort in de richting van de Staatssecretaris van Economische Zaken die de grenswaarde van 50 gulden per uur een hoeksteen van het ontwerp

noemde, omdat het de zwakken zou beschermen. Wie beschermt dan in vredesnaam die zwakken tegen – ik noem slechts één voorbeeld – de Staatsloterij? Als ik die parallel trek, zal het voldoende duidelijk zijn dat een dergelijke bescherming in wezen nergens aanwezig is. Het doet in deze sector dan ook enigszins lachwekkend aan.

Mijn volgende opmerking betreft die tabaksspeciaalzaken. Ik moet met spijt constateren dat er opnieuw, na die hele schriftelijke voorbereiding, niet één reëel argument op tafel is gekomen om die categorie zaken niet toe te laten, scherper geformuleerd, om het gemeentebesturen bij wet te verbieden een dergelijke vergunning aan tabaksspeciaalzaken te geven. Ik zal nog één argument in een andere richting gebruiken, naast de tallozen die al op tafel zijn gebracht. De speelautomaten zijn afkomstig uit die sector van het bedrijfsleven. Daar is men er destijds mee begonnen. Ik vermag niet in te zien waarom deze zaken van een dergelijke vergunning zouden moeten worden uitgesloten, met als aanwijsbaar resultaat het over de kop gaan van een aantal kleine bedrijfjes.

Ik ben de Staatssecretaris erkentelijk dat hij de gedachte van het amendement op artikel V, tweede lid, in feite heeft overgenomen. De overgangsbepalingen van artikel V, lid 4 zijn nog onduidelijk gebleven. Die tekst is cryptisch. De beduchtheid bestaat dat dit kan betekenen dat de bedoelde souplesse in de overgangperiode van twee jaar jegens eigenaars-exploitanten in feite kan neerkomen op rechtsongelijkheid en schijn-eigenendom. Als de Staatssecretaris dat bezwaar kan wegnemen, dan hoor ik dat graag. In het andere geval overweeg ik alsnog een amendement in te dienen om artikel V, lid 4 te laten vervallen.

De heer **Krajenbrink** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik dank de bewindslieden voor hun uitvoerige antwoord. Ik sluit mij ook graag aan bij de woorden van de heer Jacobse aan het adres van de heer Scheltema; zeker als coalitiepartner doe ik dat met vreugde.

De Staatssecretaris van Justitie heeft in het begin van zijn antwoord een scala aangegeven, waarop hij de fracties van de Kamer heeft geplaatst, van min of meer afwijzend tot min of meer toejuichend. Ik heb de indruk dat hij mij iets te optimistisch heeft

gezien. Als hij mijn tekst van gisteren goed heeft gelezen, dan heeft hij daarin toch kunnen bespeuren, dat de fractie van het CDA ten opzichte van de pure gokapparatuur, zoals ik die gisteren heb omschreven, zeer duidelijk afwijzend staat, maar dat wij niettemin een kanalisatie, zoals die in de vorm van dit wetsontwerp wordt voorgesteld, gewenst achten.

De Staatssecretaris heeft gezegd, dat de wettelijke regels moeten worden gedragen door de overtuiging van de bevolking. Ik heb dat gisteren in soortgelijke bewoordingen naar voren gebracht en ik heb toen ook gezegd, dat de overheid niet de speelbal is van allerlei machten in de samenleving maar een eigen normerende functie heeft. Ik bespeur die opvatting ook bij de behandeling van dit wetsvoorstel, hoewel het hier en daar wel wat duidelijker gezegd had kunnen worden. De kanalisatiegedachte maakt reeds duidelijk dat de norm voor de Regering niet is 'laat maar waaien', maar dat zij zich eigenlijk afhoudend opstelt doch, omdat er kennelijk bij de Nederlandse bevolking behoefte aan is deze speelbehoefte tot uiting te brengen, kanalisatie nodig acht.

In die benadering kunnen wij ons vinden. De overheid moet niet hoe dan ook de eigen opvatting of norm willen doorvoeren en opleggen. Dan komen we in de sfeer van de autoritaire politiestaat. De normen in de samenleving worden naar ons oordeel niet primair door de overheid gevormd. Ik wil nadrukkelijk wijzen ook als het over deze problematiek gaat, op de belangrijke taak voor kerken, scholen enz. Als de samenleving, respectievelijk de samenlevingsorganen het laten afweten, dan is de overheid in feite machteloos.

Wat de handhaving van deze wettelijke regeling betreft constateer ik met enige vreugde, dat onze suggestie om de sancties primair te zoeken op het administratief-rechterlijke vlak door de Staatssecretaris is overgenomen.

Hetzelfde geldt eigenlijk voor de opmerkingen die zijn gemaakt over centralisatie en decentralisatie. Ik ben erg blij met de reactie van de Staatssecretaris op het door mij ingediende amendement. Het sprak hem duidelijk aan. Ik onderstreep zijn kanttekening dat van de algemene maatregel van bestuur, zoals aangegeven in artikel 30c, lid 2, niet of zeer terughoudend gebruik zal moeten worden gemaakt. Anders wordt de zin van de raadsverordening vrij snel ondergraven.

Krajenbrink

De Staatssecretaris van Economische Zaken heeft een aantal opmerkingen over het ijkwezen gemaakt. De precieze betekenis van met name zijn technische opmerkingen ontging mij bijna geheel; ik denk dat dat ook bij de Staatssecretaris het geval was.

Ik vraag in ieder geval de garantie dat het zogenoemde random-principe wordt gehandhaafd. Die eerlijke kans mag niet door allerlei technische foefjes worden gefrustreerd. Dat is in het belang van alle betrokkenen: de spelers, de exploitanten, de importeurs en de fabrikanten. Wil de Staatssecretaris hierop nog ingaan in zijn tweede termijn?

Wat betreft de vestigingsregeling zag de Staatssecretaris wel iets in onze suggestie om daarvoor artikel j te benutten. Hij noemde een aantal suggesties van de Vereniging Automatenhandel Nederland te ver gaan. Ik kan mij voorstellen dat niet via een omweg een vestigingsregeling moet worden gecreëerd. Toch meen ik dat de suggestie van de VAN van goede wil en van een gezond gevoel voor eigenbelang getuigen en daarom vraag ik de Regering hierover nog eens overleg te plegen met de VAN om na te gaan of artikel j op een zinvolle manier kan worden ingeschakeld als het gaat om de vestigingsregeling.

Mijnheer de Voorzitter! U zult hebben gemerkt dat de bescherming van de beneden-16-jarigen voor ons een uiterst belangrijk punt is. Met vreugde heb ik geconstateerd dat ook bij de Regering de gedachte leeft dat deze leeftijdscategorie moet worden beschermd. Dat is duidelijk gebleken uit de bejegening van de amendementen van mevrouw Haas en van mij. Ik moet echter ook constateren dat de Regering die bescherming wil beperken tot het gebeuren in de speelautomatenhallen.

Dat acht ik vrij minimaal, want ik denk dat nogal wat jongeren – ik mag wel zeggen: de massa – buiten die hallen in aanraking komen met gokapparatuur. Welnu, dan moet men zich afvragen of er voldoende gedaan is als de bescherming van de beneden-16-jarigen wordt beperkt tot de speelautomatenhallen. De Regering heeft nogal wat problemen met het amendement van het CDA. De Staatssecretaris noemde als eerste bezwaar dat het aantal te controleren plaatsen groter wordt.

Dat begrijp ik niet goed. Voor zover ik het heb kunnen begrijpen, moet er

nogal wat extra controle gaan plaatsvinden in iedere inrichting waar deze apparatuur komt te staan. Dat betekent per definitie extra controleplaatsen in inrichtingen waar nu precies de jongeren, die jonger zijn dan 16 jaar, zich kunnen ophouden. Het is juist dat hier en daar wel extra moet worden gecontroleerd en wat dit betreft ziet de Regering bewijsrechtelijke problemen. Het gaat om de vraag of er daadwerkelijk wordt gespeeld. De vergunninghouder kan ook niet nagaan of een beneden-16-jarige aan het apparaat staat. De pakkans is derhalve niet zo groot.

Dat begrijp ik; ik denk ook dat wij de uitvoerbaarheid van de wettelijke regeling scherp in de gaten moeten houden. Ik zal niet ontkennen dat hier sprake is van enkele bewijsrechtelijke problemen. De vraag is echter of men van mening is dat die problemen zo groot zijn dat men daarvoor moet wijken. Welnu, die afweging moet doorslaan in de richting van het door mij ingediende amendement.

Mijnheer de Voorzitter! Ik denk dat de door de Regering veronderstelde bewijsrechtelijke problematiek niet zoveel groter is als bij de regeling met betrekking tot de speelautomaten zoals die door de Regering wordt voorgesteld. Ook daar gaat het om de strafbaarstelling van de beneden-16-jarige zelf en van de exploitant. Ik zie ook niet gebeuren dat de exploitant constant door zijn hal loopt om de leeftijd van de spelers te controleren. Belangrijker is wellicht dat, wil je zoiets realiseren, een zekere motivatie bij de exploitanten zelf aanwezig moet zijn.

Welnu, die is er. Ik heb er gisteren melding van gemaakt dat ook de VAN het algehele verbod voor beneden-16-jarigen ondersteunt.

Dit lijkt mij een belangrijke steun in de rug voor een regering die op dat punt een beleid wil voeren. Er zijn bovendien nogal wat wettelijke regelingen waarbij een grens van 16 jaar geldt. Ook daar kennen wij vaak nogal wat bewijsrechtelijke problemen, bij de een wat meer dan bij de ander. Ik denk maar aan de Drank- en horecawet, de Bioscoopwet, enz. Dat is echter nog geen reden om te zeggen: Wij doen het daarom maar niet.

Wij aanvaarden bij die andere regelingen een aantal bewijsrechtelijke problemen en handhavingsmoeilijkheden, maar wij menen toch dat het belang dat is gediend met een dergelijke regeling als zodanig overeind moet blijven. Ik denk, dat wij

de bescherming van de beneden 16-jarigen inderdaad moet maximaliseren, ook al zullen wij ons moeten realiseren dat wij dat niet volledig zullen kunnen doen.

□

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Ook ik wil de bewindslieden danken voor hun antwoorden, maar toch bestaat er nog aanleiding om in deze tweede termijn terug te komen op een aantal aspecten dat niet of in elk geval te weinig belicht is gebleven in die beantwoording.

De wijziging van de Wet op de kansspelen wordt nodig geacht, omdat met de opkomst van de speelautomaten een situatie is ontstaan die om wettelijke regelingen vraagt. Het gaat echter om een ontwikkeling waaraan ethische en morele bezwaren zijn verbonden en dat is in dit debat al een- en andermaal gezegd en duidelijk gemaakt. De Regering erkent dat, maar meent de geconstateerde behoefte aan speelautomaten als uitgangspunt voor beleid. Daarmee wordt geen consistent beleid gevoerd, hetgeen ik ook al in eerste termijn heb gezegd.

Ik heb daarbij ook een voorbeeld gegeven. Op het ene beleidsterrein wordt wel toegegeven aan hetgeen het volk wil en op het andere niet. Wordt dan niet met twee maten gemeten en waarom op dit punt dan wel luisteren naar wat als behoefte, als wenselijk wordt ervaren en op het andere terrein niet? De overheid heeft toch een eigen taak en roeping terzake de normstelling in het belang van de samenleving en van de burgers, dus in de meest brede zin?

Nu wordt in deze dus gekozen voor de kanalisatiemethode. Ziet de Regering deze methode als een manier om het plaatsen van speelautomaten tot een minimum te beperken, omdat er nu eenmaal belangstelling voor en behoefte aan bestaat, of juist als een stimulans voor de speelautomatenexploitatie, mits uiteraard binnen de regels van de wetgever wordt gebleven? Als het gaat om een verruiming van de mogelijkheden, wat zijn dat de verwachtingen van de bewindslieden wat betreft de vlucht van het aantal speelautomaten? Staatssecretaris Scheltema noemde een aantal, maar ik neem aan, dat dit in de toekomst voor uitbreiding vatbaar is als daaraan wellicht behoefte aan blijkt te bestaan.

Er moet toch worden gevreesd dat veel meer personen dan tot nu toe in de verleiding kunnen worden gebracht

Leerling

om via die speelautomaten een gokje te wagen. Nog afgezien van het geldelijke gewin heeft een speelautomaat toch een bepaalde aantrekkingskracht. Onderkennen de bewindslieden het stepping-ston-effect? Hoe zit het met het voorkomen en de bestrijding van de illegaliteit? Moet niet worden verwacht dat na verloop van tijd de uitkeringen van de speelautomaten niet meer als bevredigend worden ervaren en dat men meer wil? Ik wees in eerste termijn al op een oude bijbelse wijsheid in dit opzicht. De controlemogelijkheden die de Staatssecretaris noemde, hebben bij mij allermist de zorg weggenomen dat illegaliteit effectief zal worden bestreden. Wat de controlemogelijkheden betreft die Staatssecretaris Van Zeil noemde, sluit ik mij graag aan bij de opmerkingen van de heer Krajenbrink daarover. Hij zal begrijpen wat ik hiermee bedoel.

Voorts heb ik op geen enkele wijze een reactie vernomen op mijn vraag in hoeverre de buitenlandse ervaringen – ik heb in dat verband België en Zweden genoemd – als een baken in zee worden gezien.

Willen de bewindslieden dat baken volledig negeren? In het verlengde ligt een vraag over het feit dat jongeren indirect vertrouwd worden gemaakt met speelautomaten. Ik denk bij voorbeeld aan de sportkantines waar – ik denk dan aan pupillen en welpen – de jeugd soms in de gelegenheid is om naast een glas limonade en een gevulde koek een gokje te wagen op een speelautomaat. Zo kunnen zij aan dingen gewend raken die hun ouders liever niet zouden willen zien.

Al te veel zijn sportkantines naar mijn mening overigens van lieverlede uitgegroeid tot complete horecabedrijven. Ik zou met name de schoolgaande jeugd verre willen houden van de mogelijkheid om gewend te raken aan en met het gokken. Het kan op zijn minst van kwaad tot erger gaan. Denk ook aan het gebruik van een stikkie, dat velen nog altijd als een op zich zelf onschuldige zaak beschouwen.

De bewindslieden hebben voorts geen antwoord gegeven op mijn vraag, of zij het met mij eens zijn dat door de toenemende werkloosheid uit verveling het spel met de gokautomaat eerst als een tijdverdrijf wordt gezien, maar later gemakkelijk tot verslaving kan leiden, met alle gevolgen van dien, al bieden de beperkende maatregelen voldoende garanties dat de oude tijden van de Batavieren niet zullen terugkeren.

Het zal duidelijk zijn dat mijn fractie uitbreiding van het aantal soorten inrichtingen niet steunt. Integendeel. Het amendement -Jacobse op stuk nr. 15 en het amendement-Haas-Berger op stuk nr. 22 zullen wij daarom niet steunen. De noodzakelijke bescherming van jongeren verzet zich tegen aanneming van het amendement-Jacobse op stuk nr. 26 en geeft ons reden om het amendement-Krajenbrink op stuk nr. 19 en het amendement-Haas-Berger op stuk nr. 20 te steunen. Aan het amendement-Jacobse op stuk nr. 17 hebben wij geen behoefte. In eerste termijn heb ik al benadrukt dat meer rekening moet worden gehouden met de plaatselijke omstandigheden.

Het amendement-Krajenbrink op stuk nr. 18 heeft dan ook onze instemming. De Kamer moet inderdaad niet op de stoel van de Regering gaan zitten. Het wetsontwerp geeft de rijksoverheid echter zodanige bevoegdheden dat wij het amendement-Haas-Berger op stuk nr. 21 niet zonder meer van de hand wijzen. Aangezien de gemeentelijke overheid over toelating van speelgelegenheden beslist, zijn wij met het amendement-Schutte van mening dat de leges niet moeten worden gemaximeerd.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De vergadering wordt van 13.40 uur tot 14.00 uur geschorst.

De Voorzitter: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van deze vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Regeling van werkzaamheden

De Voorzitter: Ik stel voor, aan de orde te stellen en te behandelen in de vergaderingen van dinsdag 2, woensdag 3 en donderdag 4 november: de wetsontwerpen:

Naturalisatie van Kartadinata, Krisno Wibowo en 21 anderen (17 612);

Naturalisatie van Akyuwen, Domingoes Jonias en 22 anderen (17 613);

Naturalisatie van Abdoelkadir, Shanaaz en 28 anderen (17 618);

Naturalisatie van Aarfan, Essalam en 26 anderen (17 621);

Naturalisatie van Akihary, Richard Robert David en 27 anderen (17 622);

Naturalisatie van Anches, Wendell Lloyd en 24 anderen (17 623);

Naturalisatie van Azizi, Rita Monireh en 20 anderen (17 624);

Beperking schadeloosstelling en toelagen Voorzitter en leden Tweede Kamer en Voorzitter Eerste Kamer der Staten-Generaal (17 617);

Minister-President Van Agt praat tijdens de pauze nog wat na met de CDA-kamerleden Cornelissen en De Boer

Voorzitter

Wijziging van artikel 7, vijfde lid, van de Wet op het Rijkswegenfonds (Stb. 1965, 30) (17 538).

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Naar aanleiding van het verzoek van de heer De Beer in de vergadering van afgelopen dinsdag, deel ik mee, dat morgen, vrijdag, een brief van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening kan worden verwacht over de isolatiesubsidies.

Ik stel voor, deze brief aan de orde te stellen en toe te voegen aan de agenda van volgende week.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Het woord is aan mevrouw Groenman, die het heeft gevraagd.

Mevrouw **Groenman** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Gisteren is er een mondeling overleg gevoerd met de Minister van CRM ad interim en de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ad interim over de wijzigingen in het bijstandsbesluit. De bewindslieden hebben toen toegezegd, de commissies voor CRM en Emancipatiebeleid een notitie te doen toekomen over de financiële uitwerking van een aantal door de commissies aangedragen alternatieven. Deze notitie zal midden volgende week beschikbaar zijn.

Ik verzoek u, het verslag van het mondeling overleg op de agenda van de Kamer te plaatsen. Het precieze tijdstip daarvan zal moeten afhangen van het tijdstip van ontvangst van de notitie.

De **Voorzitter**: Dat wordt moeilijk! Ik denk namelijk dat aanstaande dinsdag, uiterlijk woensdag, de laatste vergaderdag zal zijn – normaal gesproken – vóór de regeringsverklaring. Wanneer de regeringsverklaring eenmaal is afgelegd, hebben wij andere dingen aan ons hoofd dan het verslag van een mondeling overleg. Laten de leden er echter nog eens over nadenken. Wij kunnen dan dinsdag een nader besluit nemen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Herziening van de Wet op de kansspelen (speelautomaten) (16 481)**

en van:

de gewijzigde motie-Haas-Berger over het tegengaan van illegale vormen van kansspel (16 481, nr. 25);

de motie-Engwirda over het niet in de uitvoeringsregelingen opnemen van de eis van de f 50-grens (16 481, nr. 24).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Staatssecretaris **Scheltema**: Mijnheer de Voorzitter! Ik spreek graag mijn dank uit voor de vriendelijke woorden die de heren Jacobse en Krajenbrink aan mijn adres uitspraken. Ik ben hier uiteraard zeer gevoelig voor.

In de betogen is belangrijk de vraag wat de grondslag is van de wettelijke regeling die wij op het ogenblik aan het invoeren zijn. Ik heb er nota van genomen dat de heer Krajenbrink zei dat ik een verkeerde interpretatie heb gegeven van wat hij in eerste termijn in dat opzicht heeft gesteld. Ik ben mij ervan bewust dat het CDA het gokken geen goede bezigheid vindt en dat het in beginsel door deze fractie wordt afgewezen. Het CDA kan echter instemmen met het treffen van een wettelijke regeling, gezien de ontstane situatie.

Het is moeilijk om over een wetsontwerp als dit overeenstemming te krijgen wat betreft de grondslag waarop het moet berusten. Een nader debat dat wij daarover zullen voeren, zal op dat punt niet tot overeenstemming leiden.

Ik wil op een aantal vragen antwoorden. Met name door de heren Schutte, Van Dis en Leerling zijn nadere preciseringen gevraagd. De bestaande regeling heeft een sterk ethische grondslag gehad. Ik heb in eerste termijn gezegd dat een regeling die een dergelijke inslag heeft, alleen maar door de overheid kan worden vastgesteld, wanneer er in de samenleving een brede steun is voor een dergelijke overtuiging.

Sinds het vaststellen van de Wet op de kansspelen is er het nodige veranderd wat betreft de consensus die aan de regeling ten grondslag zou moeten liggen. Wij zijn nu in de situatie terechtgekomen dat die consensus niet meer bestaat. Tegelijkertijd hebben wij te maken met een wettelijke regeling, die geheel niet meer wordt nageleefd.

De consequentie is dan dat wij ons, als wetgever, bewust moeten zijn van het feit dat wij regels maken die in de macht van de wetgever liggen om te maken, en dat wij regels maken die maatschappelijk ongewenste gevolgen van – in dit geval – het kansspel kerk, voor zover dat in het vermogen van de wetgever ligt. Dat is het

uitgangspunt van de regeling die nu wordt voorgesteld. Ik ben blij dat van vele kanten ingestemd is met de voorgestelde regeling.

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in tweede termijn gevraagd, of de Staatssecretaris wel een consistent beleid voert met de zojuist geschetste lijn. Op het ene terrein is namelijk kennelijk wel bepalend wat in de samenleving wortelt, terwijl dat op het andere terrein niet bepalend is.

Staatssecretaris **Scheltema**: Mijnheer de Voorzitter! Ik neem aan dat ik zojuist het uitgangspunt heb geschetst dat in het algemeen door de wetgever in het oog zal moeten worden gehouden. Ik ben niet van mening dat de wetgever in dat opzicht een inconsistent beleid voert. De wetgever wordt natuurlijk door ons allen uitgemaakt. Als er dan ook een inconsistent beleid wordt gevoerd, dan wordt dat door ons gezamenlijk gedaan.

Mevrouw Haas en andere sprekers hebben ook in tweede termijn gesproken over de bestrijding van de illegale vormen van gokken. Mevrouw Haas heeft gezegd dat ik in eerste termijn wat al te gemakkelijk ben heengelopen over de mogelijkheden of onmogelijkheden om controle uit te oefenen. De heer Jacobse heeft in dat verband nog gevraagd wat het beleid is ten aanzien van het tegengaan van illegale casino's. Hij meende op dat punt weinig beleid te bespeuren.

Het is wellicht nu niet de gelegenheid, uitvoerig in te gaan op het beleid inzake de aanpak van illegale casino's, maar ik moet toch twee dingen vaststellen. In de eerste plaats wordt wel degelijk geprobeerd, een beleid inzake de aanpak van illegale casino's te voeren. Aan de andere kant zijn er ook andere prioriteiten wat het opsporings- en vervolgingsbeleid betreft. De afweging op dit punt is steeds erg moeilijk. In de tweede plaats zijn de middelen bij het bestrijden van illegale casino's op dit moment niet compleet.

Door het aannemen van dit wetsontwerp wordt in ieder geval een middel toegevoegd aan het arsenaal van mogelijkheden, namelijk de mogelijkheid om een illegaal casino te sluiten. Mevrouw Haas zei al dat wij dit middel niet missen. Omdat de hele Wet op de kansspelen wordt ondergebracht in de Wet op de Economische Delicten, is de sanctie die in de Wet op de Economische Delicten voorkomt, te hanteren. Dat was vroeger niet het geval. Wat de

Scheltema

middelen betreft gaan wij er met betrekking tot de casino's dus op vooruit met dit wetsontwerp.

Ik wijs er nog uitdrukkelijk op dat de gedachte niet juist is dat de vervolging en opsporing van illegale kansspelen via automaten even moeilijk zal zijn als ten aanzien van illegale casino's het geval is. Het is werkelijk een wat andere regeling. Bij de opsporing zijn er ook meer directe mogelijkheden om in te grijpen. Zodra men een illegaal geplaatst apparaat tegenkomt, kan men het meenemen. Wat dat betreft is de sanctie heel direct. Ik wijs er ook op dat het feit dat hier met vergunningensystemen wordt gewerkt – waarbij het risico van intrekken van de vergunningen steeds aanwezig is – een situatie schept die bepaald niet te vergelijken is met die van de casino's.

Dit neemt niet weg dat ik het met ieder van de sprekers die daarover iets heeft gezegd, eens ben dat we de vervolging nauwkeurig in het oog moeten houden en dat we nauwkeurig moeten volgen hoe de situatie zich ontwikkelt. Wat dat betreft denk ik dat het goed is om, overeenkomstig de in de gewijzigde motie van mevrouw Haas gevraagde evaluatie van het beleid op dat punt en van de ervaringen die met deze wet worden opgedaan, na een tijdje nog eens stil te staan bij de effectiviteit die is bereikt. Aan de andere kant vormt het feit dat wij nu een echt gespecialiseerd controleapparaat hebben opgezet, op zichzelf een prikkel om de handhaving wel degelijk goed te verrichten. Er zijn immers een aantal mensen die speciaal met deze handhaving zijn belast.

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Het gespecialiseerde controleapparaat komt toch niet op die plaatsen waar men niet over een vergunning beschikt en waar echt illegaal wordt gespeeld?

Staatssecretaris **Scheltema**: Dat is stellig het geval, mijnheer de Voorzitter. Het gespecialiseerde controleapparaat zal daar in het algemeen niet komen. Dat is ook niet nodig; er hoeft daar in het geheel geen gespecialiseerd apparaat heen. Iedereen, ook mensen zoals u en ik, mijnheer Schutte, kan zien dat er iets mis is, als wij zien dat er een apparaat is opgesteld, waarop niet het merkteken is aangebracht. In zoverre vindt ik de situatie bepaald anders dan bij illegale casino's.

In de eerste plaats is het veel gemakkelijker om in aanmerking te komen voor een vergunning tot plaatsing van het apparaat. Daardoor is de aantrekkingskracht om het illegaal te doen veel kleiner dan waar het om een casino gaat. En in de tweede plaats..... Nu, ik vind het eerste al een belangrijk argument, mijnheer de Voorzitter!

De heer **Schutte** (GPV): Misschien kan ik de Staatssecretaris helpen, mijnheer de Voorzitter.

Is de Staatssecretaris het eens met de conclusie die ook getrokken wordt in het artikel in het Algemeen Politieblad, namelijk dat een legale mogelijkheid ertoe kan leiden dat men, om wat voor redenen dan ook, daarna een illegale mogelijkheid zoekt?

Staatssecretaris **Scheltema**: Deze vraag betreft ook enigszins de kwestie van de 'stepping-stone'. Je kunt daarover allerlei veronderstellingen uiten. Ik geloof echter dat de ervaring die wij nu met de casino's hebben – we proberen ook aldus na te gaan, hoe dit zit –, er niet op wijst dat dit het geval is. Ik ben daar dus bepaald niet bang voor.

Mijnheer de Voorzitter! In dit kader is de zorg voor de bescherming van jongeren door verschillende sprekers, gedeeltelijk ook in verschillende zin, aan de orde gesteld. De heer Jacobse wekte bij de toelichting op zijn amendement enigszins de indruk, alsof de bewindslieden het zo zouden willen regelen, dat de overheid beter dan de ouders zou weten wat goed voor de kinderen is en dat wij daarom zijn amendement ontrieden. Neen, zo is het in het geheel niet. Ik heb helemaal niet de pretentie dat de overheid beter dan de ouders zou weten wat goed is voor de kinderen in zijn algemeenheid.

Ik heb uitsluitend naar voren willen brengen, dat wanneer wij die gedachte van de heer Jacobse zouden volgen, het volslagen onmogelijk is om in een automatenhal nog enige controle uit te oefenen. Indien zich daar immers een minderjarige bevindt, is er in voorkomende gevallen vlug wel een meerderjarige ter plaatse te vinden, die bereid is om als begeleider of zogenaamde begeleider van de minderjarige op te treden.

In de gedachtengang van de heer Jacobse hoeft ook niet speciaal de ouder of de voogd mee te gaan: iedere willekeurige meerderjarige zou voldoende begeleiding geven. Wat dat betreft zou welhaast de exploitant van de inrichting zich als begeleider

kunnen aanbieden van alle daar aanwezige minderjarigen. Als wij in die richting gaan, denk ik dat wij het verbod veel beter überhaupt kunnen laten vallen dan dat we het op deze manier organiseren. Dit is niet een moreel oordeel over hetgeen de overheid allemaal zou kunnen, maar dit is zuiver vanuit de handhaving gedacht.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu op de amendementen, waarop in tweede termijn is teruggekomen. In de eerste plaats is daar het amendement van de heer Krajenbrink. Deze heeft gezegd, dat hij zich ervan bewust is dat de handhavingproblematiek natuurlijk wel van belang is, maar dat een aantal door mij genoemde argumenten hem niet zo sterk aanspreken. In de tweede plaats heeft hij gezegd, dat het ook een kwestie van afweging is.

Ik heb gezegd dat als wij in die richting gaan, het aantal te controleren plaatsen zeer aanzienlijk toeneemt. Hij heeft dat bestreden. Natuurlijk is het zo dat het aantal te controleren plaatsen uit hoofde van deze nieuwe regeling in zijn algemeenheid inderdaad daardoor niet toeneemt. Het aantal plaatsen waar je de leeftijd van de spelers moet controleren neemt echter wel aanzienlijk toe. Deze controle die tot nu toe beperkt was tot de speelautomatenhallen – dus een beperkt aantal overzichtelijke plaatsen – zal dan ook moeten worden uitgevoerd op alle plaatsen waar deze automaten zijn opgesteld.

Die controle is heel iets anders dan de controle waarbij de apparaten gelokaliseerd worden en nagekeken worden op de vereiste aanwezigheid van een merkteken. Dat laatste is immers eenvoudig want je kunt 's morgens vroeg wanneer er niemand in het café aanwezig is kijken of dat in orde is, maar om te kijken of er een minderjarige speelt moet je een andere en veel ingewikkelder controle uitoefenen.

In de tweede plaats is het bewijsrechtelijk – om het op een goede manier te 'vangen' – veel lastiger om strafrechtelijk overtuigend vast te stellen dat er door een minderjarige wordt gespeeld. Je moet dan constateren en in het proces-verbaal opnemen dat het kwartje door de minderjarige is ingebracht en dat hij vervolgens aan de hendel heeft getrokken. Ik denk dat de aanwezigheid van een politieagent voor een minderjarige een reden zal kunnen zijn om maar even niet te spelen. Bewijsrechtelijk gezien is het veel moeilijker om hiervoor een

Scheltema

toereikend bewijs te leveren en dat betekent dat er nauwelijks vervolging zal plaatsvinden. Om die reden is het niet verstandig om in die richting te denken.

Diezelfde zorg is ook het uitgangspunt van het amendement van mevrouw Haas. Wanneer het op een heel eenvoudige wijze mogelijk zou zijn, aan de manier waarop de jeugd met gokautomaten in aanraking komt wat verdergaand dan met betrekking tot de speelautomaten het geval is, iets te doen dan is de Regering daar geen grote tegenstander van. Ook de weg die mevrouw Haas hiervoor aanwijst is niet verstandig en uit een oogpunt van handhaving ook niet zo eenvoudig. Ik zou mij kunnen voorstellen dat bij algemene maatregel van bestuur een aantal gelegenheden wordt aangewezen waar het accent zozeer op minderjarigen ligt, dat de aanwezigheid van gokautomaten niet juist is.

Wanneer je dat zou overlaten aan de algemene maatregel van bestuur dan zijn er een aantal inrichtingen te omschrijven waarvoor dit kan gelden. Ik meen echter dat de omschrijving die dwingend in dit amendement staat, wat dat betreft veel te ver gaat. Wanneer wij dan in het bijzonder zouden denken aan sportkantines dan is het bepaald niet juist om de behendigheidsporten daar niet te accepteren.

Op dit ogenblik staan die behendigheidsautomaten al in veel sportkantines. De jeugd is ook thuis steeds meer gewend om televisiespelletjes te spelen en het wordt dan ook heel vanzelfsprekend gevonden om daaraan mee te doen. Wanneer wij tot een dergelijk verbod op de aanwezigheid van deze automaten zouden komen, dan moet zich dat beperken tot een verbod op echte gokautomaten in dergelijke plaatsen. Op deze beide punten meen ik dat het amendement te ver gaat. Om die reden meen ik dat de oplossing die nu wordt voorgesteld – hoewel ik wel mee kan voelen met datgene wat mevrouw Haas en de heer Krajenbrink beweegt – te ver gaat en daardoor juist het doel voorbij schiet.

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Wat de Staatssecretaris nu zegt, is exact wat in de memorie van toelichting staat. Dat is natuurlijk fantastisch. Heeft hij dan niet dezelfde moeilijkheid die hij tegenover mij aanvoert om de categorieën te benoemen? De Staats-

secretaris heeft het nu alleen over de sportkantines. Gaat het dan ook over dorps- en buurthuizen?

Staatssecretaris Scheltema: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou mij kunnen voorstellen dat een opsomming in deze richting bij algemene maatregel van bestuur kan worden gegeven, maar ik denk dat de omschrijving van de categorieën zoals mevrouw Haas nu in het amendement voorstelt, veel te ver gaat. De voorgestelde omschrijving heeft een dwingend karakter.

Mevrouw Haas-Berger (PvdA): Dat is ook de bedoeling.

Staatssecretaris Scheltema: Ja, maar ik vind dat de categorieën die u nu omschreven heeft, te ver gaan.

Dan kom ik nu tot een aantal vragen die door de afzonderlijke afgevaardigden zijn gesteld.

De heer Schutte heeft het mij op juridisch terrein nog een beetje moeilijk gemaakt, doordat hij is ingegaan op het systeem van rechtsbescherming. Hij heeft gevraagd waarom het in dit verband nuttig is dat het College van Beroep voor het Bedrijfsleven oordeelt. Anders dan bij het onderwerp dat ik aan het begin van mijn betoog heb behandeld, gaat het hierbij natuurlijk niet echt om principiële vragen, maar gaat het erom wat nu de meest praktische keuze is in het toch wat verbrokkelde systeem van de administratieve rechtsbescherming dat wij hebben.

Ik geef graag toe dat de heer Schutte een aantal argumenten heeft genoemd die het heel goed verdedigbaar zouden maken om een oplossing in een andere richting te kiezen. Ik vind ook niet dat het een heel gekke gedachte zou zijn, maar hetgeen nu in het wetsontwerp is neergelegd, is toch aantrekkelijker, omdat het beter is om de uitvoering van een stuk samenhangende wettelijke regeling allemaal op te dragen aan een en hetzelfde college.

Dit lijkt mij verstandiger uit een oogpunt van efficiëntie bij de uitvoering en bij de rechtspraak – waarmee we met name bij de rechtspraak rekening moeten houden – en daarom handhaaf ik mijn voorkeur voor het huidige systeem. Uit een oogpunt van samenhang zijn, gezien de huidige situatie, argumenten aan te voeren in zowel de ene als in de andere richting.

Voorts heeft de heer Schutte op het punt van de decentralisatie met betrekking tot de goedkeuring van de legesverordeningen een juridisch betoog opgebouwd ter ondersteuning van zijn amendement. Het is juist dat

de Kroon bij het goedkeuren van legesverordeningen een zekere mogelijkheid heeft, de verordeningen niet goed te keuren. De heer Schutte heeft echter zelf al aangegeven dat de kosten vaak niet zo goed aantoonbaar zijn en dat het daarom moeilijk is om bij het hanteren van het goedkeuringsvereiste om die reden de goedkeuring te onthouden. Dit heeft de praktijk tot nu toe ook aangetoond. Hierdoor is het mogelijk geweest dat leges van f800 zijn goedgekeurd.

Nu dit zo is, nu de praktijk uitwijst dat juist in verband met de moeilijkheid om een exacte berekening van de kosten te maken, is het ook moeilijk om via die grond voor onthouding van de goedkeuring, de legesverordeningen van goedkeuring uit te sluiten. Ik vind daarenboven dat, wanneer wij vanuit de centrale overheid in verband met de samenhang van de regeling die thans aan de orde is, duidelijk ideeën hebben over de hoogten die de leges maximaal mogen hebben, dan uit een oogpunt van rechtszekerheid en goed beter is, om dat van tevoren uitdrukkelijk duidelijk te maken, dan te wachten totdat er verordeningen worden vastgesteld die dan voor de gemeenten op niet geheel voorspelbare wijze ineens goedkeuring moeten ontberen, omdat het idee dat wij hebben over de hoogte ervan niet juist zou zijn.

De heer Schutte (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Is een van de punten die de Staatssecretaris nu noemt niet een nieuw argument, als het tot nu toe al moeilijk was, goedkeuring te onthouden, het in de toekomst wel te kunnen doen? Een van de argumenten wordt nu, dat er een rijksbelang is bij uitvoering van de Wet op de Kansspelen. De Staatssecretaris heeft ook gezegd dat alle elementen op elkaar ingrijpen. Als gemeenten excessieve tarieven vaststellen en op die manier het beleid doorkruisen, heeft de Kroon een handvat te meer om te zeggen dat door die excessieve afwijking het zorgvuldige beleid van het Rijk wordt doorkruist om tot tarieven te komen die ook de handel de ruimte laten. Om deze reden kan de goedkeuring ook worden onthouden. Indien het in het verleden al moeilijk zou zijn, goedkeuring te onthouden, ik denk dat het in de toekomst nog eenvoudiger zal worden om dit via koninklijk goedkeuringsrecht te doen.

Staatssecretaris Scheltema: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben dit niet helemaal met de heer Schutte eens. De reden

Scheltema

tot onthouding van de goedkeuring zoals deze juist in verband met de legesverordening zijn geformuleerd, laten met betrekking tot de hoogte daarvan niet veel andere mogelijkheden toe dan hetgeen nu wordt gehanteerd. Als wij van te voren al ideeën hebben over een aanvaardbare hoogte, dan is het juist in samenhang met de rest van de regeling aantrekkelijker, ook vanuit een oogpunt van rechtszekerheid voor de gemeenten, dit inderdaad van te voren in een wettelijke regeling vast te leggen en niet om dit achteraf of door middel van het hanteren van goedkeuringsver-eisten te organiseren. Ik denk dat dan juist zou gebeuren wat wij net niet willen, namelijk dat er een circulaire uitgaat van het Ministerie van Binnen-landse Zaken waarin wordt uiteengezet hoe de regeling werkt. Dan regeren wij nog meer op een manier die wij niet willen.

De heer **Schutte** (GPV): En dit wordt allemaal gedaan voor die paar gemeenten die buiten hun boekje zijn gegaan? Dat lijkt mij niet voor de hand te liggen.

Staatssecretaris **Scheltema**: In die paar gemeenten staat wel het grootste gedeelte opgesteld van de apparaten waarom het gaat.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Van Dis heeft in tweede termijn nog enkele opmerkingen gemaakt die voor een deel gingen over de grondslag van de regeling. Ik wil volstaan met te verwijzen naar hetgeen ik hierover aan het begin van mijn betoog heb gezegd. In verband met het vraagstuk van de decentralisatie, dat ook door de heer Van Dis is aangeroerd, zijn de stappen in de richting van verdere decentralisatie die ik in eerste termijn heb gezet, toch wel het uiterste waartoe wij in het kader van deze regeling kunnen komen.

Het is niet de bedoeling dat gemeenten op basis van hun invalshoek of hun ideeën over de aanvaardbaarheid van het kansspel een afwijkend beleid voeren van hetgeen nu landelijk wordt vastgesteld.

Op de vraag naar de concentratie van automatenhallen en de betekenis van het bestemmingsplan in dat kader kan ik antwoorden dat bestemmings-plannen voor de bebouwde kom – en daarom gaat het hier – er vaak niet zijn. Voor de gemeenten is het vaak ook aantrekkelijker, dit punt geheel te regelen in de verordening die voor de automatenhallen kan worden gemaakt.

In een dergelijke verordening kan heel goed worden bepaald dat een concen-tratie van automatenhallen niet wordt toegestaan. Ook zou hierin een bepaling kunnen voorkomen over de verspreiding van automatenhallen. Op dat punt heeft de gemeentelijke wetgever die zelfs automatenhallen zou kunnen verbieden, toch de mogelijkheid, in ruime mate de inrichting en verspreiding van die hallen over de gemeente te regelen. Een bestemmingsplan is daartoe niet nodig. De door mij aangegeven weg lijkt mij ook aantrekkelijker.

De opmerkingen van de heer Jacobse die ik tot nu toe nog niet heb behandeld, hebben onder andere betrekking op de overgangsbepaling. Hij heeft ook gesproken over artikel V, sub 4, en gevraagd of ik daarover nog iets zou willen zeggen. Ik doe dat graag.

Die bepaling geeft de mogelijkheid nodeloze kapitaalvernietiging tegen te gaan. De bepaling is gericht op de opstellers van speelautomaten die daarvan tevens eigenaar zijn. Volgens de nieuwe regeling zouden zij dus exploitanten zijn. De uitzondering is uitdrukkelijk beperkt voor de apparaten die er al staan op het moment dat de wet in werking treedt. Dit betekent dat wanneer een dergelijke opsteller een nieuw apparaat aanschafft hij wel een exploitatievergunning nodig zal hebben. Die bepaling geldt dan voor hem niet meer. Het betekent ook, dat bij voorbeeld onder die bepaling geld-uitwerpende apparaten, die nu verboden zijn en dus niet opgesteld mogen zijn, ook niet kunnen vallen. Ik hoop dat ik hiermee de onduidelijkhe-den voldoende heb weggenomen.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Leerling heeft nog uitdrukkelijk gevraagd of men met deze wettelijke regeling tot een beperking of een uitbreiding of een verruiming van de mogelijkheid om het kansspel te beoefenen wil komen. Eigenlijk beogen wij geen van tweeën. Met deze deze kanalisatie willen wij juist proberen een situatie te scheppen waarbij de wettelijke bepalingen de maatschappelijk ongewenste vormen van kansspel zoveel mogelijk tegen-gaan. Men kan stellen dat er ten opzichte van de huidige wettelijke regeling een verruiming plaatsvindt. Ten opzichte van de huidige bestaande praktijk is het juist de bedoeling een duidelijk aantal ongewenste gevolgen die nu naar voren treden, tegen te gaan. In die zin is het dus een beper-king.

De heer **Leerling** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb ook gevraagd of er een zekere temporisering is en of de Staatssecretaris dus verwacht dat een en ander in de toekomst verder zal worden uitgebreid, wordt nu slechts een drempel ingebouwd? Hoe moet ik dat zien?

Staatssecretaris **Scheltema**: Mijnheer de Voorzitter! Nu treffen wij een wettelijke regeling om de ontwikkelin-gen op dit terrein beheersbaar te maken. Dit betekent dat wij proberen de zaak te beheersen binnen de bedding die wij ons nu stellen. Wanneer wij dat niet doen, ben ik bang dat de situatie zich zal verergeren. Wat dat betreft is dit wel het geval. Overigens valt het mij in de situatie waarin ik nu verkeer moeilijk om uitspraken te doen over het beleid in de verre toekomst.

De heer Leerling heeft ook nog gevraagd of de ervaringen in het buitenland niet een baken in zee kunnen zijn. Hij heeft wat dat betreft met name gewezen op de manier waarop de Zweedse en Belgische ervaringen worden beoordeeld. Wij hebben niet alleen gekeken naar de ervaringen in België en Zweden, maar wij hebben ook gekeken naar de ervaringen in andere landen. Duitsland en Engeland behoren ook tot de landen waar men ervaring met de regeling heeft opgedaan. Die ervaring leert ons in ieder geval dat het belangrijk is een goed overdachte regeling tot stand te brengen.

Wanneer men geen goed overdachte regeling heeft, is er de kans dat de zaken verkeerd lopen. Wanneer men daarentegen wel een goede en nauwkeurige regeling heeft gemaakt, is er grote kans dat het kanalisatie-ef-fect dat wij wensen, ook optreedt. Wij hebben van de buitenlandse ervar-in-gen geleerd en wij hebben wat dat betreft geprobeerd een goede regeling in elkaar te zetten.

Op de vraag of de toenemende werkloosheid en de misschien daarmee samenhangende verveling een extra reden zou zijn om het kansspel te beoefenen, kan ik niet duidelijk antwoord geven. Voor zover dat het geval zou zijn, is deze regeling ook bedoeld om in die situatie de zaak zo goed mogelijk binnen de perken te houden. Dit betekent dat ik er geens-zins bang voor ben dat de tijd van de oude Batavieren die door de heer Leerling is geschilderd, zal terugkeren, noch in het algemeen noch met betrekking tot het toen beoefende kansspel.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Haas heeft in tweede termijn kritische kanttekeningen geplaatst bij het tijdstip van verstrekking van het informatiemateriaal met betrekking tot de uitvoeringsmaatregelen. Op basis van hetgeen wij hebben aangetroffen van de hand van onze ambtsvoorgangers kan ik haar verzekeren, dat het van meet af aan in de bedoeling heeft gelegen, de Kamer tijdig in kennis te stellen van de uitvoeringsmaatregelen. Dat zulks op een wat laat tijdstip tot stand is gekomen moet worden toegeschreven aan de enorme omvang van het werk dat daaraan ten grondslag ligt, het overleg dat daarover moest worden gevoerd met belanghebbenden en een aantal technische voorzieningen. Zoals mevrouw Haas echter zelf heeft gezegd, waren de uitvoeringsmaatregelen op 11 oktober in dit Huis bekend, zodat zij ruimschoots konden worden bestudeerd alvorens wij deze gedachtenwisseling zouden hebben.

Mevrouw Haas heeft samen met de heer Jacobse uitvoerig stilgestaan bij de positie van de tabakswinkels in meer algemene zin en die in Amsterdam in het bijzonder. Bij de opstelling van deze wetgeving hebben wij zeer nadrukkelijk gekozen voor plaatsing van deze automaten in horeca-ondernemingen en speelautomatenhallen. Wij wensen daaraan zeer nadrukkelijk vast te houden en zien ook niet de grondslag voor enige uitbreiding, tijdelijk noch plaatselijk. Je zou dan bij voorbeeld ook de vraag dienen te beantwoorden waarom je deze automaten wel zou plaatsen in tabakzaken maar niet in wasserettes, om een andere plaats te noemen.

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA): Dat zou een uitbreiding zijn en dat is niet de bedoeling.

Staatssecretaris **Van Zeil**: Ik kom op de argumenten van mevrouw Haas terug. Ik beschik slechts over het vermogen, één ding tegelijk te zeggen.

Wij houden dus vast aan de horeca-ondernemingen en de speelautomatenhallen. Wij willen geen uitzondering maken, ook niet tijdelijk, om wille van de rechtsgelijkheid, niet alleen in de verhouding tussen tabakzaken in Amsterdam en elders in ons land maar ook in Amsterdam zelf. Zoals al eerder is gezegd voert de gemeente Amsterdam een 'uitsterfbeleid'. Zij staat geen nieuwe vestigingen toe. Ik herhaal dat dit wetsontwerp verscheen in 1980. Wij schrijven nu 1982. De

ingangsdatum zal waarschijnlijk niet voor 1983 liggen. Er is ook een overgangstermijn van twee jaar. Er was tijdig bekendheid over datgene wat in het voornemen lag.

Mevrouw Haas heeft nog gesproken over het ontmoedigingsbeleid met betrekking tot het tabaksgebruik. Dat beleid richt zich met name op bescherming van de niet-rokers. Daarbij is vooral aan de orde de ontwikkeling van een mentaliteit. Wij constateren gelukkig dat het aantal rokers voortdurend daalt. Er zijn inmiddels maatregelen getroffen om tot beperking bij te dragen. Er zijn nog een aantal maatregelen in voorbereiding. Hier en nu kan ik daarvan alleen zeggen, dat de nog in voorbereiding zijnde maatregelen niet zijn gericht op het beperken van de verkoop tot tabaks-specialzaken.

Mevrouw Haas heeft vervolgens nog iets gezegd naar aanleiding van mijn betoog over de algemene maatregel van bestuur. Daarbij heeft zij met name aandacht gevraagd voor de ook krachtens algemene maatregel van bestuur vast te stellen regels. Zij heeft daaraan toegevoegd dat ook in die regels belangrijke zaken te regelen zouden kunnen zijn.

Ik denk dat wij elkaar zouden kunnen vinden, indien mevrouw Haas een amendement zou indienen als door mij in eerste termijn is geadviseerd en wij de afspraak maken dat, indien zo'n ontwerp wordt gepubliceerd en zou blijken dat het voornemen zou zijn, dat krachtens die algemene maatregel van bestuur nog nadere zaken zouden worden geregeld, die bepaling de Kamer aanleiding kan geven om de bewindspersoon om nader overleg te vragen, om tot uitdrukking te brengen dat ook over de zaken die krachtens algemene maatregel van bestuur in gedachten zijn een gesprek moet plaatsvinden.

De heer Jacobse heeft een kritische noot geplaatst bij mijn uitspraak dat het maximale verliesbedrag van vijftig gulden per uur als een hoeksteen van het wetsontwerp wordt beschouwd. Hij heeft een vergelijking getrokken met de Staatsloterij. Ik wijs hem erop dat de Staatsloterij een minder agressieve zaak is dan het spelen met speelautomaten, dat zal hij niet kunnen en ook niet willen ontkennen. Dat blijkt al uit het feit dat de Staatsloterij eenmaal per maand speelt. Bovendien is bij de Staatsloterij ook niet onmiddellijk vast te stellen wat de uitkomst, het resultaat van de lotenaankoop, is. De agressiviteit van de speelautomaten zit in het direct

geconfronteerd worden met de uitkomst van de kans die je wagen wil. Daarom blijf ik volhouden dat de vergelijking niet op gaat. Gelet op het beschermend karakter dat ons voor ogen staat, houden wij gaarne vast aan die vijftig gulden als maximaal per uur te verliezen bedrag bij het spelen op speelautomaten.

Aan het adres van de heren Krajenbrink en Leerling wil ik zeggen dat ik geen automatendeskundige ben. Ik sta hier als Staatssecretaris van Economische Zaken. In mijn kwaliteit als automatendeskundige, voor zover ik mij die zou mogen aanmeten, zou ik hier niet mogen staan. Ik kan de geachte afgevaardigden de verzekering geven dat collega Scheltema en ik het ook tot onze taak hebben gerekend ons goed te oriënteren op de techniek van de apparaten, welke techniek bij de goedkeuring aan de orde is, alsmede ook op de wijze waarop de controle wordt opgezet. Daarmee willen wij beiden niet beweren dat wij nu alle deskundigheid ter zake in huis hebben. Wij zijn graag bereid buiten deze zaal met hen over technische details te praten, opdat wij kunnen laten zien wat wij aan bagage ter zake in huis hebben.

Ik keer terug naar de opmerking zelf. Onze aandacht en zorg is er bij voortdurend op gericht geweest dat normen en criteria voor goedkeuring en controle tot stand zouden komen, die zich goed voor uitvoering zouden lenen en ook adequaat zouden zijn te controleren. Waarom? Om het maximale te doen opdat de oogmerken van kanalisatie en bescherming zouden worden bereikt. De technische aspecten die in mijn verhaal in eerste termijn waren begrepen, mogen erop duiden dat wij het maximale doen en ook zullen blijven doen om conform de bedoelingen van de wet te handelen.

De heer Krajenbrink kan ik nog verzekeren dat wij gaarne bereid zijn niet alleen de VAN, maar ook andere belanghebbenden te betrekken bij de uitwerking van artikel 30j.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, worden alle op het wetsontwerp voorgestelde amendementen voldoende ondersteund.

Over het begin en de onderdelen A en B van artikel I wordt geen beraadslaging gevoerd.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, onderdeel C te behandelen volgens de daarin

Voorzitter

genoemde artikelen van de Wet op de kansspelen.

Daartoe wordt besloten.

Over het begin van onderdeel C en de artikelen 30, 30a en 30b wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 30c,

waarop zijn voorgesteld:

een amendement-Jacobse (stuk nr. 15);

een amendement-Haas-Berger (stuk nr. 20).

□

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA):

Mijnheer de Voorzitter! In artikel 30c, lid 2 staat: 'Bij algemene maatregel van bestuur kan het aanwezig hebben van speelautomaten, die daarbij omschreven kenmerken bezitten, worden beperkt tot bepaalde categorieën van inrichtingen of gelegenheden, als in het voorgaande lid bedoeld'. Ik neem aan dat op grond van deze bepaling sportkanten en dergelijke kunnen worden aangewezen als gelegenheden waar alleen behoudspelen kunnen worden beoefend. De Staatssecretaris knikt, dus dat is juist. Kan het artikel ook zo uitgelegd worden dat bij algemene maatregel van bestuur bepaald kan worden dat geen enkele speelautomaat daar geplaatst kan worden?

Als dat niet het geval is, wil ik proberen een andere formulering voor ons amendement te vinden, zodat het mogelijk wordt in ieder geval bij algemene maatregel van bestuur te bepalen, dat geen enkele apparatuur in een dergelijke instelling kan worden geplaatst.

□

Staatssecretaris **Scheltema**: Mijnheer de Voorzitter! Op basis van het tweede lid van artikel 30c is het mogelijk verder te gaan, wat mij aantrekkelijk lijkt, en voor sportkanten en dergelijke te bepalen, dat daar geen gokautomaten mogen staan. Ik heb de indruk dat de bepaling zoals deze nu is geformuleerd niet de mogelijkheid biedt voor bepaalde categorieën van inrichtingen alle vormen van speelautomaten te verbieden, want het gaat om speelautomaten die daarbij omschreven kenmerken bezitten.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 30d t/m 30t en de amendementen, voor zover daarop voorgesteld, wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 30u, waarop zijn voorgesteld:

twee amendementen-Jacobse (stuk nr. 16, I en II);

een amendement-Krajenbrink (stuk nr. 19, I).

□

De heer **Schutte** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris van Justitie heeft in eerste termijn medegedeeld, dat hij het toelaten van jongeren onder begeleiding wat anders is gaan zien. Zal dit nog leiden tot een wijziging van de tekst van artikel 30u, waarin de mogelijkheid van een amvb is genoemd, of zal het in de uitvoerings sfeer blijven?

Staatssecretaris **Scheltema**: Mijnheer de Voorzitter! Daarmee heb ik uitsluitend bedoeld op wat in de brief aan de Kamer over de uitvoeringswetgeving staat. Daarin is aangekondigd, dat wij overwogen bij de uitvoeringsregeling dat mogelijk te maken. Bij nader inzien komen we op dat voornemen terug.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de artikelen 30v t/m 30z wordt geen beraadslaging gevoerd.

Beraadslaging over artikel 30aa, waarop is voorgesteld een amendement-Haas-Berger (stuk nr. 21).

□

Mevrouw **Haas-Berger** (PvdA):

Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris van Economische Zaken heeft gezegd, dat het wellicht wat te ver gaat, alle maatregelen van bestuur en alle besluiten vooraf aan de Kamer voor te leggen. Hij heeft voorgesteld, dat tot een aantal belangrijke algemene maatregelen van bestuur te beperken. Ik zou daarom graag de mogelijkheid hebben een ander amendement te formuleren.

De beraadslaging wordt gesloten.

Over de onderdelen D t/m G en de amendementen, voor zover daarop voorgesteld, wordt geen beraadslaging gevoerd.

Over de artikelen II t/m V en de amendementen, voor zover daarop voorgesteld, en de beweegreden wordt geen beraadslaging gevoerd.

De **Voorzitter**: Ik stel vast, dat nog twee herziene amendementen te verwachten zijn. Ik stel voor, de stemmingen in verband met het wetsontwerp aanstaande dinsdag te houden.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van de ontwerpen van (rijks-)wet:

Aanpassing en vernummering van bepalingen over onderwijs in de Grondwet (17450);

Aanpassing en vernummering van de bepaling over het voorzitterschap van de verenigde vergadering van de Staten-Generaal in de Grondwet (17451);

Aanpassing en vernummering van bepalingen over de defensie in de Grondwet (17452, R 1207);

Aanpassing en vernummering van de bepalingen in de Grondwet inzake het geven van inlichtingen door de Ministers en de Staatssecretarissen en het recht van onderzoek (17490, R 1211).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

□

De heer **Van Rossum** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor de wijze waarop zij zijn ingegaan op hetgeen in eerste termijn door onze fractie naar voren is gebracht. Zoals min of meer te verwachten was, heeft de Regering geen duimbreed toegegeven en heeft zij geen enkele poging gedaan om aan de bezwaren die in deze Kamer tegen het voorstel – en dan met name het defensie-voorstel – zijn ingebracht tegemoet te komen. Dat is spijtig, maar het is niet helemaal onverklaarbaar.

De Regering heeft een keur van staatsrechtelijke argumenten voor haar stellingname aangevoerd. Wij zijn de laatsten om te beweren dat de Regering zich niet van zulke argumenten zou mogen bedienen en dat deze argumenten geen enkel gewicht in de schaal leggen. De vraag is slechts of deze argumentatie afdoende is en of het laatste woord daarmee is gezegd.

De Regering – met name de Minister van Binnenlandse Zaken – heeft zich uitvoerig gekeerd tegen de argumenten van het bekende werkc Comité. Dat was wat ons betreft niet onmiddellijk noodzakelijk geweest om de eenvoudige reden dat wij ons niet onverkort achter die argumenten hebben geschaard.

Wij hebben ons wél gevoelig getoond voor het feit dat men in de kringen van het leger en onder andere van oud-verzetssensen blijkbaar zeer hoge prijs stelt op behoud van de omstreden terminologie.

In eerste termijn hebben wij dan ook benadrukt dat wij geen wijziging begere van de staatsrechtelijke

positie van de krijgsmacht. Zeker streven wij geen verzelfstandiging van die positie na. Als én Kamer én Regering het hierover eens zijn, welk misverstand zou er dan nog kunnen ontstaan?

Lezers van de herziene, hoewel op dit punt ongewijzigd gebleven Grondwet zouden slechts de conclusie kunnen trekken dat het woord 'Koning' hier een geheel eigen betekenis heeft. Doorslaggevend achten wij nog steeds de overweging dat wijziging in een voorstel tot Grondwetswijziging, die in de Eerste Kamer om diverse en onderscheidene inhoudelijke redenen is afgewezen, niet bij gelegenheid van een aanpassingsontwerp om puur technische redenen alsnog mag worden doorgevoerd.

Behoudens de noodzakelijke vernummering, die nu eenmaal niet mag worden doorbroken, hebben en houden wij bezwaren tegen redactionele wijzigingen die tevens als inhoudelijke wijzigingen worden aangevoeld. Nu wij ten gevolge van de verwerping van de herzieningsvoorstellen op dit punt door de Eerste Kamer met een ongewijzigd defensiehoofdstuk in de nieuwe Grondwet blijven zitten, willen wij daar ook niet meer in veranderend hebben dan hoogst noodzakelijk is.

Wij vragen onzerzijds nogmaals de aandacht voor een al verschillende malen, ook door onze vroegere fractiegenoot in de Eerste Kamer, naar voren gebrachte stelling, nl. dat een Grondwet een rechtsdocument is, waarin een volk zijn aard en historie uitdrukt. Het gaat dan niet om allerlei vluchtige of voorbijgaande emoties, zoals de bewindslieden dat aangeduid hebben, maar om sterke overtuigingen die wortelen in volksaard en volkshistorie. Dat kon toch leiden tot hetgeen vanuit puur staatsrechtelijk oogpunt bezien inconsequent zou moeten worden genoemd.

Dat doet zich overigens op meer terreinen voor. De staatkundige werkelijkheid wordt toch niet uit en te na in de Grondwet uitgedrukt? De Regering heeft immers zelf verklaard dat de bepaling dat de Koning staatshoofd is niet in de Grondwet behoeft te worden opgenomen. Ook de politieke partijen die toch een integrerend bestanddeel van de staatkundige werkelijkheid uitmaken, worden niet in de Grondwet genoemd.

De overige argumenten die ik in onze eerste termijn naar voren heb gebracht, herhaal ik nu niet. Het gaat er ten slotte om hoe men puur

formele, rationele en logische argumenten afweegt tegen argumenten van een andere aard en in hoeverre men er prijs op stelt om aan ons volk een Grondwet te presenteren waarin dat volk zich herkent. Formeel dienen de verkiezingen als toetssteen daarvoor, maar in de praktijk ligt hier toch een primaire taak voor de vertegenwoordiging van het volk.

De heer **Koning (VVD)**: Mijnheer de Voorzitter! Met bewondering, maar niet steeds met instemming, heb ik geluisterd naar de welsprekende, politiek doordrongen, emotionele, maar ook wel prikkelende betogen die vanachter de regeringstafel zijn gehouden. Naar mijn indruk is de Regering slechts zijdelings ingegaan op de kritiek die ik op haar voorstellen had en wellicht is dat mede een gevolg van het feit dat ik niet duidelijk genoeg ben geweest door onvoldoende uit te werken mijn opmerking dat mijn kritiek evenzeer geldt de wijziging in artikel 208, lid 8 als in artikel 68, lid 1. Ik kom daar straks op terug, want ik wil beginnen met een opmerking van de Regeringscommissaris.

De Regeringscommissaris, als steeds boeiend en deskundig, merkte op dat de Raad van State het lichaam is dat wetten aan de Grondwet toetst en dit met de nodige nauwgezetheid doet. Dat laatste zal ik niet bestrijden. Ik doe niet onder in waardering en respect van de Regeringscommissaris voor de Raad van State, een college dat met de koninklijke waardigheid kan worden belast en in het verleden ook tweemaal daarmee belast is geweest en als zodanig in die situaties koninklijk onschendbaar is. Onze Grondwet echter erkent noch de Koning, noch de Raad van State als onfeilbaar.

De pauselijke waardigheid is, indien de zetel vacant is, niet aan de Raad van State opgedragen. Wij moeten de adviezen van de Raad van State, hoe nauwgezet ook uitgebracht, toch kritisch blijven bekijken. Ik heb een tweetal redenen om dat te doen. Tien jaar geleden was bij voorbeeld een wijziging van de Muntwet in deze Kamer aan de orde. Ter gelegenheid van het regeringsjubileum van Hare Majesteit Koningin Juliana werd een gedenkmunt in zilver uitgegeven, welke volgens het ontwerp van wet het volgende randschrift zou luiden '1948-6 september 1973'.

De Kamer maakte de Regering – en naar ik aanneem daarmee ook de Raad van State – erop attent dat ons grondwettelijk systeem uitgaat van 'le

roy est mort, vive le roy'. Op grond hiervan is het randschrift van de munt gewijzigd. De datum 6 september werd 4 september.

Ik kan ook een recenter voorbeeld geven, waarover de Kamer nog discussieert met de Minister van Binnenlandse Zaken, omdat een tweetal antwoorden op schriftelijke vragen onbevredigend bleek te zijn. Het betreft de heffing van taxa wegens verlening van adeldom bij Koninklijk Besluit, nadat de rechtsgeldige grondslag, een souverain besluit uit 1814, is ingetrokken en bij een wijziging van de Grondwet in 1887 is bepaald dat dergelijke heffingen voortaan bij de wet zouden moeten worden opgelegd.

Met alle respect voor de nauwgezette arbeid van de Raad van State, mogen wij toch niet zonder kritiek de onfeilbaarheid daarvan over ons laten komen.

Mijn kritiek op de voorstellen van de Regering was van zuiver staatsrechtelijke aard. Indien de Regering in staat is, mijn staatsrechtelijke bezwaren weg te nemen – indien zij mij dus zou kunnen overtuigen van een gebrek aan causaliteit in mijn gedachtingang – zou dit van invloed kunnen zijn op de houding van mijn fractie.

In het emotionele betoog van de Minister van Binnenlandse Zaken is hij naar mijn gevoel te zeer langs mijn argumenten heen gegleden. Het is de vraag of artikel IX de mogelijkheid opent om deze twee wijzigingen tot stand te brengen. Ik heb er de wetgeschiedenis van artikel IX op nageslagen; u kent ze wel, die fraaie uitgaven van de Staatsdrukkerij. In de memorie van antwoord lees ik op blz. 3:

'Ook hebben de ondergetekenden er gaarne nota van genomen dat deze leden in het bijzonder juist achten dat door toevoeging van de woorden 'voor zoveel nodig' nadrukkelijk tot uitdrukking is gebracht dat zin en strekking van de aan te passen voorschriften volstrekt ongewijzigd dienen te blijven.'

Aan het adres van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen zou ik een opmerking willen maken over artikel 208, lid 8 van de Grondwet waarin volgens de huidige Grondwet is bepaald dat de Koning jaarlijks verslag uitbrengt van de staat van het onderwijs.

In mijn ervaring als kamerlid heb ik dat verslag nooit onder ogen gehad, maar ik neem aan dat de verantwoordelijke bewindslieden op het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen aan deze grondwettelijke verplichting

Koning

gevolg hebben gegeven. Hoe is dat gebeurd? Is er een brief van het staatshoofd waarbij dit verslag wordt aangeboden?

Is er een brief van de minister of de verantwoordelijke staatssecretaris, waarbij hij het verslag aanbiedt, na verkregen koninklijke machtiging bij kabinetsrescript? Hoe zal dit gebeuren indien het woord 'Koning' wordt vervangen door Regering? Normaal gesproken is de regering hier vertegenwoordigd en hebben de bewindslieden handelende bevoegdheid om op te treden.

Daarvoor hebben zij geen koninklijke machtiging of kabinetsrescript nodig. Indien de wijziging van het woord 'Koning' in 'regering' betekent dat zonder een persoonlijk handelen van het staatshoofd hier, zoals in feite is voorgeschreven, wordt bedoeld het inzenden – zoals ook met wetsontwerpen gebeurt – bij koninklijke boodschap of via een machtiging bij kabinetsrescript, is er sprake van inhoudelijke wijziging, die het naar mijn stellige overtuiging onmogelijk maakt om via artikel IX additioneel het voorgestelde achtste lid van artikel 208 van de Grondwet zo te doen luiden als de Regering wil. Ik ben benieuwd naar het antwoord van de Regering hierop.

Ik wil thans enkele opmerkingen maken over artikel 68, eerste lid. Bij de behandeling van de bepalingen over het koningschap in de Grondwet zei de heer Wiegel – toen minister van Binnenlandse Zaken – in antwoord op een aantal opmerkingen van de heer Van der Sanden:

Als artikel 2 van het Statuut zegt dat de Koning de regering voert van het koninkrijk en dat hij ook de regering van elk der landen voert, ligt hierin besloten dat de desbetreffende regeringen worden gevormd door de Koning en de ministers.

In de huidige Grondwet wordt de Koning in tweeërlei betekenis gebezigd. In de eerste plaats om de persoon van de Koning aan te duiden en in de tweede plaats om de tweëenheid Koning plus verantwoordelijke Ministers aan te duiden. Het ligt voor de hand dat de opstellers van het Statuut, zij het ten dele, de destijds gebruikelijke constitutionele terminologie hebben gevolgd. Het gaat hierom terminologische kwesties. Uiteraard wijken de herzieningsvoorstellen inhoudelijk niet van het Statuut af (blz. 26/24, linkerkolom).

Bij de grondwetswijziging was dit probleem, zoals ik dit nu naar voren breng, in mindere mate aan de orde,

omdat de Regering voorstelde, de bepalingen over de krijgsmacht uit de Grondwet te verwijderen. Dat is geblokkeerd door de Eerste Kamer. Een feit waarmee wij rekening hebben te houden. Maar wat betekent in de Nederlandse Grondwet, het woord 'Regering'? Dat betekent 'Nederlandse Regering'.

In het Statuut staat – en u kunt dit lezen in artikel 3 van het Statuut – 'onverminderd hetgeen elders in het Statuut is bepaald, zijn aangelegenheden van het Koninkrijk, onderdeel a. de handhaving van de onafhankelijkheid en de verdediging van het Koninkrijk'.

Indien nu 'Regering' – zoals ik heb gesteld – in de Grondwet betekent 'Nederlandse Regering', kan dat een inhoudelijke wijziging betekenen van de Grondwet, waar in de oude betekenis van de Grondwet het woord Koning ook nog kon worden uitgelegd als Koninkrijksregering en hier een zodanige beperking plaatsvindt dat wederom van een inhoudelijke wijziging moet worden gesproken en niet van een redactionele.

In die zin moet worden gezegd dat artikel IX van de additionele bepalingen niet mag worden toegepast. Indien dit bij een gewone grondwetswijziging zou zijn gebeurd, zou er een frictie hebben gezeten, maar een frictie van andere aard dan wanneer die door artikel IX wordt aangebracht.

Minister Van Mierlo: Realiseert de geachte afgevaardigde zich dat 'de krijgsmacht' iets anders is dan 'de verdediging'? De krijgsmacht is een instrument en het ministerie van Defensie kent meerdere onderdelen dan alleen de krijgsmacht.

De heer **Koning** (VVD): Dat heb ik mij gerealiseerd. Als de Minister van Defensie mij ervan kan overtuigen dat ik in die zin het onjuist zie, is dat een sterk punt voor hem. Hij zal dit moeten proberen en hij doet er verstandig aan, dit niet via een interruptiedebat te doen, maar dat in zijn termijn te doen. De krijgsmacht is een onderdeel van de Defensie in totaliteit en wat voor het meerdere geldt, geldt ook voor het mindere. Indien de Regering in staat is, de causaliteit van mijn gedachtengang te ondermijnen, staat zij sterk.

□

Minister Rood: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil eerst een paar opmerkingen maken over het aanpassingsontwerp met betrekking tot het onderwijs. Ik ben met name de heer Schutte nog

een antwoord schuldig op zijn vraag naar de betekenis van artikel 1.1 van de herziene Grondwet. De heer Schutte heeft zich wat verbaasd getoond over wat in de nota naar aanleiding van het verslag bij het onderwijsartikel over 1.1 is gezegd.

Naar zijn mening werd daar in een paar zinnen – ik citeer – 'dit oorspronkelijk klassieke grondrecht welhaast tot een instructienorm omgeturnd'. Het lijkt mij thans niet de juiste gelegenheid om uitvoerig in te gaan op de betekenis van artikel 1.1 – ik hoop dat de heer Schutte mij dit toestaat – want dat artikel is op zich zelf hier niet aan de orde. Ik wil wel opmerken dat in de nota naar aanleiding van het verslag mijns inziens niets nieuws is gezegd over de betekenis van dat artikel.

Het artikel luidt: 'Allen die zich in Nederland bevinden worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.' Allen worden dus in gelijke gevallen gelijk behandeld. Het komt mij voor dat het duidelijk is dat dit gebod een opdracht inhoudt voor de overheid. Dat gebod houdt voor de overheid een opdracht in tot het nalaten van discriminatie.

Die opdracht kan echter niet beperkt blijven tot een nalaten van de kant van de overheid. De opdracht omvat ook het tegengaan van discriminatie. Dat betekent dat artikel 1.1 de overheid onder bepaalde omstandigheden ook dwingt tot het voeren van een actief beleid ter zake. Ik acht het daarom juist dat dit aspect in de nota naar aanleiding van het verslag is genoemd.

Ik ga wat dieper in op het ontwerp ten aanzien van de defensie. Tussen de uiteenzettingen van de leden van de Kamer die in het bijzonder over dit ontwerp hebben gesproken, ben ik geneigd een onderscheid aan te brengen. Ik besteed daarbij eerst aandacht aan de woorden van de geëerde afgevaardigden Schutte, Leerling en – zo mag ik zeggen zonder daarmee enige oneerbiedigheid te bedoelen – het duet-Van Dis/Van Rossum.

De heer **Leerling** (RPF): Zij werken in deeltijd!

Minister Rood: Dat is dan nog geen deeltijd-kamerlidmaatschap.

Ik heb geboeid geluisterd naar de betogen van de leden die ik zojuist noemde. Zeer in het bijzonder ten aanzien van de heer Schutte past zonder meer de erkenning dat zijn

Rood

opstelling en die van de door hem gerepresenteerde fractie een consequente is. Daarmee bedoel ik overigens allerm minst dat de inbreng van beide andere heren als niet-consequent getypeerd moet worden! Het is veeleer zo gemeend, dat reeds de voorganger van de heer Schutte, de heer Verbrugh, een opstelling ten aanzien van de terminologie omtrent het begrip 'de Koning' heeft gekozen die tijdens de behandeling van de grondwetsherziening consistent is volgehouden door de GPV-fractie. Ik heb voor dat standpunt respect, maar ik deel het niet.

Bij de behandeling van het nu aanhangige aanpassingsontwerp moet naar de mening van de regering worden vastgesteld dat de grondwetgever over de terminologie inzake de Koning zijn keuzen reeds heeft gedaan. Derhalve is vandaag niet méér aan de orde dan een aanpassing van de term 'Koning' in een ongewijzigd gebleven bepaling, en wel aan de nieuwe terminologie die in de wél gewijzigde artikelen is gekozen.

Wat genoemde en gerespecteerde leden van de Kamer beogen, is dat in artikel 68, lid 1, de term 'de Koning' wordt gehandhaafd, omdat huns inziens daarin niet of althans niet onder alle omstandigheden 'de regering' kan worden verstaan.

De geachte afgevaardigde de heer Schutte heeft in dat verband gesproken van het staan van de krijgsmacht op een snijvlak dat hetzelfde zou zijn als dat waarop de Koning als staatshoofd en als deel van de regering staat. In dat verband heeft hij ook de officiers-eed vergeleken met de inhuldigingse-eed van de Koning. De heer Leerling heeft signaleerd dat aanpassing van de term 'Koning' een inhoudelijke wijziging betekent.

Thans, aldus deze afgevaardigde, is in het artikel niet de regering als geheel beoogd – dat zou dus wel het geval zijn, als daar 'de regering' kwam te staan. De representanten van de SGP-fractie, ten slotte, hebben weliswaar erkend dat hier, in het thans bestaande artikel, in vredetijd geen bevoegdheid voor de Koning zelf wordt beoogd. Zij menen echter dat dit in een oorlogssituatie wel het geval zou kunnen zijn. In dat verband is gerefereerd aan een vijandelijke bezetting of het gijzelen van de ministers.

In zulke situaties kan aan de bepaling – ik verwijs naar artikel 2.2.1, eerste lid, van de nieuwe Grondwet, luidende: 'De regering wordt gevormd door de Koning en de ministers.'

– geen volledige betekenis toekomen. De ministers zouden zich immers in de macht van de vijand of van gijzelaars bevinden. Dan geldt volgens het dan van toepassing wordende staatsnoodrecht, dat bij ontstentenis van de ministers de regering wordt gevormd door de Koning, totdat er weer ministers zijn.

Daarvoor behoeft in artikel 68, eerste lid, zeker niet de term 'Koning' te blijven staan. Bovendien is het natuurlijk duidelijk dat in zulke rampsituaties, volgens datzelfde staatsnoodrecht, ook op diverse andere plaatsen in de Grondwet onder 'de Koning' dan – in die uitzonderlijke toestand – ineens inderdaad alleen de Koning zelf moet worden verstaan totdat er weer ministers zijn.

Ik heb daarstraks gezegd dat ik respect heb voor dit consequent, ook door de SGP-fractie, volgehouden standpunt, hoewel ik het niet deel. Mag ik echter de geachte afgevaardigde nog voorhouden dat zich tijdens een vijandelijke bezetting of een gijzeling ook de ramp zou kunnen voordoen, dat juist de Koning in de macht van de vijand of van gijzelaars geraakt? Zou hij niet menen dat zijn lezing van de term 'Koning' – in zijn gedachtengang immers 'de regering' kunnende betekenen – ons dan wel voor buitengewoon grote problemen zou plaatsen?

De heer **Koning** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Graag wil ik een vraag stellen naar aanleiding van de onmogelijke gedachte dat de Koning zou worden gegijzeld. Zou dit onmogelijke geval zich voordoen, dan mag ik toch aannemen dat de Koning buiten staat wordt verklaard de regering waar te nemen?

Minister **Rood**: En wie zou dat moeten doen?

De heer **Koning** (VVD): Volgens de Grondwet: de Staten-Generaal.

Minister **Rood**: Op voorstel van wie?

De heer **Koning** (VVD): De Minister kent de terminologie die te dien aanzien in de Grondwet staat!

Minister **Rood**: Mijnheer de Voorzitter! Alvorens over te gaan naar de inbreng van de andere leden van de Kamer, moet ik nog ingaan op datgene wat de heer Schutte in tweede termijn heeft gezegd, waar hij zijn twijfels tot uitdrukking bracht over de juistheid van het uitdrukkelijke onderscheid tussen de functie van de Koning als staatshoofd aan de ene kant, en zijn functie als deel van de regering aan de andere kant.

Naar zijn oordeel maakt de Koning juist deel uit van de regering omdat hij staatshoofd is. Zo heb ik althans de interventie verstaan. Ik zou met respect menen dat die stelling niet juist kan zijn. Het staatshoofd maakt in diverse landen geen deel uit van de regering.

Wanneer ik mij beperk tot de constitutionele monarchie, verdient bij voorbeeld de Zweedse situatie de aandacht. De koning van Zweden is het staatshoofd van dat land maar hij maakt geen onderdeel uit van de regering. Het één vloeit dus niet automatisch uit het andere voort. De regeerfunctie van de Koning moet uitdrukkelijk in de Grondwet worden opgenomen ingeval in een land een zodanige functie van de koning gewenst wordt, gelijk bij ons het geval is.

Ik heb wat langer stilgestaan bij de bezwaren van de zojuist genoemde heren, omdat die duidelijk van een andere aard zijn dan de bedenkingen die de geachte afgevaardigden de heren Van der Sanden en Koning hebben laten horen.

Alvorens ik naar hun inbreng overstap, recapituleer ik de bezwaren van deze heren. Zij menen dat aanpassing, zoals is voorgesteld, een inhoudelijke wijziging betekent. Huns inziens is thans in de bestaande Grondwet, artikel 68 lid 1, met de term 'Koning' niet, of althans niet in alle situaties, de regering bedoeld.

Zij beogen met hun interventies de huns inziens bestaande bijzondere gezagsrelatie tussen de Koning enerzijds en de krijgsmacht anderzijds te handhaven. Ik wend mij thans enigszins naar de andere zijde.

De heer **Schutte** (GPV): Er is sprake geweest van de bijzondere gezagsrelatie tussen Koning en krijgsmacht. Ik ga daar uitsluitend mee akkoord, waarbij ik wijs op mijn standpunt: de Koning onder ministeriële verantwoordelijkheid. Ook in uw samenvatting wil ik dat er uitdrukkelijk aan toegevoegd zien.

Minister **Rood**: In de aanpassing wordt voorgesteld om in artikel 68 lid 1 te lezen: 'de regering', omdat daar naar de mening van de regering thans reeds met 'de Koning' bedoeld is 'de Regering'. De heer Schutte betwist dit en hij zegt dat hier thans wat anders staat. Er zitten inderdaad nuanceringen tussen de betogen van de vier heren. Ik heb verstaan dat de heer Schutte gezegd heeft dat er een bijzondere gezagsrelatie is.

Hij sprak over het snijvlak, hij heeft herinnerd aan de inhuldigingse-eed en

Rood

aan de officierseed. Hij heeft in artikel 68 lid 1 in het woord Koning iets anders gelezen – ik stel mij voor dat hij dit nog doet – dan dat daar staat 'de regering'.

De heer **Schutte** (GPV): Ik ga ervan uit dat bij dit wijzigingsvoorstel vast zou moeten staan dat het uitsluitend gaat om een technische zaak. In zoverre zit ik op één lijn met bij voorbeeld de heer Van der Sanden. Bij de regering berust ook de bewijslast dat het uitsluitend om een technische zaak gaat.

Ik heb er nog steeds moeite mee dat de Minister dit min of meer als vanzelfsprekend aanvaardt en niet de ruimte laat dat het begrip 'Koning' in artikel 68 toch een enigszins andere betekenis heeft dan in andere begrippen. Natuurlijk geldt ook hier: Koning onder ministeriële verantwoordelijkheid. Dat staat voor mij vast.

Minister **Rood**: Ik ben de heer Schutte dankbaar voor de aanvulling. Hij zegt met eigen woorden wat ik trachtte met mijn woorden als zijn standpunt weer te geven. Laten wij ter afsluiting het erover eens zijn, dat wij, de heer Schutte en de regering, in de woorden 'de Koning' in artikel 68 lid 1 iets verschillends lezen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu toe aan de inbreng van de heer Van der Sanden. Ik heb, in eerste termijn antwoordend, verwezen naar opvattingen van het zogenoemde Werkcomité grondwetsherziening om te verklaren dat een door de regering niet verwachte opstelling van de fractie van de heer Van der Sanden mogelijk aan die opvattingen zou zijn te wijten. De verwijzing naar het comité vond niet plaats omdat ik zou menen dat de heer Van der Sanden die opvattingen tot de zijne had gemaakt.

Als ik in mijn eerste termijn deze indruk zou hebben gewekt, dan moet ik mij te ongenueanceerd hebben uitgedrukt. Dat spijt mij, omdat het onvoldoende recht doet aan het betoog van de heer Van der Sanden en bovendien, omdat het onze discussie, die toch gericht is op een gezamenlijke besluitvorming, niet dient.

Tussen de fractie van het CDA en de regering bestaat, dunkt mij, vooralsnog een ander verschil van inzicht dan tussen de regering en de drie eerder genoemde fracties aan mijn rechterzijde. Zeer terecht is er door de heer Van der Sanden in zijn betoog de nadruk op gelegd dat er twee criteria bestaan voor een voorgestelde

aanpassing. Op de allereerste plaats mogen de zin en de strekking van de bestaande artikelen niet worden gewijzigd. Op de tweede plaats – het tweede criterium – moeten de aanpassingen ook nodig zijn.

Bij de bespreking van het eerste criterium 'zin en strekking niet wijzigen' is de geachte afgevaardigde de zin en de strekking nagegaan van artikel 68, eerste lid, zoals het thans luidt. Zijn onderzoek leidde tot de conclusie dat met 'de Koning' in dit artikel 'niets anders bedoeld kan zijn dan 'de regering'. Ik citeer hem letterlijk. 'Er is', aldus de heer Van der Sanden, 'zelfs geen begin van verschil van inzicht tussen de regering en de fractie van het CDA over de betekenis van het begrip 'Koning' in de onderhavige grondwetsbepaling.' Dat er aanzienlijk meer dan een begin van een verschil van inzicht was met de fracties waarover ik zojuist heb gesproken, lijkt mij na het voorgaande duidelijk.

De bedenkingen van de gerespecteerde afgevaardigde richtten zich veeleer tegen het nodig zijn van de aanpassing, het tweede criterium. Ik stel dit met nadruk vast.

Deze bedenkingen zijn, lijkt mij, van wezenlijk andere aard dan de bezwaren van de heer Schutte c.s., zoals ik ze nu maar even noem. Men zou met recht mogen zeggen dat tussen de regering en de fractie van de heer Van der Sanden een aanzienlijke mate van overeenstemming bestaat nu, ook volgens de fractie van het CDA, in artikel 68, lid 1 staat wat de regering er, gezien het aanpassingsontwerp, graag uitdrukkelijk in wil neerschrijven. De discrepantie die nog tussen onze standpunten bestaat, heeft betrekking op het tweede door de afgevaardigde aangelegde criterium, te weten: is de aanpassing nodig?

De teneur van zijn betoog, als ik hem goed heb begrepen, is nu zo dat, omdat reeds thans onder 'de Koning' verstaan moet worden 'de regering', inhoudelijk een noodzaak tot aanpassing niet bestaat. Met deze gedachte heeft de regering moeilijkheden.

Mag ik deze gedachte in een wat andere vorm dan ik in eerste termijn heb gedaan aan de heer Van der Sanden voorhouden? Wij zijn het erover eens dat het additionele artikel IX twee belangrijke beperkingen in zich bergt: aanpassingen mogen geen inhoudelijke wijzigingen bevatten en zij moeten nodig zijn.

Wij zijn het erover eens dat het eerste criterium geen problemen oplevert. Het ontwerp passeert die

horde zonder moeite in de ogen van de fractie van het CDA. Dat betekent mijns inziens dat de regering en de genoemde fractie te zamen uitspreken dat wat nu in artikel 68, lid 1 staat inhoudelijk betekent: de regering.

Elders in de Grondwet is de term 'Koning' als deze inhoudelijk 'regering' betekent, door die term, te weten 'de regering' vervangen. Als men nu zou menen dat in de huidige, weliswaar andersluidende bepaling – er staat immers 'Koning' en niet 'regering' – al staat wat het aanpassingsontwerp wil neerschrijven en dat daarom aanpassing onnodig is, dan rijst bij mij de vraag voor welke gevallen artikel IX dan nog geschreven kan zijn. Inhoudelijke wijziging is immers uitgesloten, niet inhoudelijke wijziging is dan niet nodig, omdat het beoogde al geacht moet worden in de bepaling te staan.

Aan deze vraag aan de heer Van der Sanden wil ik een tweede vraag toevoegen. Wij zijn het samen eens over de betekenis van de term 'Koning' in dit artikel. Anderen blijken die mening niet te delen. Dat is gebleken uit de bezwaren van de fracties die ik zoeven heb genoemd. Zij lezen in artikel 68, lid 1 wat anders. Ook uit de schrifturen van het werkcomité blijkt een dergelijk verschil van mening.

Meent de heer Van der Sanden nu niet met de regering dat, ook al verschillen wij niet van mening over de betekenis van het bestaande artikel, verschil van inzicht a fortiori ten aanzien van grondwetsbepalingen zo veel mogelijk moet worden voorkomen? Sterker nog, zou men niet moeten menen dat het juist de bedoeling van additioneel artikel IX is, dergelijk verschil van inzicht te voorkomen?

Nu kan de vraag rijzen of een door enkele grote fracties in de Kamer uitdrukkelijk uitgesproken en in de Handelingen vastgelegde interpretatie van een grondwetsbepaling verschillen als hier bedoeld voor de toekomst zou kunnen uitsluiten. Stellig kan voor de uitleg van een grondwetsbepaling aandacht aan de parlementaire geschiedenis gegeven worden. Beslissend behoeft die aandacht echter niet te zijn.

Niet is uit te sluiten, en zeker niet met een beroep op een redenering a contrario: overal waar 'Koning' staat en 'de regering' bedoeld is, staat ook 'de regering'. Hier staat nog steeds 'de Koning'. De redenering a contrario zou dan zijn dat er kennelijk wat anders mee bedoeld wordt.

Het is niet uitgesloten, zeker niet met een beroep op een zodanige redenering dat sommigen artikel 68 anders zullen blijven lezen dan de fractie van het CDA en de regering doen. Die sommigen zullen de leden van de kleine rechtse fracties zijn, maar ook leden van het werkcomité en daarom onderdelen van de krijgsmacht.

Is de heer Van der Sanden niet met mij van mening dat misverstanden, zeker bij hen wie de bepaling rechtstreeks aangaat, dienen te worden voorkomen?

De geachte afgevaardigde heeft gesproken van zijn verwachting ten aanzien van het nieuwe kabinet. Hij verwacht dat dit met een nader voorstel zal komen tot wijziging van de defensiebepaling. Ik heb zijn interventie als volgt verstaan: moet nu in afwachting daarvan de bepaling wel aangepast worden? Zou de regering daarop niet kunnen wachten? Ook wanneer men de verwachting dat een nieuw kabinet met zo'n voorstel zal komen, deelt, blijft natuurlijk de vraag wat er in de tussenliggende periode dient te gebeuren.

Zo beschouwd, mijnheer de Voorzitter, gaat het hier om een risico, een risico van misinterpretatie van de term 'Koning' in artikel 68 lid 1. Zou de fractie van het CDA nu niet met de regering aan dezelfde kant van dat risico willen gaan staan, zo vraag ik mij af.

Ik heb tot nog toe geen aandacht geschonken aan de opmerkingen van de heer Van der Sanden over de door de regering aangevoerde noodzaak tot aanpassing. Ik heb hem veeleer gevraagd een en ander nog eens in zijn overwegingen te betrekken, allereerst met betrekking tot de ratio van artikel IX. Welke is die als aanpassing achterwege moet blijven en onder een term nu al iets anders wordt verstaan? Ik heb hem ook het risico van misinterpretatie voorgehouden.

Hij heeft op de door de regering aangevoerde noodzaak geantwoord, hiervan niet overtuigd te zijn, omdat ook onder bepaalde andere termen in de Grondwet verschillende betekenissen schuil gaan. In dat verband heeft hij verwezen naar de delegatiebepalingen van artikel 208 van de Grondwet. Op die kwestie zal worden ingegaan door de regeringscommissaris.

Ik vertrouw erop, dat deze, gezien zijn grote gezag en ervaring met de onderhavige herziening van de Grondwet, de geachte afgevaardigde

ervan kan overtuigen dat de kwestie van de delegatiebepalingen wezenlijk anders ligt dan dat bij de term 'Koning' het geval is. Wanneer ik per suppositie zou moeten aannemen dat de regeringscommissaris daarin niet zou slagen, dan roep ik de geachte afgevaardigde op eraan te willen meewerken dat niet aan andere termen in de Grondwet ook nog eens extra betekenissen worden toegekend.

De suppositie is niet van de regering en mijn vertrouwen in de overtuigingskracht van de regeringscommissaris is nagenoeg onbeperkt. Maar als men al zou moeten aannemen dat met de delegatiebepaling in artikel 208 verschillende begrippen door hetzelfde woord worden gedekt – dit zou de grondwetgever bij de herziening moeten zijn ontgaan – mag dat dan voldoende reden zijn om thans heel bewust bij een aanpassingsontwerp ten aanzien van artikel 68 ook nog eens een dergelijke extra betekenis te creëren?

De heer Van der Sanden heeft er in eerste instantie terecht op gewezen dat de Eerste Kamer nu eenmaal het herzieningsontwerp ten aanzien van defensie heeft verworpen en dat een nieuw feit een nieuwe ontwikkeling is. Ook de heer Koning heeft hierop gewezen en ook over zijn opmerking kom ik thans te spreken. De constatering is juist. Ik heb hiertegen niets in te brengen.

Ik breng echter in herinnering dat prof. Christiaanse, fractievoorzitter van het CDA in de Eerste Kamer, bij het motiveren van het stemmen tegen de motie-Feij met zoveel woorden heeft gezegd: 'De fractie van het CDA is overtuigd door de argumentatie van de Minister' – dat was een andere Minister – 'dat het wel degelijk wenselijk is vóór de afkondiging van de nieuwe Grondwet toepassing te geven aan additioneel artikel IX van de Grondwet. Dat geldt met name voor die wetsontwerpen die niet de vereiste meerderheid in eerste en tweede termijn in de Tweede Kamer dan wel de Eerste Kamer hebben behaald. Wij zullen deze motie daarom niet steunen.'

Spreken brengt het risico met zich dat men verkeerd wordt verstaan. Ik zeg daarmee dus niet, dat door die uitslating van de voorzitter van de fractie van het CDA in de Eerste Kamer de weg voor de heer Van der Sanden niet vrij zou zijn om hier een standpunt in te nemen zoals hij tot nog toe heeft ingenomen.

Ik zeg wel dat de verwerping van het defensie-ontwerp, door hem

terecht aangevoerd als nieuw punt, door de fractie van zijn partij in de Eerste Kamer niet zo werd verstaan en dat die verwerping aanpassing van ongewijzigd gebleven bepalingen niet mag beletten. Die aanpassing is noodzakelijk.

Ik kom nu tot de beschouwingen van de geëerde afgevaardigde de heer Koning. Veel van hetgeen ik als antwoord aan de heer Van der Sanden heb gegeven en daarmee aan de CDA-fractie geldt ook voor de VVD-fractie en derzelver woordvoerder, namelijk het deel waar de heer Koning heeft gezegd, dat hij zich uitstekend kon vinden in het betoog van de heer Van der Sanden en dat ook hij meende dat het niet nodig was. Ik heb daarover naar ik hoop voldoende gezegd. In ieder geval herhaal ik dat liever niet. Ik verzoek de heer Koning datgene wat ik daarover zojuist heb gezegd te beschouwen als een antwoord op zijn opmerkingen daarover.

De heer Koning gaat echter verder. Hij zegt niet alleen, dat het niet nodig is, hij zegt – en hij beroept zich daarbij op het Statuut voor het Koninkrijk – dat hetgeen de regering hier doet ook strijdt met het eerste criterium, te weten dat er inhoudelijk wordt gewijzigd.

Het vraagstuk van de terminologie in de herziene Grondwet, waarvan het door de heer Koning aangesneden punt een onderdeel is, is ten principale aan de orde geweest bij de behandeling in eerste lezing van de grondwetsherzieningsontwerpen, met name inzake het koningschap en inzake de Koning en de ministers.

De toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, de heer Wiegel, heeft zich daarbij toen in dit Huis op het volgende standpunt gesteld. Het Statuut, dat in artikel 2 bepaalt, dat de regering van het Koninkrijk en die van elk der landen wordt gevoerd door de Koning, gebruikt zelf door elkaar heen de termen 'Koning' en 'regering', zodat in dit opzicht daaraan weinig kan worden ontleend.

In de tweede plaats heeft de heer Wiegel opgemerkt dat de herziene Grondwet, ook al wordt de terminologie over de gehele linie gemoderniseerd, in overeenstemming blijft met het Statuut, waardoor wordt voldaan aan het vereiste van artikel 5, tweede lid, dat de Grondwet de bepalingen van het Statuut in acht dient te nemen.

Deze Kamer, en evenzeer de Eerste Kamer, heeft zich achter het standpunt van de heer Wiegel gesteld. Dat was

Rood

naar mijn oordeel – het zal u niet verrassen – terecht. Ook de Staten van de Nederlandse Antillen hebben daartegen nimmer bedenkingen geuit. In het verslag over het aanpassingsontwerp inzake de defensie, dat ik hier de vorige keer heb voorgelezen, zeggen zij zulks met zoveel woorden. Zij beperken zich in dit opzicht tot een vraag van informatieve aard.

De Grondwet is in de eerste plaats een Nederlandse Grondwet, maar zij is tevens een aanvulling op het Statuut. Wat betekent dat alles nu voor de inhoud van de term 'regering' in de herziene Grondwet? Dat betekent dat wanneer de Grondwet spreekt over 'regering' in de meeste gevallen bedoeld wordt op de Nederlandse regering, dat wil zeggen, de Nederlandse regering en de Nederlandse ministers.

In sommige gevallen heeft het begrip 'regering' een wijdere strekking en wordt daarmee bedoeld de Koninkrijksregering, dat wil zeggen de Koning van het Koninkrijk en de leden van de ministerraad van het Koninkrijk. De vraag of en wanneer het laatste het geval is, vindt haar antwoord in het Statuut zelf. Ik geef een voorbeeld:

Artikel 5.1.1 bepaalt dat de wetten door de regering en door de Staten-Generaal gezamenlijk worden vastgesteld. In negen van de tien gevallen gaat het hier om de Nederlandse regering; het gaat dan immers om Nederlandse wetten. Gaat het om rijks wetten, dan wordt met het begrip 'regering' uiteraard de Koninkrijksregering bedoeld.

Een ander voorbeeld: Artikel 5.2.0 schrijft voor dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert. Volgens het Statuut gaat het hier om een Koninkrijksaangelegenheid en daarom zal, ingevolge datzelfde Statuut, hier sprake zijn van de Koninkrijksregering.

Voor wat betreft het oppergezag van de regering over de krijgsmacht treedt, afhankelijk van de vraag of het om een zaak gaat die ook de Antillen raakt, de regering, bedoeld in artikel 68, eerste lid, als Koninkrijksregering of als Nederlandse regering op. Dat volgt uit het Statuut en niet rechtstreeks uit artikel 68, eerste lid.

Ik concludeer: Het begrip 'regering' kan betekenen Nederlandse regering dan wel Koninkrijksregering. Het Statuut bepaalt wanneer op het laatste wordt bedoeld. In dit opzicht is er geen verandering met de huidige Grondwet en voorziet het aanpassings-

ontwerp ook niet in wijziging van inhoud en strekking van hetgeen er staat. In de gezamenlijke al door de beide Kamers van de Staten-Generaal in twee lezingen aanvaarde wetsontwerpen, die zullen leiden tot een herziene Grondwet, wordt de term 'regering' veelvuldig gebezigd.

Indien in de bepaling betreffende het oppergezag over de krijgsmacht het bezigen van de term 'regering' strijd zou opleveren met het Statuut, dan moet dat inhouden dat wij ook op vele andere plaatsen in de herziene Grondwet fout zitten met de term 'regering'. Uiteraard – ik kan dit zo rustig zeggen omdat het andere ministers zijn geweest die hier die ontwerpen met verre verdedigd hebben – is dat niet het geval.

De heer **Koning** (VVD): Daarover zou kunnen worden getwist. Die bepalingen zijn echter overeenkomstig de normale grondwetswijzigingsprocedure aangenomen en het gaat hier om toepassing van artikel IX.

Minister **Rood**: Staat u mij toe de heer Koning te vragen, met respect en begrip voor ons op zichzelf boeiend verschil van mening, of dit nu een juist argument is om te gebruiken.

Hij werpt de Regering tegen, dat vervanging van de 'Koning' door de 'regering' niet mogelijk is, omdat de 'regering' in strijd zou zijn met bepalingen van het Statuut. Ik houd hem voor dat dat niet zo is en dat ik mij in het niet te versmaden gezelschap bevind van de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, de heer Wiegel. Zou echter de term 'regering' wel strijdig zijn met het Statuut, dan betekent dat, dat vorige regeringen en beide Kamers van de Staten-Generaal daarmee bepalingen hebben geschreven die in strijd zijn met bepalingen van het Statuut.

Zou het niet zo kunnen zijn, dat de heer Wiegel en de Kamers gelijk hadden en dat, als dat zo is, het thans aan de orde zijnde ontwerp niets anders doet dan aanpassen een term die er nu staat aan een term die al in alle andere artikelen die daarop betrekking hebben is gewijzigd?

De heer **Koning** (VVD): Ik zal uw woorden wat dat betreft overwegen. Ik wil bij voorbaat niet van uw ongelijk uitgaan.

Minister **Rood**: Ik dank u zeer.

Mij rest nu nog alleen de opmerking van de geachte afgevaardigde de heer Koning over artikel 208, lid 8, van het onderwijsontwerp. Hij heeft daarbij evenzeer de vervanging van de term

'Koning' door 'regering' ter sprake gebracht. Hij heeft gevraagd, welk begrip Koning in de huidige bepalingen wordt bedoeld.

Het achtste lid van artikel 208 houdt de verplichting in, jaarlijks over de staat van het onderwijs verslag uit te brengen aan de Staten-Generaal. Dat verslag doen van gevoerd regeringsbeleid is een typische ministeriële aangelegenheid. Het gaat niet om een formele handeling van de Koning, zoals het geval is bij de wetgeving, maar om een materiële regeringsactiviteit, te weten verslag doen van gevoerd regeringsbeleid.

Ook in de huidige bepaling van artikel 208, lid 8, dient dan ook het begrip Koning te worden gelezen als: regering. Ik kan daarbij nog mededelen, dat momenteel de Minister van Onderwijs en Wetenschappen dit in artikel 208, achtste lid, bedoelde verslag bij deze Kamer indient. Hij vraagt daarvoor machtiging aan de Koning. Bij de term Regering behoeft in deze in de praktijk gevolgde handelwijze geen wijziging te worden gebracht.

De heer **Koning** (VVD): Er staat nu: Koning. Het verslag wordt door de Minister van Onderwijs en Wetenschappen uitgebracht na verleende machtiging bij kabinetsrescript. Dat voldoet aan de voorwaarde die in het huidige achtste lid van artikel 208 staat. Indien nu evenwel 'Koning' wordt veranderd in 'regering' is dat kabinetsrescript niet meer nodig, omdat een minister geacht wordt altijd bevoegd namens de regering te spreken. Mijn conclusie is derhalve geweest, dat er sprake is van een inhoudelijke wijziging, waardoor het niet mogelijk is artikel IX toe te passen.

Minister **Rood**: Mijn perceptie is, dat dat verschil er niet is. Als er 'regering' staat betekent dat alleen maar dat het de minister is, een deel van die regering, na machtiging daartoe door een ander deel van de regering, de Koning.

□

De heer **Simons** (regeringscommissaris voor de grondwetsherziening): Mijnheer de Voorzitter! De heer Van der Sanden heeft gevraagd of voor artikel 68, eerste lid, in de huidige redactie – 'de Koning heeft het oppergezag over de krijgsmacht' – wat de uitlegging betreft niet hetzelfde zou gelden als voor de termen 'regels, geregeld enz.' in artikel 208. Wat betreft die termen is in de nota naar

Simons

aanleiding van het verslag akkoord gegaan met de opvatting dat ze moeten worden begrepen 'naar de zin en de strekking die zij in het huidige artikel 208 hebben'. De heer Van der Sanden vroeg zich af waarom iets dergelijks ook niet geldt voor de uitlegging van de term 'de Koning', indien deze in artikel 68, eerste lid, wordt gehandhaafd.

Mijnheer de Voorzitter! De verklaring ligt mijns inziens in een belangrijk verschil tussen de delegatieterminologie en de term 'Koning' in de herziene Grondwet. Ten aanzien van de delegatiemogelijkheid is het natuurlijk de taak van de formele wetgever te beoordelen of, in hoeverre en op welke wijze hij van een hem verleende delegatiebevoegdheid gebruik zal maken.

Maar steeds is er de nadruk op gelegd dat de formele wetgever zich daarbij 'onder meer zal laten leiden door de historie van de bepaling en de aard van de materie' (memorie van antwoord aan de Eerste Kamer over de wetsontwerpen inzake de grondrechten). Daarmee is in overeenstemming hetgeen in de nota naar aanleiding van het verslag is gezegd over de toepassing van de woorden 'regels geregeld' enz. in artikel 208. Ik herhaal dat die woorden moeten worden begrepen in de zin en de strekking die ze in het huidige artikel 208 hebben.

Nu bestaat een dergelijke gelijkheid in bewoordingen en uitleg tussen bestaande en herziene Grondwet niet voor de term 'Koning'. Deze term betekent in de bestaande Grondwet of de Koning persoonlijk of de regering. In de nieuwe Grondwet staan zeker ook bepalingen waarin de Koning persoonlijk wordt bedoeld, zoals in die over de erfopvolging en dergelijke en in gevallen waarin aan de Koning als onderdeel van de regering een feitelijke handeling wordt opgedragen zoals de indiening van wetsontwerpen, de ondertekening van wetten en het uitspreken van de Troonrede.

Buiten deze categorieën – dus waar sprake is van het voeren van beleid – wordt de term 'regering' gebezigd. Het wijzigen van het woord 'Koning' in 'regering' in artikel 68 is dus nodig om in één lijn te blijven met de nieuwe in de herziene Grondwet ingevoerde terminologie.

De Raad van State noemde deze aanpassing noodzakelijk. Het is in het algemeen niet mijn taak de Raad van State in bescherming te nemen, want deze raad is zeer wel in staat dat zelf te doen. Ik wil er echter toch op wijzen

dat de Raad van State bijzonder let op het constitutionele aspect van de aan hem voorgelegde wetsontwerpen. Dat betekent niet dat nooit sprake is van een omissie in een enkel geval waarbij de Raad van State verzuimt op een bepaald juridisch of grondwettelijk bezwaar te wijzen.

Hier ligt het echter anders! De Raad van State heeft zich namelijk uitdrukkelijk met dit punt beziggehouden en is tot de uitspraak gekomen dat deze aanpassing noodzakelijk is te achten. Ik meen dat aan deze uitspraak bijzonder veel waarde moet worden toegekend.

Bij de uitlegging van het additioneel artikel IX, op grond waarvan deze wetsontwerpen zijn ingediend, is wel duidelijk geworden dat zin en strekking van de behouden gebleven bepalingen ongewijzigd dienden te blijven; zin en strekking, dus niet de bewoordingen. Daar waar wij erop aandringen dat 'Koning' door 'regering' moet worden vervangen, omdat het anders niet past bij de herziene Grondwet, worden zin en strekking wel degelijk in acht genomen.

In aansluiting op hetgeen de Minister heeft gezegd in verband met art. 208, lid 8, wil ik nog het volgende naar voren brengen. Als er staat dat de Koning verslag doet aan de Staten-Generaal en dit wordt uitgevoerd in die zin dat er eerst een machtiging is van de Koning en dat daarna de Minister, uiteraard namens de Regering, verslag doet, dan betekent het geen zins dat wanneer er in de toekomst komt te staan 'de regering geeft verslag aan de Staten-Generaal' er wezenlijk iets wordt veranderd. Er wordt alleen aangesloten bij de stelling dat 'Koning' hier in wezen betekent 'regering'. De Regering komt dan, gezien de herziene Grondwet, wat duidelijker tot uitdrukking.

De heer **Koning** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Als er 'Koning' staat, dan lijkt mij dat een verplichting voor of een koninklijke boodschap of voor een kabinetsrescript. Indien in een wet uitvoering bij algemene maatregel van bestuur is overeengekomen, dan betekent dat dat het staatshoofd en een verantwoordelijke minister een handtekening zet. Indien in een wet wordt gesproken van 'uitvoering door een minister' die dan de bevoegdheid krijgt om uitvoeringsbeschikkingen uit te vaardigen, dan is het in het geheel niet zeker dat die minister dat zelf doet.

In de praktijk is mij dat wel gebleken bij uitvoeringsbeschikkingen in de

fiscale sfeer. Daar staat dan vaak onder 'de staatssecretaris van Financiën' of 'de minister van Financiën' en daarna: voor dezen de directeur-generaal voor fiscale zaken. Als coreferent bij een rapport over delegatie in belastingwetgeving heb ik dat vastgesteld. De toenmalige staatsraad Stellinga achtte dat een afkeurenswaardige praktijk, maar het kwam voor.

Als ik nu terugkeer naar het punt waarover het nu gaat, kan het betekenen dat door vervanging van het woord 'Koning' door 'regering' wel de mogelijkheid van de koninklijke machtiging wordt behouden, maar ook dat een ministeriële handtekening wordt gegeven, doch niet de zekerheid dat een directeur-generaal dit doet, wederom in vergelijking met de ministeriële beschikking, of dat de minister zonder kabinetsrescript verslag doet. Is dat waar, dan is er toch sprake van een inhoudelijke wijziging die art. IX niet toestaat.

De heer **Simons** (Regeringscommissaris voor de Grondwetsherziening):

Mijnheer de Voorzitter! Ik moet in dit verband verwijzen naar de nota van wijzigingen op het ontwerp inzake het onderwijs. Daar staat niet meer 'doet verslag geven', maar 'doet verslag'; de Regering doet verslag. Als er was blijven staan 'de regering doet verslag geven', dan zou dat wellicht tot de afkeurenswaardige praktijk kunnen leiden die blijkbaar op Financiën wel heeft bestaan. Juist door deze wijziging is behouden gebleven de zin en de strekking van art. 208, lid 8, geheel in overeenstemming met het eerste lid van art. 208, waarin staat dat het onderwijs een voorwerp is van aanhoudende zorg der Regering.

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat er behoefte is aan een derde termijn.

Ik stel voor, hiertoe gelegenheid te geven.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Van der Sanden** (CDA):

Mijnheer de Voorzitter! De Minister van Binnenlandse Zaken heeft in zijn antwoord, waarvoor ik hem buitengewoon erkentelijk ben, nog enkele vragen, deels van retorische aard, aan mijn adres gesteld. De Minister wees op de stemverklaring die prof. Christiaanse in de Eerste Kamer aflegde over de motie-Feij, die betrekking had op het splitsingsrecht.

Volgens de Minister had de heer Christiaanse zich daarmee gecommitteerd op het accepteren van toepassing

Van der Sanden

van additioneel artikel IX, de aanpassingswetgeving. Ik zal hierover niet inhoudelijk met de Minister in discussie treden, maar wel wijs ik erop dat de heer Christiaanse niet heeft aangegeven wat dan de inhoud van een dergelijk aanpassingsartikel zou moeten zijn. Voor het verrichten van die taak worden wij nu als eerst geroepen. Daarna is de beurt aan de heer Christiaanse en met hem de leden van het hoge huis van heroverweging aan de overzijde van het Binnenhof.

De heer **Patijn** (PvdA): De heer Van der Sanden vergist zich. Er zijn namelijk twee moties-Feij. De één heeft betrekking op het splitsingsontwerp en heeft geleid tot het houden van een UCV in deze Kamer, welke weer leidde tot een mede door de heer Van der Sanden ondertekende motie van mijn hand, waardoor de splitsing uiteindelijk van de baan was.

De tweede motie-Feij kwam op 11 mei 1982 in de Eerste Kamer in stemming, met als strekking dat artikel IX additioneel niet zou worden toegepast. Via artikel 214 zou de Grondwet verder door de Regering worden genummerd en aangepast. Bij de stemming over die tweede motie legde de heer Christiaanse zijn stemverklaring af.

De heer **Van der Sanden** (CDA): Ik dank de heer Patijn voor deze correctie, die overigens mijn betoog ongewijzigd laat.

Mijnheer de Voorzitter! Het gevoerde debat zou als titel mee kunnen krijgen: 'op zoek naar de waarheid.' Dat zoeken gebeurt in en buiten de politiek, herhaaldelijk met behulp van deskundigen, wetenschappers, spoorzoekers, die hulpvaardig zijn als zich het gevaar voordoet dat de besluitvormers het spoor bijster dreigen te raken.

Welnu, ik heb sterk de indruk dat de wetenschappers ons niet zo bar veel hulp hebben kunnen bieden bij de vraag hoe nu additioneel artikel IX Grondwet werkelijk moet worden vertaald. Donner, Jeukens en Prins hebben mijn fractie in de voorfase duidelijk gemaakt dat het standpunt dat wij in eerste en tweede termijn hebben ingenomen 'niet veranderen als het niet nodig is', een juist standpunt is.

De Regering, met volle ondersteuning van de ook hooggeleerde regeringscommissaris – al dan niet ondersteund door publikaties van professor Burkens in het NRC/Han-

delsblad – heeft zich daartegen uitgesproken. Mij bekreep even de gedachte dat, als ik in de situatie zou verkeren waarin ik een tentamen zou moeten afleggen bij de heren Burkens, Prins en Donner, ik waarschijnlijk een ruime voldoende zou halen en dat ik zou zakken als een baksteen, indien de hooggeleerde heren Rood en Simons mij zouden moeten beoordelen op de inhoud van mijn standpunt.

Minister **Rood**: Het boeiende van het tenteren van juridische studenten is meestal niet de vraag of zij het goede antwoord geven, maar of zij argumenten kunnen aandragen voor een redenering.

De heer **Van der Sanden** (CDA): Ik merk dat ik nog een herkansing heb bij deze Minister.

De heer **Wiebenga** (VVD): U zult nooit professor worden!

De heer **Van der Sanden** (CDA): Ik denk dat mijn grijze haren mij daartoe minder geschikt voor maken, als ik zie dat zelfs de regeringscommissaris al geruime tijd met emeritaat is.

Mijnheer de Voorzitter! De interruptie van de Minister maakt ook duidelijk dat wij voor de vraag staan: hoe maak ik mijn studenten nu duidelijk wat die waarheid is? Het gaat niet om de vraag: hoe maak ik het mijn studenten zo gemakkelijk mogelijk.

Het wil mijn fractie voorkomen dat de strijd, waaraan de Minister vandaag een voortreffelijke bijdrage heeft geleverd, onbeslist is gebleven. Dit baart ons zorgen, omdat wij meenden dat een aanpassing van de Grondwet, krachtens additioneel artikel IX in feite een pure formaliteit behoort te zijn.

Ik zou dus kunnen concluderen dat wij derhalve van die aanpassing maar moeten afzien, omdat in dit debat precies het tegendeel is gebleken. Het is een uitermate boeiend debat geworden. Er was geen sprake van een formaliteit, de discussies zijn op bepaalde momenten vrij hoog opgelopen.

Mijn fractie zou haar formeel/juridische standpunt kunnen proberen overeind te houden. Dat zou geëffectueerd kunnen worden door het uitbrengen van de stem van de CDA-fractie tegen II, onder A van het wetsontwerp. Die situatie zal zich waarschijnlijk niet voordoen, omdat er een amendement-Van Rossum/Schutte op tafel ligt, waarover wij tot een uitspraak moeten komen.

De Minister heeft er ook op gewezen. Het niet te miskennen feit doet zich voor dat door een stem vóór dat amendement, het doel dat de CDA-

fractie voor ogen heeft gestaan, wel feitelijk, maar niet materieel wordt bereikt. Er is een motivering bij dat amendement gegeven die niet de onze was.

Wij hebben ons een en ander maal onomwonden uitgesproken over het feit dat de inhoudelijke betekenis, door de Regering ook vandaag weer geschetst, van het begrip Koning in oud artikel 68, eerste lid, geheel overeenkomt met de visie van de CDA-fractie.

Ik moet dan ook de formulering van de heer Van Dis – en ik citeer – 'naar ons besef heeft de Regering te weinig aandacht geschonken aan het feit dat de positie van de krijgsmacht ook in de Grondwet afgestemd dient te zijn op de taak, waarvoor een leger uiteindelijk bestaat, namelijk de taak in oorlogstijd' van de hand wijzen.

De heer Van Dis zei voorts: 'De Regering kent meer gewicht toe aan het feit dat de geponeerde stellingen in strijd zijn met ons geldend staatsrecht. Wij zouden daarentegen een groter gewicht toekennen aan de bij de legerkringen levende gevoelens.' Ik geef deze twee citaten in aanvulling op de citaten die door de Minister zijn gegeven. Daarmee maak ik duidelijk dat wij juist met deze motivering – liggend onder het amendement – niet uit de voeten kunnen.

Wij overwegen dan ook dat de CDA-fractie in een positie kan komen waarvoor de Regering zo nadrukkelijk heeft gewaarschuwd, namelijk dat dan een situatie ontstaat waarin geen eenheid van opvatting tussen Regering en Staten-Generaal meer aanwezig is over de exacte en niet mis te verstane betekenis van het begrip 'Koning' in artikel 68, eerste lid.

Gelet op dit alles en gekoppeld aan de in eerste termijn wat overtrokken reactie van de Regering op onze opmerkingen, alsmede gekoppeld aan de veel wijzere benadering van de Regering in tweede termijn – voor die benadering konden wij veel respect opbrengen – zal de CDA-fractie zich in haar eerstkomende vergadering dienen te buigen over haar definitieve standpuntbepaling.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

De ontwerpen van (rijks-)wet 17451 en 17490 (R 1211) worden, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, over de ontwerpen van (rijks-)wet: 17450 en 17452 (R 1207) aanstaande dinsdag te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de behandeling van de **verslagen van mondeling overleg over de textielorders van Defensie (17 100-X en XIII, nr. 41 en 17 600-X, nr. 11).**

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **Wagenaar** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank u en de heer Ploeg voor de mij geboden gelegenheid om als eerste het woord te voeren, en wel in verband met een afspraak die ik dadelijk heb.

Mijnheer de Voorzitter! In dit debat over textielorders van het Ministerie van Defensie worden wij wederom geconfronteerd met de ongunstige kostenontwikkeling en vooral met de hoge loonkosten in ons land. Als gevolg daarvan heeft het Nederlandse bedrijfsleven in toenemende mate te lijden onder de internationale concurrentie. Een en ander vraagt onzes inziens om een structurele herbezinning op het gevoerde financieel en sociaal-economisch beleid, waaraan mijn fractie bij gelegenheid een bijdrage hoopt te leveren.

Vooralsnog moeten wij constateren dat de eerder geschetste ongunstige kostenontwikkeling ook zijn doorwerking vindt in onze textielindustrie en kennelijk tot problemen heeft geleid bij overheidsaanschaffingen van militaire textielgoederen binnen het raam van de EEG-richtlijnen ter zake.

Van de zijde van de Regering, als ook door verschillende woordvoerders van de fracties in de Kamer, is tijdens het mondeling overleg gewaarschuwd voor protectionisme. Nederland zou, mede gelet op zijn open economie, allerminst gebaat zijn bij enige vorm van protectionisme en ook voor de gemeenschap zou een dergelijke ontwikkeling funest zijn.

Gesteld is dat wij ons hebben te houden aan communautaire bepalingen bij het doen van overheidsaanschaffingen. Bij dit alles zou de ethische richtlijn 'Wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet' bepalend moeten zijn voor de Nederlandse opstelling binnen de Gemeenschap. Onze fractie onderschrijft deze zienswijze en wil daarover ook geen enkel misverstand laten bestaan.

Wij hebben evenwel bij de bestudering van de relevante stukken geleidelijk aan steeds meer de indruk gekregen dat er méér aan de hand is dan de vraag, hoe protectionisme in de EEG is te voorkomen. We hebben, anders gezegd, steeds meer vragen over het

overheidsaanschaffingsbeleid zelf binnen het kader van de vigerende EEG-bepalingen, en wel in hoeverre de gehanteerde interpretatie van deze regelingen concurrentievervalsing in de hand zou kunnen werken.

Mijnheer de Voorzitter! Sedert 1979 zijn voor de textielaanschaffingen de bepalingen van kracht van de Wet overheidsopdrachten voor levering van produkten. Deze wet heeft een drietal EEG-richtlijnen verbindend verklaard voor aanschaffingen van niet-specifiek militair materieel. Eén van de belangrijkste EEG-richtlijnen – namelijk dat protectie van de nationale industrie is uitgesloten – dient naar het oordeel van mijn fractie zoveel mogelijk te worden gerespecteerd. Deze regels gelden echter niet voor Nederland alleen, doch ook voor alle andere lid-staten. De twijfel dat theorie en praktijk hier niet geheel op elkaar aansluiten, wordt nog eens gevoerd door de notitie van NEVEC/VITRIKO die ons vorige week bereikte.

Hoe verhouden zich de conclusies uit dit rapport, zo zouden wij de Minister willen vragen, met de opmerking van hem in het mondeling overleg van 14 oktober j.l., te weten dat 'Nederland niet over concrete bewijzen beschikt dat in andere landen de EEG-richtlijnen ontdoken worden'?

Wij zouden vervolgens meer specifiek willen ingaan op de conclusies in dit vermelde rapport. Ervan uitgaande dat alle EEG-lid-staten conform de bepalingen een eerlijke kans moeten hebben om overheidsorders binnen de EEG te verwerven, stellen wij wederom de Minister van Economische Zaken de vraag, in hoeverre Nederlandse bedrijven in feite profiteren van textielorders van andere lid-staten. Is het de Minister mogelijk een gespecificeerd overzicht hiervan aan de Kamer te verstrekken, bij voorbeeld van de laatste tien jaar?

Indien nu zou blijken dat de Nederlandse industrie ten onrechte geen of nauwelijks toegang tot buitenlandse overheidsmarkten heeft gehad, rijst ons inziens de vraag, in hoeverre Nederland zich blijvend als het netste jongetje in de EEG-club zou moeten opstellen. Wat is immers de zin van bepalingen, die toch massaal worden genegeerd? Ik besef dat dit een levensgevaarlijke opstelling is, maar in ieder geval vormt dit toch voldoende reden om de betreffende bepalingen aan een grondige evaluatie te onderwerpen.

Daarop voortgaande zouden wij in de eerste plaats willen weten, in

hoeverre sprake is van uniforme gunningscriteria bij het overheidsaanschaffingsbeleid door de lid-staten. Er ontbreekt immers een objectieve grond aan het criterium 'economisch voordeligste aanbidding'. Zou de Nederlandse overheid niet wat meer aansluiting moeten zoeken bij de bestaande praktijk ter zake?

In de tweede plaats is er aanleiding te veronderstellen dat er evenmin uniformiteit bestaat voor wat betreft het gunnen van orders aan ondernemingen met een productiecapaciteit buiten het EEG-gebied.

Onze fractie acht het in dit verband onaanvaardbaar dat militaire textielgoederen – voor welk EEG-land dan ook – in Warschaupactlanden worden geconfectioneerd. Acht de Minister het niet wenselijk dat op dit punt Nederlandse evenzo aansluiting zoekt bij de bestaande praktijk in sommige andere EEG-landen om loonveredeling buiten de EEG op dit gebied uit te sluiten?

Ten slotte vragen wij ons af, of artikel 25, lid 5, van de Richtlijn, dat handelt over abnormaal lage aanbiedingen, wel voldoende is meegewogen in het aanschaffingsbeleid van de Nederlandse Regering. Kan de Minister toezeggen, dat hier meer dan voorheen op zal worden gelet?

Ter afsluiting zouden wij deze discussie over textielorders van het Ministerie van Defensie willen plaatsen in het kader waarover wij in het begin reeds spraken, namelijk dat van de ongunstige kostenontwikkeling in de Nederlandse industrie in het algemeen en in de arbeidsintensieve industrie in het bijzonder.

Daarbij komt de principiële vraag naar voren of wij de Nederlandse textielindustrie op langere termijn kunnen behouden. De Minister van Economische Zaken heeft f 65 miljoen beschikbaar gesteld voor het zogenaamde textielplan. Dit bedrag zou in de vorm van investeringssubsidies moeten bijdragen aan de herstructurering van de Nederlandse textielindustrie.

In het mondeling overleg van 14 oktober jongstleden merkte de Minister hierover op, dat de militaire orders voor textiel zouden kunnen passen in het textielplan, ofschoon deze orders daarin geen essentiële rol spelen. Kan de Minister aan bovengenoemde uitspraken meer inhoud geven? Betekent dit bij voorbeeld dat militaire orders van ondergeschikt belang zijn voor de textielindustrie? Graag krijg ik hierop een reactie van de Staatssecretaris.

De heer **Ploeg** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De vaste Commissie voor Defensie en de vaste Commissie voor Economische Zaken hebben dit jaar twee maal gesproken over de Nederlandse textielleveranties aan de Nederlandse krijgsmacht. Om die reden betreur ik het zeer – hoewel ik uit de krant heb vernomen, dat het voor de Minister van Economische Zaken vandaag een belangrijke dag is – dat hij hier niet naast de Staatssecretaris van Defensie aanwezig is. Misschien zou dit een beetje de verkeerde indruk kunnen geven dat de Staatssecretaris van Defensie, nu hij hier alleen is, een eerste verantwoordelijkheid in deze zaak heeft.

Ik wil voorop stellen dat ik het met de heer Van Houwelingen eens ben dat de meerkosten van dergelijke bestellingen niet geheel ten koste moeten komen aan het Ministerie van Defensie. Een eerste wijzigingsaanwet daartoe kan men ook vinden in het ontwerp-regerakkoord van CDA en VVD. Defensie kan die problemen niet alleen oplossen, vooral niet de problemen die verband houden met de veel hogere loonkosten voor Nederlandse bedrijven in verhouding tot Oostbloklanden en andere lage-lonen-landen. Het is toch te gek dat vanwege die meerkosten straks in Nederland honderden arbeidsplaatsen op de tocht dreigen te staan en de nodige know how verdwijnt, terwijl het Ministerie van Sociale Zaken straks die kosten via werkloosheidsuitkeringen moet opbrengen.

Er moet een samenhang komen in de gesprekken tussen de Ministeries van Defensie, Economische Zaken en Sociale Zaken. Voor dat tripartiete overleg heb ik gepleit in de commissievergadering en ik vraag de Staatssecretaris of hij bereid is, dat overleg te stimuleren en initiatieven in die richting te nemen. Om in textieljargon te spreken: hier is sprake van een verschuiving van vestzak- naar broekzak.

Over de EEG-richtlijnen wil ik het volgende opmerken. Op 15 maart 1982 heeft het bestuur van een gemeente waarin een niet onbelangrijk aantal textielbedrijven is gevestigd, een brief geschreven aan de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Dat was in de periode waarin de kranten bol stonden van banenplannen en onderlinge solidariteit. Je zou het een 'brandbrief' kunnen noemen – ik heb een kopie hiervan aan de Staatssecretaris overhandigd – waarin een grote mate van ongerustheid over de

continuïteit van de werkgelegenheid wordt uitgesproken als gevolg van het feit dat textielorders in het buitenland worden geplaatst, waarbij een beroep gedaan wordt op de EEG-richtlijnen.

Ik verwijs, vanwege de korte spreektijd voor dit onderwerp, naar hetgeen de heer Rienks in de eerste commissievergadering heeft gezegd. Ik pleit niet voor protectionistische maatregelen want daar deel ik de zienswijze van de regeling, ware het niet dat de orders naar niet-EEG-landen gaan, namelijk naar het Oostblok. Kan de Staatssecretaris zeggen of richtlijn 77/62 van de Raad van Europese Gemeenten alleen mededinging tussen ondernemingen binnen de Gemeenschap inhoudt? Het is mij bekend dat andere EEG-landen die richtlijnen anders interpreteren. Ook de heer Wagenaar heeft hierover zojuist gesproken.

Wat heeft naar de mening van de Staatssecretaris het begrip 'strategische minimumcapaciteit' nog voor betekenis? Als bij een onverhoopte crisissituatie de Nederlandse industrie niet in staat is om aan de eigen krijgsmacht te leveren, maar afhankelijk moet zijn van landen als Roemenië en Tsjechoslowakije, staat het Nederlandse leger dan niet letterlijk in zijn hemd – tot de Staatssecretaris zeg ik: met of zonder oorbellen – als dat hemd dan tenminste nog in eigen land gefabriceerd wordt? Bij de vliegtuigvervanging bij voorbeeld: Saab-Viggen uit Zweden had geen schijn van kans vanwege een eventuele vertraging in leverantie bij internationale spanning. Daarom wil ik de Kamer vragen, hierover een tweetal uitspraken te doen.

Moties

De **Voorzitter**: Door de leden Ploeg, Van Eekelen, Van Erp, Rietkerk en Smit-Kroes worden de volgende moties voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over textiel-orders van Defensie;

overwegende, dat het hoogst ongewenst is dat de uitrusting van het Nederlandse defensie-apparaat afhankelijk wordt van leveranties uit het Oostblok;

overwegende, dat vermeden dient te worden dat de eigen industrie in crisissituaties niet meer in staat gesteld kan worden de Nederlandse krijgsmacht kleding en andere uitrusting tijdig te leveren;

spreekt als haar mening uit, dat orders op defensie-gebied niet in landen van het Oostblok geplaatst dienen te worden, ook niet langs indirecte weg,

en gaat over tot de orde van de dag.

De Kamer,

gehoord de beraadslaging over de textiel-orders van Defensie;

overwegende, dat deze textiel-orders bij voorkeur aan de Nederlandse industrie ten goede dienen te komen;

nodigt de Regering uit, met inachtname van de EEG-regels ter zake, de Nederlandse industrie optimale kansen te bieden bij het verkrijgen van defensie-orders, en de Kamer hierover te informeren,

en gaat over tot de orde van de dag.

Deze moties krijgen respectievelijk de nrs. 13 en 14 (17 600-X).

De heer **Ploeg** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Tot slot heb ik nog een tweetal vragen. Is het waar dat de drie krijgsmachtonderdelen elk hun eigen inkoopbeleid hebben en dat bij voorbeeld handschoenen voor de luchtmacht en de marine wel in een EG-land worden gekocht, namelijk in Italië, maar dat de landmacht ze betreft uit Tjechoslowakije?

Hoe reageert de Staatssecretaris op het verwijt – dat was niet gering – van de gezamenlijke textielbranche dat niet, zoals de Staatssecretaris tijdens het mondeling overleg van veertien dagen geleden mededeelde, voor 13 mln. van de totale 25 mln. in Nederland zou worden besteed, maar slechts ruim 1,2 mln.? De Staatssecretaris herinnert zich nog de mondelinge mededeling van de Minister van Economische Zaken, dat hij geen harde bewijzen kon overleggen dat andere landen in de EG zich kennelijk minder strikt aan de richtlijnen houden. Kan de Staatssecretaris hierover wat meer klaarheid geven?

De heer **J. J. P. de Boer** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben zelf niet om dit debat gevraagd, maar nu het toch wordt gehouden, willen wij er wel aan deelnemen, al was het maar om deze gelegenheid te gebruiken om opnieuw te benadrukken dat ook wij het uiterst belangrijk vinden, dat overheidsaanschaffingen worden gebruikt als een instrument ter bevordering van onze industrie en werkgelegenheid.

Bij de aanschaffingen in kwestie hebben wij te maken met de reeds eerder genoemde Europese richtlijnen.

De Boer

Zoals ook door anderen is gezegd, wordt bij herhaling door het bedrijfsleven betoogd, dat deze richtlijnen in Nederland wellicht stringenter worden gehanteerd dan in de andere landen van de EG en dat wij, zoals wij overigens ook op andere punten vaak gewoon zijn te doen, in dit opzicht 'roomser zouden zijn dan de paus'. De bewindslieden hebben dit overigens in het verleden ook niet uitgesloten, doch bij herhaling betoogd, dat daaraan toch geen motief zou kunnen worden ontleend om als Nederland hetzelfde te doen, met name daarbij wijzend op de kwetsbare positie die Nederland juist in dit opzicht heeft. Wij zijn dit met de bewindslieden eens.

Een andere kwestie is, of je niet in de marge tussen de theorie en de praktische invulling in ruimte kunt vinden om een en ander meer ten nutte van het Nederlandse bedrijfsleven in te vullen. Ook hierover hebben de bewindslieden zich in het verleden positief uitgesproken en zij hebben met name toegezegd dat zij zouden proberen dit te doen door het tijdig verstrekken van voorinformatie aan de desbetreffende Nederlandse bedrijven.

Mijn eerste vraag luidt dan ook in hoeverre dat in dit geval is gebeurd. Ons hebben berichten bereikt dat het tegendeel het geval zou zijn en dat ook Nederlandse bedrijven, voordat zij tot inschrijving konden overgaan, eerst om een officiële toezending van de aanvraag voor de offerte moesten verzoeken.

Een mededeling die ons heeft bereikt, luidt dat in een bepaald geval, weliswaar na indiening van de offerte, door een van de bedrijven de suggestie zou zijn gedaan, de prijzen nog eens met 10% te laten zakken. De vraag naar aanleiding daarvan is, of dat is doorgegeven en of dat betrokken is bij de besluitvorming.

Mijn derde vraag is of er bij de geplaatste bestellingen ook bestellingen gegaan zijn naar firma's die in het verleden een wat merkwaardige rol zouden hebben gespeeld, volgens de berichten die mij hebben bereikt. Deze firma's zouden op grond daarvan van toekomstige bestellingen door de Nederlandse overheid zijn uitgesloten.

Ten aanzien van de door de heer Ploeg ingediende moties, willen wij eerst afwachten wat de Regering daarvan vindt.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Mijnheer de Voorzitter! Je valt hier van de ene verbazing in de andere. Het gaat slecht in Nederland. Overal gaan er bedrijven failliet. Er komen duizenden werklozen per week bij. (Hoeveel van die werklozen komen overigens per vliegtuig op Schiphol aan?) In ieder geval gaat het in Nederland erg slecht. Misschien komen er nog wel mensen uit Turkije bij die op dit moment in Duitsland werken en die, als zij daar worden uitgewezen, toch maar naar Nederland gaan.

De sociale lasten stijgen daardoor onrustbarend. Wat doet de Regering dan? Die zegt: wij hebben nog wel wat orders voor de bedrijven, maar de Nederlandse textielindustrie gaat het, mede door die hoge lasten toch al zo slecht, dus laten wij die orders maar goedkoper in het buitenland gaan plaatsen. Dat is ongelooflijk!

Er worden daarvoor argumenten aangevoerd, als zou de EG het helemaal worden: het politiek verenigde Europa! Maar zover zijn wij nog lang niet. De Fransen hebben namelijk al lang gezegd dat zij totaal geen macht willen afstaan. De Duitsers hebben gezegd dat zij daar ook niet over denken zo lang de Fransen dat nog niet doen en dan moeten wij maar denken dat heel Europa dus politiek één wordt!

Daarover zijn zeer sombere voorspellingen gedaan. Als Europa ooit al een eenheid wordt, komt dat misschien wel door een oorlog.

Voor die politieke verschillen binnen Europa zijn natuurlijke voldoende argumenten aan te voeren. Ik begin daarom maar met de Fransen. Ondanks vele miljoenen wordt het zout nog steeds in de Rijn gestort. Voor de agrarische Franse produkten betaalt Nederland een aardig bedrag via de EG-pot. De ergste brutaliteit is echter wel dat de Fransen vinden dat de Nederlandse tuinders het aardgas, dat van Nederland is, veel te goedkoop krijgen! Alsof wij ooit zouden zeggen dat er in Frankrijk een toeslag moet worden betaald op de zonne-energie die daar gratis van boven naar beneden komt, want dat is ook stom geluk, net zoals het voor ons stom geluk is dat wij een gasbel hebben.

Maar de Nederlandse Regering doet het en verhoogt de prijs van het aardgas en nu staat een aantal Nederlandse tuinders op het punt, failliet te worden verklaard. In Duitsland zijn de Duitse auto's veel goed-

koper dan hier. Het is dus duidelijk te zien dat het bevoorrecht van de eigen industrie in die landen doorwerkt. Dergelijke argumenten hebben wij niet nodig om te zeggen dat, omdat het slecht gaat met de Nederlandse textielindustrie, de orders nu maar in het buitenland moeten worden geplaatst. Het is een schandaal! Je kunt opnieuw zien dat Nederlandse politici meer belang hechten aan het vriendje spelen met internationale politici dan dat zij er belang aan hechten, op te komen voor de Nederlandse belangen.

Het is natuurlijk helemaal te gek, dat de Warschau-Pactlanden die kleding gaan maken. Waarom lopen wij hier al niet in Warschau-Pact-uniformen? Een deel van politiek Nederland schijnt daar nogal voor te zijn. Wij niet. Dat Warschau-Pactlanden deze kleding goedkoper kunnen leveren, is een logische zaak. In die landen draait het bedrijfsleven niet onafhankelijk. Als de regering daar de textielindustrie wil steunen, dan kunnen zij subsidie krijgen. Welke bedrijfstakken dat daar betalen, zullen wij wel nooit te weten komen.

Wij vinden het dus een normale zaak dat dit soort orders worden gegeven aan de Nederlandse industrie tegen betaalbare prijzen. Er worden toch zoveel subsidies aan het bedrijfsleven gegeven! Nou, steun die industrie dan, en niet over de grens. En als de Nederlandse bedrijven dan met een calculatie zouden komen die niet opweegt tegen die van de buitenlanders of wanneer zij duurder zijn, verdienen wij ook eens een keer wat.

Mevrouw **Eshuis** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Ik betreur het dat de Minister van Economische Zaken niet aanwezig is, want ik vind dat dit debat hem evezeer aangaat als de Staatssecretaris van Defensie die nu aanwezig is. Dit debat heeft namelijk alles te maken met het textielplan. Daarbij wordt om een capaciteitsreductie in de textiel gevraagd en ik vraag mij af wanneer die reductie eindelijk eens ophoudt. In elk geval wil het plan ook een aantal sterke bedrijven redden. Uit allerlei publikaties blijkt, dat er nog voldoende van dergelijke textielbedrijven zijn die ook allemaal graag legertextiel produceren, daartoe goed in staat zijn en daarop zelfs volledig ingericht zijn, zoals dat het geval is bij Hedex.

Het meest zwaarwegende argument om toch veel orders naar het buiten-

land te laten vloeien is, dat de EG-richtlijnen gerespecteerd moeten worden. Dat andere landen die richtlijnen minder nauw nemen, vond de Minister geen argument, omdat het allemaal niet bewezen kan worden. Welnu, NEVEC/VITRICO, een organisatie van bedrijven in de textielbranche, heeft ons in dit verband een interessant stuk doen toekomen. Dat stuk doet uit de doeken welke meer of minder legale barrières zijn op te werpen in de hele inschrijvings- en gunningsprocedure bij overheidsorders.

Mijnheer de Voorzitter! De CPN is niet van mening dat de Nederlandse overheid dergelijke ondoorzichtige procedures moet overnemen. Ook de in EG-verband overeengekomen afspraken moeten nagekomen worden. Maar waarom – een andere spreker zei dit ook al – moet Nederland roomser zijn dan de paus? Ik heb de indruk dat die EG-richtlijnen op zijn minst op verschillende manieren geïnterpreteerd en gehanteerd kunnen worden. Ik ben benieuwd naar de mening van de Regering over de notitie van NEVEC/VITRICO.

De textiel is een basisindustrie van Nederland, één van de laatste en zij staat al jaren onder grote druk. Dit is niet het moment om daarover een uitgebreide discussie te voeren. Wel wil ik constateren, dat het van groot belang is om dat wat er nu nog rest van die basisindustrie te handhaven, omdat bij verdere afbraak kostbare know-how, ervaring, machines en kwalitatief goede bedrijven verloren gaan. Wanneer dat eenmaal echter verloren is gegaan, valt het niet mee dat in betere tijden weer op te bouwen. Het voorbeeld van Zweden is duidelijk.

In elk geval zijn overheidsorders, in dit geval legerorders, van vitaal belang bij de instandhouding van die textiel. Ik wil in dit verband de aandacht van de Regering in het bijzonder vragen voor het bedrijf Bendien-Smits. Het personeel van dit bedrijf ging de straat op om te demonstreren voor het behoud van textielorders in Nederland op het moment dat de beslissing viel dat een groot gedeelte, ruim de helft, naar het buitenland zou vloeien. Bendien-Smits is een goed lopend, gerenoveerd en gezond bedrijf dat desalniettemin in de problemen zit. Het bedrijf vraagt niet om geld of financiële steun, maar het vraagt om orders en met name om overheidsorders.

Tijdens het mondelinge overleg heeft de heer Van Eekelen gepleit

voor een meer planmatige aankondiging van de aankopen. Hij constateerde dat grote buitenlandse bedrijven overheidsorders gebruiken om gaten in de produktielijn van andere goederen op te vullen. Ik ben van mening dat hetzelfde geldt voor Nederlandse bedrijven. Bendien-Smits zoekt middelen om tussen de gebruikelijke orders door de daling in de produktie te kunnen opvangen. Overheidsorders, zeker indien zij langere tijd van tevoren worden aangekondigd, zouden hiervoor een optimaal middel zijn.

Op dit moment zou met toezegging van een bescheiden overheidsorder de werkgelegenheid van 248 werknemers kunnen worden gered. Bovendien heeft de overheid ten opzichte van Bendien-Smits bijzondere verantwoordelijkheid, omdat het als dochter van Mantosh, dat deel uitmaakt van het DSM-concern, een 'overheidskindje' is.

Bendien-Smits is een voorbeeld, maar een belangrijk voorbeeld. Het is namelijk een goed lopend bedrijf dat zeer hoog staat aangeschreven. Het management werkt voortdurend aan het bewerkstelligen van een evenwichtige verdeling van activiteiten en risico's. De situatie is zeer acuut: op het ogenblik staan 250 arbeidsplaatsen op de tocht.

Als het de Regering ernst is met de textielindustrie in Nederland moet juist een bedrijf als Bendien-Smits kunnen blijven bestaan. Zo zijn er nog een hele reeks te noemen.

Ik vind de textielindustrie met name zo belangrijk omdat het een van de branches is waar veel vrouwen werk vinden.

Naar onze mening moet de textielindustrie alle kans krijgen om te bestaan. Overheidsorders, met name legerorders, zijn daarvoor van vitaal belang. Het gaat om een stimulerend beleid in dezen. Ik denk dat daarover met de volgende minister van Defensie uitgebreider van gedachten zal moeten worden gewisseld.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ook wij hadden eigenlijk geen behoefte aan dit debat, omdat wij het beleid van de Staatssecretaris in deze zaak steunen. Toch hebben wij er behoefte aan, enkele opmerkingen te maken.

Natuurlijk hebben wij begrip voor de situatie in de textielindustrie. Het is duidelijk, dat de situatie in de textielindustrie ernstig is. Het is onze plicht, dat buitengewoon serieus te nemen. Daarover mag geen twijfel bestaan.

Ik heb even de moeite genomen de cijfers die de Staatssecretaris ons heeft gestuurd, waarvoor ik hem dank zeg, op te tellen. Daaruit blijkt dat dit jaar door Defensie voor ongeveer f 110 mln. is besteld aan textielorders. Daarvan is slechts voor f 22,5 mln. in het buitenland besteld. Meer dan f 80 mln. is dus in Nederland besteld!

Vervolgens kom ik te spreken over de EEG-richtlijnen. Wij herhalen dat het voor ons land, ook voor de textielindustrie en andere industrieën, van groot belang is dat de vrije markt in de Gemeenschap wordt opgehouden. Het zou dom zijn, de weg op te gaan van protectionisme. Doen wij dat, dan zal ons land daarvoor uiteindelijk de prijs betalen. Ik laat dan nog in het midden wat in dat geval zal gebeuren met de ontwikkelingslanden.

Dat neemt natuurlijk niet weg, dat binnen de Gemeenschap alle bedrijven en alle landen de vrijheid moeten handhaven. Ik verwijs naar de artt. 2.2.2 en 2.2.3. Als de Nederlandse textielindustrie van mening is, dat dit niet gebeurt, heeft zij de vrijheid bij de Europese Commissie een klacht in te dienen en te laten uitzoeken of het gebeurt. Als er zoveel klachten zijn, moet de industrie dat ook doen.

Vervolgens kom ik bij de meerkostenproblematiek wat betreft Defensie. De Staatssecretaris heeft in de commissie bij de bespreking van de order van f 25 mln., waarvan f 13 mln. in Nederland en f 12 mln. in het buitenland werd besteed, gezegd dat behoud van de order van f 12 mln., wat om andere redenen niet mogelijk is, voor Nederland het Departement van Defensie f 5 mln. extra zou hebben gekost. Ook mijn fractie vindt dat het defensiebeleid op de goedkoopste wijze moet worden gevoerd. Meerkosten dienen niet voor rekening van Defensie te komen.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): De heer Van den Bergh zegt dat het niet ten koste mag gaan van Defensie. Houdt hij er rekening mee dat het dan ten koste gaat van Sociale Zaken of Economische Zaken, door ontslag en bedrijfssluiting?

De heer **Van den Bergh** (PvdA) Deze vraag begrijp ik niet, maar dat komt omdat de heer Janmaat nog niet zo lang hier is.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Ik denk dat de heer Van den Bergh meer dingen niet begrijpt, maar ik had toch graag een antwoord. Heeft hij in zijn overweging meegenomen dat, omdat dit soort orders naar het buitenland gaan, het bedrijfsleven hier wordt afgebouwd?

Van der Bergh

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Dat heb ik meegenomen.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Waaruit blijkt dat dan?

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Ik heb dat meegenomen in mijn overweging. Ik wil nu mijn betoog voortzetten, want ik heb maar vijf minuten.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Deze interruptie gaat daar vanaf, dus de heer Van den Bergh kan rustig antwoorden.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De orde van de vergadering laat ik graag aan de Voorzitter over.

Natuurlijk moet ook het beleid van Defensie bij het plaatsen van textielorders worden ingepast in een behoorlijk beleid ten aanzien van de textielindustrie. Tot op dit ogenblik is er echter noch een overheidsaanschaffingsbeleid, noch een behoorlijk industrieplan. De heer Rienks heeft daarover al eerder gesproken.

Wij pleiten er nadrukkelijk voor dat de Nederlandse textielindustrie door herstructurering zo krachtig wordt dat in de toekomst Defensie om concurrentieredenen gedwongen zal zijn haar orders volledig in Nederland te plaatsen. Dat zou betekenen dat er een gezonde Nederlandse textielindustrie is en dat willen wij. Daarom richt onze kritiek, voorzover er van kritiek sprake is, zich in de eerste plaats op de Minister van Economische Zaken. Helaas, dit kabinet heeft, ook omdat het te kort zat, gefaald in het ontwikkelen van een behoorlijk textielplan. Wij hopen dat een volgend kabinet daarmee snel zal komen. Ik hoop ook van harte dat vervolgens het overheidsaanschaffingsbeleid in het kader van dat totale textielbeleid een goede plaats zal krijgen.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Dus ter versterking van de Nederlandse industrie gaat u de buitenlandse industrie sterk maken. Dan zijn wij dus gedwongen? Een slimme jongen!

□

Staatssecretaris Van Houwelingen: Mijnheer de Voorzitter! Verschillende afgevaardigden hebben hun teleurstelling uitgesproken over het feit dat de Minister van Economische Zaken hier niet aanwezig kon zijn. De heer Ploeg heeft in dat verband gewezen op een krantebericht. Ik kan de Kamer echter verzekeren dat de heer Terlouw, die op het ogenblik in Almere is, onmogelijk hier kan zijn.

Er zijn nogal wat vragen specifiek aan het adres van de Minister van Economische Zaken gericht. Het lijkt mij het beste dat de feitelijke vragen, die uitsluitend door hem beantwoord kunnen worden, door hem schriftelijk aan de Kamer zullen worden beantwoord. Ik hoop dat dat mogelijk is.

De Voorzitter: Ik neem aan dat de Kamer ermee akkoord gaat, dat een aantal vragen schriftelijk door de Minister van Economische Zaken zal worden beantwoord.

Staatssecretaris Van Houwelingen: Mijnheer de Voorzitter! Reeds tijdens het mondeling overleg heeft de Minister van Economische Zaken tal van argumenten naar voren gebracht waarom het juist voor Nederland en voor de Nederlandse industrie ongunstig zou zijn als wij het pad op zouden gaan van een te protectionistisch beleid. Tegen die achtergrond probeert ook het Ministerie van Defensie zoveel mogelijk de kansen te benutten om met zijn opdrachten de werkgelegenheid in Nederland en de Nederlandse industrie te ondersteunen, alles binnen de bestaande wettelijke regels. Toch kunnen zich situaties voordoen waarin dat onmogelijk is. Er zijn in ieder geval twee beperkingen.

Ik denk niet dat iemand in deze Kamer mij wil vragen hier uit te spreken dat de Regering zal pogen wettelijke regels te gaan ontduiken, ook al kun je daarvoor dan het woord 'versoepelen' gaan gebruiken. De Nederlandse Regering heeft in deze Kamer de doelstellingen van het EEG-beleid onderschreven en deze ook zelf geformuleerd in nationale wetgeving. Ik wil nadrukkelijk zeggen dat ook het Ministerie van Defensie zich aan de regels moet houden.

De heer Wagenaar begon met te melden dat onder andere in het rapport van het NEVEC informatie is verschaft over de wijze waarop andere landen met dezelfde regels omgaan. Onder andere door de heer Ploeg is gevraagd, of Nederland niet wat roomser is dan de paus. Er is ook gesproken over het netste jongetje. Ik zou erop willen wijzen dat er weliswaar in algemene zin allerlei verhalen de ronde doen over België, Duitsland en Frankrijk, maar dat het erg moeilijk is feitelijke informatie te krijgen. Wij mogen op algemene informatie niet afgaan. Wij moeten ervan uitgaan, dat ook andere landen zich houden aan de regels. De heer Van den Bergh heeft terecht gezegd, dat als een Nederlandse ondernemer meent dat

ondernemers in andere landen zich niet aan deze regels houden, er uiteraard juridische wegen zijn om dat te laten uitzoeken. Dat lijkt mij ook de juiste weg.

Mevrouw Eshuis (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Betekent dit dat de notitie van NEVEC/VITRIKO onder de rubriek 'algemene informatie en niet concreet genoeg' valt en dat deze dus niet duidelijkheid of bewijs geeft?

Staatssecretaris Van Houwelingen: Ik hoop dat wij dezelfde notitie hebben gelezen. Mijn conclusie daarbij is, dat in algemene zin aanduidingen over de gang van zaken in andere landen worden gegeven, maar dat er geen sprake is van feitelijke informatie daarover. De Minister van Economische Zaken heeft in het mondeling overleg trouwens al toegezegd, dat bij de EG stappen zullen worden gedaan om dat eens uit te zoeken.

De heer Wagenaar heeft gevraagd, of verschil in interpretatie van de regelingen er de oorzaak van kan zijn, dat men zo verschillend kan opereren. Nog los van de vraag, of juist de handelwijze van Nederland in feite niet in het belang zou kunnen zijn van de Nederlandse industrie – dat is meer de verantwoordelijkheid van de Minister van Economische Zaken – is mijn opvatting – de cijfers zijn door de heer Van den Bergh in meer algemene zin gegeven en ik heb de Kamer meer gedetailleerd geïnformeerd, uiteraard vertrouwelijk omdat het niet gebruikelijk is, publiekelijk gegevens van ondernemingen te verschaffen –

De heer Van den Bergh (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Daar mag geen misverstand over bestaan. Ik heb de getallen die de Staatssecretaris ons heeft verschaft alleen maar opgeteld en alleen maar totaalbedragen genoemd. Ik hoop niet dat ik hem verkeerd begrijp, maar ik heb niet geciteerd uit de door hem verschaft notities.

Staatssecretaris Van Houwelingen: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb daar ook geen enkel bezwaar tegen. Ik heb zelf tijdens het mondeling overleg in algemene zin deze cijfers genoemd. Zij ondersteunen het feit, dat Nederland, ook Defensie, in vele gevallen kiest voor het Nederlandse bedrijfsleven, voor Nederlandse werkgelegenheid. Het is juist dat dit in de bedrijfssector textiel moeilijk gaat. Dat er nogal eens orders naar het buitenland gaan, heeft alles te maken met de algemene problematiek in deze bedrijfssector, dat men niet in staat is concurrerende offertes aan te bieden.

Van Houwelingen

Ook de overheid heeft de plicht, onder andere op grond van de Comptabiliteitswet, zorgvuldig met overheidsmiddelen om te gaan en binnen bepaalde grenzen opdrachten te velenen, daarbij rekening houdend met economische factoren.

Dat probleem van de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie hoort primair tot de verantwoordelijkheid van de Minister van Economische Zaken. Ik onderschrijf overigens, dat het goed en nuttig is – de heer Ploeg vroeg hiernaar – in een tripartite overleg van Economische Zaken, Sociale Zaken en Defensie na te gaan, welke mogelijkheden er zijn om de Nederlandse industrie optimale kansen te bieden, ook als het gaat om defensieopdrachten.

De heer **Wagenaar** (RPF): Licht aan het feit dat een deel van de orders aan buitenlandse leveranciers wordt gegund uitsluitend de ongunstige kostenontwikkeling in Nederland ten grondslag? Speelt een verschil in interpretatie wat betreft een economisch voordelige aanbidding en de loonveredeling geen enkele rol?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: In de richtlijnen staan een aantal criteria met betrekking tot de vraag hoe het begrip 'economisch gunstig' moet worden uitgelegd. De belangrijkste factoren zijn: prijs, kwaliteit en levertijd. Uiteraard spelen ook zaken als controlekosten, transportkosten en dergelijke een rol. Al deze factoren spelen een rol bij de beoordeling van de vraag aan welk bedrijf een opdracht moet worden verleend. Het is dus niet uitsluitend de prijs.

De heer **Wagenaar** (RPF): Dat begrijp ik, maar factoren als kwaliteit, levertijd enz. lenen zich moeilijk voor een objectieve begripsbepaling. Daaruit zou een verschil in interpretatie kunnen voortvloeien wat betreft het aanschaffingsbeleid in Nederland en andere landen. Mijn vraag is dan of dat verschil in interpretatie hier geen rol speelt en dat de orders louter en alleen aan die bedrijven in het buitenland zijn gegund omdat ze op een lagere prijs uitkwamen. Is de ongunstige kostenontwikkeling in Nederland de enige oorzaak?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Niet de enige oorzaak. Enerzijds hebben wij te maken met de feitelijke toepassing en uitleg van de richtlijnen. Verschillende afgevaardigden hebben erop gewezen dat sommige landen kennelijk wat minder ruimhartig zijn

als het gaat om het bekendmaken van orders. Het verschil tussen Nederland en België is wat dit betreft heel duidelijk. Anderzijds is er het meest doorslaggevend argument van de toetsing aan de factoren prijs, levertijd en kwaliteit.

De heer **Wagenaar** (RPF): Moet Nederland dan niet meer aansluiting zoeken bij de bestaande praktijk op dit punt en eventueel een andere uitleg geven aan de richtlijnen?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Ik heb geen moeite toe te zeggen – ik begeef mij overigens nu wel op het terrein van de Minister van Economische Zaken – dat het uitermate gewenst is dat wij binnen de EEG proberen zoveel mogelijk een uniform beleid te voeren en eventuele interpretatieverschillen zoveel mogelijk elimineren.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): De Staatssecretaris heeft gezegd dat de Nederlandse Regering een optimale ontplooiing van het Nederlandse bedrijfsleven zou moeten bevorderen. Verder spreekt hij over het streven naar een zoveel mogelijk gelijklopende regeling binnen de EEG. Maar dan doet de Nederlandse Regering toch helemaal niet haar best gezien het feit dat hier in vergelijking met het buitenland een veel te hoge belastingdruk is en ook de premies in het kader van de sociale voorzieningen veel te hoog zijn. Hoe moet ik dan de woorden van de Staatssecretaris over optimale ontplooiing van het Nederlandse bedrijfsleven uitleggen?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Ik kan mij nauwelijks voorstellen dat de vragensteller denkt dat zijn vraag betrekking heeft op het beleidsterrein van Defensie. Het lijkt mij derhalve niet relevant op zijn vraag te antwoorden.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): U spreekt toch over optimale kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven, of bent u geen lid meer van de Regering?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Als u had geluisterd naar het betoog van de heer Van den Bergh – en ik heb tijdens het mondeling overleg dezelfde informatie verschaft – had u kunnen constateren dat ook overheidsaankopen en in het bijzonder dat deel waarvoor het ministerie van Defensie verantwoordelijk is een wezenlijke bijdrage leveren in het belang van de Nederlandse industrie en werkgelegenheid. Daar is geen twijfel over mogelijk.

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Na hetgeen ik zoeven van de heer Van den Bergh heb gehoord, geloof ik dat nu niet zo!

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Mijnheer de Voorzitter! Er zijn uiteraard anderen die een zodanig industriebeleid moeten ontwikkelen – daarbij speelt ook de algemene kostenproblematiek een rol – dat het Nederlandse bedrijfsleven in staat is om concurrerend te kunnen werken, ook binnen de EG.

Wij weten natuurlijk al heel lang dat met name in de sector textiel en daarbinnen met name in de confectiesfeer, een stevige concurrentie bestaat met ondernemers in de lage-loonlanden. Verschillende partijen en afgevaardigden hebben echter in het verleden wel gezegd dat dit ook uit een oogpunt van ontwikkelingspolitiek op zichzelf geen schande en geen probleem is en dat wij zeker als rijk westers land niet al te protectionistisch moeten optreden om ook die landen een kans te geven.

De heer **Wagenaar** heeft gevraagd of Defensie rekening houdt met de mogelijkheid van dumping, abnormaal lage aanbiedingen. Het spreekt vanzelf dat Defensie in dit soort situaties niet zal medewerken aan het stimuleren van dergelijke praktijken. Als daar sprake van is, zal Defensie een dergelijke onderneming de order beslist niet geven.

Verschillende afgevaardigden hebben gewezen op de problematiek van bestellingen van Defensie in landen van het Oostblok. Ik kan mij voorstellen dat dit, zeker als het gaat om de krijgsmacht, bezwaren oproept. Men kan echter niet op het ene moment positief staan ten opzichte van, en een beleid voeren gericht op het aangaan van handelsbetrekkingen met deze landen en op het andere moment bij een concrete situatie zeggen 'dat willen wij eigenlijk toch niet'. Met een aantal Oostbloklanden hebben wij handelsovereenkomsten, met name op het terrein van textiel. Ook al om die reden is het uitgesloten dat wij kunnen zeggen dat wij die landen uitsluiten, nog afgezien van de producten waarom het gaat. Er is gesproken over handschoenen, maar het gaat dan om een bepaalde soort en bepaalde hoeveelheden, een order voor Tsjecho-Slowakije.

Voor Defensie is het in het in ieder geval onmogelijk om voor dat produkt een leverancier buiten dat land te vinden. Of wij handhaven een beleid gericht op handel ook met deze landen, of wij doen dat niet. In

Van Houwelingen

algemene zin is dit de verantwoordelijkheid van de Minister van Economische Zaken. Zolang er handelscontracten zijn – die zijn er met Joegoslavië, Roemenië, Polen en Tsjecho-Slowakije, met name als het gaat om passief verdelingsverkeer – is het naar mijn mening onjuist om een absoluut verbod voor opdrachten aan deze landen uit te vaardigen.

De heer **Mateman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Hetgeen de Staatssecretaris heeft gezegd over dumpingregels, geldt dat ook voor Oostbloklanden? Ik kan mij voorstellen dat hij binnen het EG-verdrag de mogelijkheid krijgt om te gekke aanbiedingen van die kant tegen te gaan.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Ik heb in algemene zin gesproken over het feit dat de overheid geen stimulerend beleid zal voeren met betrekking tot dumping. Ook de Minister van Economische Zaken heeft nadrukkelijk gezegd dat de overheid geen opdrachten zal plaatsen als duidelijk sprake van dumping is. Ook mijn departement zal deze regel volgen.

De heer **Wagenaar** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! De Staatssecretaris heeft gezegd dat er een principiële keuze moet worden gemaakt; als je handel met het Oostblok wil laten doorgaan, dan moet je hertegen toch niet zulke bezwaren maken.

De Staatssecretaris zal dit toch niet ongeconditioneerd willen doen? Ik wijs bij voorbeeld op de kwestie van de dumping. Zo zou er ook een onderscheid moeten zijn tussen handel in de civiele en in de militaire sector. Ik heb een beetje de indruk dat de Staatssecretaris het volkomen ongeconditioneerd wil laten, waardoor de ronduit zotte situatie ontstaat dat wij al onze militaire kleding in de Oostbloklanden laten maken.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Dat beeld zou ik weg willen nemen. Het gebeurt slechts in zeer geringe mate dat opdrachten voor militaire kleding aan het Oostblok worden uitbested. Het vervaardigen van handschoenen is hier een van de weinige voorbeelden van, omdat andere ondernemers binnen de EEG er geen belangstelling voor hadden. De Nederlandse militair is beslist niet voor een belangrijk deel afhankelijk van produkten uit de oostbloklanden.

Met betrekking tot de veredeling zijn handelscontracten gesloten met een aantal oostbloklanden. Als een Nederlandse ondernemer deze

activiteiten aan een van deze landen wil uitbesteden, kunnen wij niet aan de ene kant zeggen dat die handelsovereenkomst er is, terwijl wij aan de andere kant een verbod uitvaardigen op de uitbesteding. Textiel valt naar mijn mening niet onder de categorie 'defensieartikelen'.

De heer Ploeg wees er terecht op dat aanzienlijke meerkosten niet voor rekening van Defensie behoren te komen. Defensie zal zijn middelen moeten aanwenden voor het defensie-apparaat, omdat het geld daarvoor beschikbaar is gesteld en niet voor het voeren van een werkgelegenheids- en algemeen industriebeleid. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat in overleg met de Ministeries van Economische Zaken en van Sociale Zaken niet mag worden gezocht naar mogelijkheden op dit terrein.

Er zijn natuurlijk wel grenzen aan de mogelijkheden in de vorm van wettelijke regels en prijzen. Met name bij textiel gaat het om aanzienlijke meerkosten – in het mondeling overleg heb ik op dit punt cijfers verstrekt – waarvoor de financiële middelen niet voorhanden zijn. De Kamer zal hierover goede afspraken moeten maken met het hiervoor primair verantwoordelijke departement van Economische Zaken.

Er is gezegd dat de continuïteit van een aantal bedrijven in gevaar komt, omdat men had gerekend op het krijgen van een defensieorder. Op zichzelf is het niet positief als een bedrijf volledig afhankelijk is van het verkrijgen van een defensieorder. Dit toont wel aan in welk een moeilijke positie deze bedrijfstak zich bevindt. In het algemeen is het daarom van belang dat een beleid wordt gevoerd dat het deze bedrijfstak mogelijk maakt om weer te functioneren.

Indien de overheid zou besluiten tot steunverlening aan een bepaald bedrijf, moet dit zijn gebaseerd op bepaalde criteria die objectief getoetst moeten kunnen worden. Als dit niet gebeurt, kan de situatie ontstaan dat een ander bedrijf in moeilijkheden komt door de steun die wordt verleend aan dat ene bedrijf. Bij haar eigen aankoopbeleid zal de overheid overigens ook deze objectieve criteria moeten toepassen. Dit maakt het mij onmogelijk om een concreet antwoord te geven op de concrete vraag van mevrouw Eshuis.

De heer Ploeg heeft gevraagd wat een strategisch minimum is. In het verleden hebben wij daarover in deze Kamer veelvuldig gesproken. Ook voor Defensie is het belangrijk dat

bepaalde bedrijfstakken met een bepaalde capaciteit blijven functioneren. Het is echter de vraag of dit het geval is met betrekking tot de textielindustrie. In ieder geval zijn er voldoende voorraden en de krijgsmacht komt op dit punt in een oorlogssituatie niet snel in moeilijkheden.

De heer De Boer vroeg of het waar is dat een opdracht is verleend aan een bepaalde onderneming waarbij in het verleden vraagtekens konden worden gezet. Er vindt over iedere overheidsopdracht – en dus ook over die van Defensie – overleg plaats met Economische Zaken. Het is uitgesloten dat bedrijven waarvan niet feitelijk en objectief is vastgesteld dat ze op een normale commerciële manier functioneren, opdrachten van departementen krijgen. Ik meen dat ik weet welk bedrijf de heer De Boer bedoelt, maar ik kan hem zeggen dat deze kwestie grondig is onderzocht en dat er geen enkele aanleiding is om van onze kant nog vraagtekens te plaatsen.

De heer De Boer vroeg of het waar is dat een andere onderneming heeft aangeboden, haar prijs met 10% te laten dalen. Dat is waar, maar dit was na de sluitingstermijn het geval. Bovendien kon die Nederlandse onderneming die 10% verlaging alleen realiseren door feitelijke werkgelegenheid uit te besteden aan een Oostblokland. Ik weet niet of dit zo'n gewenste situatie had opgeleverd.

Ik heb de opmerking van de heer Van den Bergh al onderschreven dat het belangrijk is dat in algemene zin door de Minister van Economische Zaken bekeken wordt in hoeverre overheidsaankopen kunnen passen in een textielbeleid. Ik zal deze vraag echter verder overbrengen aan de Minister van Economische Zaken. Ik zal hem verzoeken, daarover de Kamer nader schriftelijk te informeren, aangevuld met wat hij heeft toegezegd tijdens het mondeling overleg.

Verschillende afgevaardigden hebben mijn oordeel gevraagd over het NEVEC-rapport. Het is belangrijk dat ook in de toekomst, intensief overleg met de branche plaatsvindt. Ik wil graag toezeggen om in overleg met de vertegenwoordigers van het bedrijfsleven dat gesprek voor te bereiden met Economische Zaken en Sociale Zaken. Ik merk nadrukkelijk op dat dit contact in het verleden er ook altijd was.

Ook is geprobeerd om op basis van suggesties van het bedrijfsleven het beleid zoveel mogelijk aan te passen en betere kansen te creëren voor het Nederlandse bedrijfsleven. De

Van Houwelingen

mogelijkheden om aanvullende maatregelen te nemen, zijn beperkt. Het gaat uiteindelijk om de vraag of het bedrijfsleven in staat is, binnen redelijke prijzen offertes aan te bieden. Voor zover er in de procedures betere mogelijkheden zijn, ben ik bereid die mogelijkheden nader te onderzoeken. Ik zal daarover de Kamer zo spoedig mogelijk informeren.

De heer **Ploeg** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Zou de Adviesraad militaire productie daarin niet een belangrijke stem kunnen hebben?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Dat gebeurt al. Dit soort problemen worden in die adviesraad besproken. Ik heb er geen moeite mee, ook deze problematiek daar aan de orde te stellen.

De heer **Mateman** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Wil de Staatssecretaris de moties nog van een oordeel voorzien?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Ik wilde dat eigenlijk bewaren voor de tweede termijn, hoewel ik nu best een oordeel wil geven.

De **Voorzitter**: Als u dat had willen doen, moet u er vooral bij blijven!

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Mijn oordeel zal na deze eerste termijn wel voldoende duidelijk zijn. Het komt erop neer dat ik niet zoveel moeite heb met aanvaarding van de eerste motie van de heer Ploeg. Ik heb wel grote bezwaren tegen aanvaarding van de tweede motie, dus de motie over de Oostbloklanden. Ik heb dat al duidelijk genoeg verwoord.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de spreek-tijd in tweede termijn te bepalen op drie minuten per spreker.

Daartoe wordt besloten.

□

De heer **Wagenaar** (RPF): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Staatssecretaris voor de uitvoerige aandacht die hij aan onze bijdrage in eerste termijn heeft gegeven. Het ging ons er vooral om dat er wat meer duidelijkheid zou komen over de door de Nederlandse Regering gehanteerde interpretatie van de EG-richtlijnen. Het ging ons dus om de vraag, in hoeverre die interpretatie mogelijk kan bijdragen aan concurrentievervalsing.

Wij zijn door het antwoord van de Regering en door de verstrekte vertrouwelijke cijfers – waarvoor onze dank – dichterbij het standpunt van

de Regering gekomen, al houden wij enige twijfels. Wij zijn blij met de toezegging van de Staatssecretaris dat zal worden gepoogd, meer aan te sluiten bij de gunningscriteria die in feite door andere lid-staten van de EG worden gehanteerd.

Wij zijn het niet eens met de stelling van de Staatssecretaris met betrekking tot het gunnen van orders aan ondernemingen met een productiecapaciteit buiten het EG-gebied. Wij zien graag dat de praktijk die kennelijk in België geldt, ook geldt voor de hele EG. Wellicht kan de Staatssecretaris hierop nog reageren.

Er zijn twee vragen overgebleven, maar ik weet niet of ik die aan de Staatssecretaris moet stellen of aan de Minister van Economische Zaken. Ik had gevraagd om een overzicht van aan Nederlandse ondernemingen gegunde orders vanuit het buitenland. Voorts heb ik naar aanleiding van een opmerking van de Minister van Economische Zaken iets gevraagd over het textielplan. Wellicht kan de Staatssecretaris ingaan op deze vraag. De vraag was, of deze militaire orders nu wel of niet van ondergeschikt belang zijn voor de textielindustrie.

□

De heer **Ploeg** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Staatssecretaris voor de beantwoording van de vragen. Hij heeft dapper geantwoord, omdat hij op verschillende punten de Minister van Economische Zaken moest vervangen. Het is mij niet duidelijk of de Minister van Economische Zaken in Almere was, dan wel dat hij aan het afmeren was! Dat hoor ik straks dan nog wel van de heer Terlouw, hoop ik.

De Staatssecretaris heeft iets gezegd over het aspect van de concurrentie. Ik heb in het overleg met de bewindslieden al gezegd dat de Nederlandse bedrijven op grond van de Nederlandse wetgeving kosten moeten maken die inschrijvers uit het buitenland niet hebben. Dat heeft te maken met de loonwetgeving, sociale premies, de milieuwetgeving, enz. Dat is natuurlijk ook een bepaalde mate van concurrentievervalsing. Ik ben erg blij dat de Minister heeft gezegd dat het tripartite overleg van de grond zal komen. Ik hoop dat het nu werkelijk van de grond komt, want daarover is in het verleden al het nodige gezegd, maar ik heb nog steeds niet de indruk dat het werkt.

De Staatssecretaris heeft ook naar mijn mening terecht het accent gelegd op de EG-richtlijnen. In het

overleg waarover ik al in eerste termijn sprak, heeft de heer Rienks heel interessante dingen gezegd. Hij heeft nadrukkelijk gezegd dat de confectie-industrie eigenlijk een uitzonderingspositie inneemt.

De Staatssecretaris heeft gezegd – ik ben hem daarvoor dankbaar – dat hij de Minister van Economische Zaken zal vragen schriftelijk een aantal vragen te beantwoorden die specifiek op zijn terrein liggen. Ik zou de Staatssecretaris hierbij wel willen vragen, dit op korte termijn te doen. De Staatssecretaris zal begrijpen, waarom ik dit vraag.

Er is gesproken over de brief van NEVEC/VITRIKO. Ik meen ook dat wij daaraan niet moeten voorbijgaan, al heb ik deze brief zelf niet genoemd. Er wordt daarbij gesproken van interpretatieverschillen – zo noemde de Staatssecretaris het – voor wat betreft de toepassing van de EEG-richtlijnen. Als dat zo is, zou het interessant zijn, als de Staatssecretaris daarop nader inging. Wat wordt er bedoeld met 'interpretatieverschillen'? Het zou kunnen inhouden dat het ene land het in een heel andere context ziet dan wij.

Over de handelsovereenkomsten heeft de Staatssecretaris dingen gezegd die in feite te maken hebben met het afwijzen of met althans het niet in positieve zin waarderen van één van mijn moties. Ik heb daar wat moeite mee. Als wij praten over handelsovereenkomsten met Tsjechoslowakije, heb ik geen enkel bezwaar. Waar het echter gaat – daarop heb ik de nadruk willen leggen – om duidelijke defensieopdrachten, meen ik dat wij niet afhankelijk moeten zijn van Oostbloklanden. Ik handhaaf derhalve die motie.

Ik hoop voorts dat ik nog een antwoord krijg op de vragen die zijn blijven liggen. Onder andere betreft dit de vraag over Italië en over het verschil in het aankoopbeleid bij de Koninklijke Marine, de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht.

□

De heer **J. J. P. de Boer** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Naar de Staatssecretaris toe had ik eigenlijk niet zoveel behoefte meer aan een tweede termijn. Ik dank de Staatssecretaris voor de beantwoording van de vragen. Ik denk dat dit het plaatje voldoende duidelijk maakt.

Gezien de wat populistische benadering van de problemen die hier aan de orde zijn, alsof als het ware

De Boer

alleen via de schijf van de overheidsaanschaffingen de hele industrie zou moeten draaien of niet, wil ik toch wel even benadrukken dat wij hier praten over een probleem in de marge. Het feit dat de Nederlandse textielindustrie niet draait, is niet op de eerste plaats de schuld van het Ministerie van Defensie en zelfs niet van de overheid, die onvoldoende orders bij die industrie worden geplaatst. Zelfs al zouden alle orders bij die industrie worden geplaatst, zou zij daar nog niet van kunnen leven.

Ik denk dat we moeten onderkennen dat er meer aan de hand is. Om een deel van het publiek van dit land te noemen, dat niets te maken heeft met Europese richtlijnen: ook het generaal publiek steekt zich in dit land over het algemeen niet bij voorkeur in kleding van Nederlandse snit, noch schaft het bij voorkeur auto's van Nederlandse of zelfs maar van Europese makelij aan. Laten we wel wezen: in dit land wordt in belangrijke mate gebruik gemaakt van het feit dat de markt zeer open is.

Er wordt hier van alles gekocht dat uit het verre buitenland komt. Ik denk dat wat dit betreft de overheid, met begrip voor haar positie waarin zij elke cent moet omdraaien, tot nu toe, wat defensie betreft, zelfs nog moeite heeft gedaan om het nodige in het land te houden. Ik wil zeker niet dat dit debat als het ware wordt beëindigd met de indruk dat wij van onze kant dit debat zijn ingegaan met de idee de Staatssecretaris nu eens goed oren te wassen. Dit is allesbehalve het geval.

□

De heer **Janmaat** (Centrumpartij): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal geen vragen stellen; ik zal een opmerking plaatsen.

Het Nederlandse bedrijfsleven bevindt zich in een buitengewoon slechte situatie. We weten allemaal dat Nederland geen eiland is. Maar als de Nederlandse overheid de belasting- en de sociale-premiedruk hier opvoert tot een hoogte die ver boven de concurrerende landen in het buitenland ligt, dan is het de Nederlandse politieke leiding die het bedrijfsklimaat in dit opzicht in een sterk nadelige positie brengt. Dit ligt dus niet aan de regeringen van andere landen, want naar mijn idee bepalen zij hier niet de belastingdruk, hoewel we daarover misschien van mening kunnen verschillen.

De Staatssecretaris zegt nu dat je aan het feit dat de textielindustrie zo

blij is met een overheidsorder, kunt zien hoe slecht het met deze industrie gaat. Dat duidt er alleen maar op dat de Staatssecretaris totaal geen visie heeft op het bedrijfsleven. Laten wij blij zijn dat hij in ieder geval niet in de top van het bedrijfsleven zit.

□

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Met de heer De Boer heb ik weinig behoefte om nog diep op de zaak in te gaan. Wij zijn het eens met het gevoerde beleid. Wel wil ik de Staatssecretaris vragen om bij de bewindsman van Economische Zaken te vragen wat er gebeurd is met de motie-Veldhuis en Rienks die kamerbreed is aanvaard in de UCV nr. 34 waarin het aanschaffingsbeleid werd besproken.

Ik wil in het kort iets zeggen over de motie-Ploeg waarin de zorg wordt geuit over de afhankelijkheid van de Oostblokken. Er is aangetoond dat die afhankelijkheid niet bestaat. Maar collega Ploeg die zo goed op de hoogte is van de kwaliteit van de Nederlandse krijgsmacht, zal toch wel weten dat er voldoende voorraden zijn om tijdens een crisis over al die prachtige uniformen, die dan bovendien niet erg functioneel zijn, te kunnen beschikken.

De heer **Ploeg** (VVD): Weet u hoe groot die voorraad is?

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Voldoende om een aantal dagen goed gekleed, het veld in te kunnen gaan. Ik heb daar alle vertrouwen in.

Het zou mij niet verbazen als wij met de Staatssecretaris voor personeel – dat is de heer Van Houwelingen in feite; hij doet materieelzaken erbij – voor de laatste keer over deze materieelzaken debatteren. Het zou kunnen zijn dat een toekomstige staatssecretaris belast met Materieelzaken in ons midden is. Ik nodig hem van harte uit, het beter te doen dan tot nu toe gebeurd is maar ik betwijfel dat.

□

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Mijnheer de Voorzitter! Het lijkt mij niet zo nuttig om in te gaan op de laatste opmerkingen van de heer Van den Bergh. Ik kan niet beoordelen of de toekomstige Staatssecretaris Materieel in ons midden is; ik heb daar geen idee van. Ik wil wel nadrukkelijk zeggen, dat de mogelijkheid – voor zover hij hier aanwezig is – dat hij het beter zal doen mij zeer onwaarschijnlijk lijkt.

De heren Wagenaar en Ploeg zijn nog teruggekomen op het punt van de interpretatieverschillen van de EEG-richtlijnen. U weet dat wij onze interpretatie in Nederlandse wetgeving hebben vertaald. Niettemin kunnen de regels aan de ene kant en het functioneren in de praktijk nog wel eens wat verschillen opleveren. Ik ben van mening dat Nederland zeker niet roomser is dan de paus. Wij willen zeker niet het brave jongetje uithangen. Het meest objectieve oordeel hoor je meestal in het buitenland. Daar vindt men zeker niet dat Nederland zich zo braaf gedraagt. Ook Nederland past de ruimte, die er altijd is als er regels zijn, zo goed mogelijk toe om daarmee in het belang van de werkgelegenheid en de industrie in Nederland optimaal te werken. Wij houden ons echter wel aan de regels; dat is het beleid van de Regering. Een andere uitspraak kunt u van mij niet verwachten.

Het is niettemin nuttig, nu wij een aantal jaren ervaring hebben met EEG-richtlijnen, om dit punt in EEG-verband te bespreken en te kijken of wij daadwerkelijk een eensgezind beleid voeren. Ik zal graag aan de Minister van Economische Zaken voorstellen om dat gesprek weer eens te voeren en eventueel nadere afspraken te maken. Dat lijkt ook mij van belang.

De heer **Ploeg** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Zou de Staatssecretaris dan even kunnen ingaan op mijn vraag die nog niet is beantwoord, over de richtlijnen 77-62, waarbij ik sprak over mededinging al of niet in landen buiten de EG?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Mijnheer de Voorzitter! U zult begrijpen dat dit nu typisch een feitelijke vraag was die met name de Minister van Economische Zaken zou moeten beantwoorden, die dat beleid moet toetsen. Ik begreep me anders een beetje op het directe beleidsterrein van hem. Dat geldt trouwens ook voor twee vragen van de heer Wagenaar. Ik hoop dat de heer Ploeg mij wil toestaan te vragen of deze vragen nog eens schriftelijk worden beantwoord door de Minister van Economische Zaken.

Ik kom nog even terug op een vraag van de heer Ploeg die ik in eerste termijn niet had beantwoord. De heer Ploeg vroeg toen: heeft de Staatssecretaris de Kamer tijdens het mondeling overleg niet volledig voorgelicht? Ik heb hierover ook in kranten iets gelezen en ik wil hiertegen heel krachtig en duidelijk stelling nemen.

Van Houwelingen

In het mondeling overleg over de textielorders was het uiteraard uitgesloten dat ik toen de Kamer, de commissie, feitelijk kon informeren over de orders zelf. Dat is niet gebruikelijk, zeker niet in een fase dat de orders nog niet zijn verstrekt.

Maar ik wil er nog eens aan herinneren dat ik tijdens het mondeling overleg al gezegd heb, dat het verstrekken van orders aan Nederlandse ondernemingen niet betekent, dat daarmee ook is zeker gesteld dat de volledige werkgelegenheid dan ook in Nederland blijft. Ik heb er toen op gewezen: het was ons uiteraard bekend, dat een aantal Nederlandse ondernemers vervolgens werkgelegenheid uitbesteedde aan andere landen. Wat dit betreft, geloof ik dat het goed is om duidelijk te maken dat Joegoslavië door mij niet als een oostblokland wordt gezien. Veelvuldig is, ook opnieuw in tweede termijn het begrip 'oostbloklanden' naar voren gebracht. In vele gevallen gaat het concreet om Joegoslavië en dat is niet het Oostblok. Ik denk dat de heer Ploeg het met deze opvatting van mij over Joegoslavië eens is.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Wat vindt de heer Ploeg daarvan?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: De heer Ploeg knikt, dit voor de Handelingen.

De heer **Ploeg** (VVD): Als de Staatssecretaris hierover nog een discussie wil hebben? De Staatssecretaris weet heel wel dat wanneer ik praat over oostbloklanden, ik het heb over landen die een staatshandel hebben en die dusdanig concurrerend kunnen werken, dat wanneer wij met – daarover heb ik in tweede termijn nog eens gesproken – onze hoge loonkosten daartegen moeten concurreren, dat ik vind dat je dan ook de sociale lasten, de premiedruk en de milieulasten in je hele verhaal moet meenemen. Maar dat is natuurlijk ook een zaak voor de Minister van Economische Zaken, dat realiseer ik mij heel we.

Dus als de Staatssecretaris tegen mij zegt: Ik constateer voor de Handelingen dat de heer Ploeg instemmend knikt, dan heeft dat niet te maken met de situatie die hij suggereert. Ik heb bezwaren tegen de wijze waarop wij moeten concurreren met landen waarin sprake is van een staatshandel.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Ja, nu heeft u het dus

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! het is toch zo dat, zo had ik het eigenlijk begrepen,

De **Voorzitter**: Eerst de Staatssecretaris.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik begrijp de heer Ploeg goed, dat hij, uitsluitend daar de grens wil trekken waar het gaat om die landen die inderdaad niet meedoen, geen bijdrage leveren aan het vrije handelsverkeer en waarbij de economie niet gekarakteriseerd kan worden als een open economie. Het is natuurlijk de heer Ploeg ook bekend dat er landen binnen de EG een andere regime, een ander stelsel hebben, maar het kan toch niet de bedoeling zijn dat de Nederlandse Regering in haar aankoopbeleid al dit soort factoren meeweegt bij een beoordeling, bij een toetsing of een bepaalde opdracht al dan niet kan worden verleend. Dat kan niet.

Wij hebben daarvoor onze regels. De Nederlandse Regering, Defensie, toetst inderdaad aan de criteria die ook altijd worden aangegeven in het Staatsblad als sprake is van een textielorder. Die criteria zijn prijs, kwaliteit en levertijd. Hierbij worden nog enkele andere factoren in beschouwing genomen, zoals de daaraan verbonden extra kosten. Andere factoren worden niet in beschouwing genomen. Dit zou trouwens in strijd zijn met de EG-richtlijn.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mag ik even een vraag stellen aan de heer Ploeg?

De **Voorzitter**: Nee, de Staatssecretaris is aan het woord.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Ik dank degenen die mijn voornemen ondersteunen om mede op voorstel van de heer Ploeg, op dit terrein een tripartiet overleg te voeren met de departementen van Economische Zaken en Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ik zal dit op korte termijn doen. Ik zal de Minister van Economische Zaken vragen, op korte termijn te antwoorden op de concrete vragen die aan zijn adres zijn gericht.

Er is gevraagd of er verschil bestaat in het aankoopbeleid van de Koninklijke Landmacht, Marine en Luchtmacht. Het lijkt mij een goede zaak dat verantwoordelijkheid ook gespreid kan zijn. Dat wil niet zeggen dat het aankoopbeleid bij Defensie niet gecoördineerd plaatsvindt. Er zijn algemene regels, maar vanuit de specifieke deskundigheid van de

afzonderlijke onderdelen van de krijgsmacht, bestaat er ook afzonderlijke verantwoordelijkheid.

De heer **Ploeg** (VVD): Geldt dat ook voor zo iets simpels als handschoenen?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Natuurlijk geldt het ook voor handschoenen. Als het om handschoenen gaat, is de behoefte bij de Koninklijke Landmacht volstrekt anders dan bij de Koninklijke Marine. Ik weet best waar de heer Ploeg op doelt. Het ging hierbij om een order van de Koninklijke Landmacht voor een zeer groot aantal handschoenen. De mogelijkheid, een dergelijke bestelling binnen Nederland of zelfs maar binnen de EG te plaatsen, is voor die kwaliteit en voor dat aantal uitgesloten. Er is dan maar één mogelijkheid om die order te plaatsen, in dit geval in Tsjechoslowakije.

De heer **Ploeg** (VVD): Ik kan dat niet met de Staatssecretaris eens zijn. Wij hebben daar in de commissievergadering ook over gesproken. Ik verwijs naar hetgeen de heer Van Eekelen daarover heeft gezegd, namelijk dat wij vrij ruime tijd van te voren weten hoe groot de behoefte zal zijn. Daar kun je toch op inspelen? Ik kan mij niet voorstellen dat de Staatssecretaris nu zegt, dat die order plotseling zo groot is en dat dit niet bekend was, zodat de order elders geplaatst moest worden.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: De heer Ploeg haalt de heer Van Eekelen aan, terwijl de heer Van Eekelen kan en zal weten dat dit gebruikelijk is. Het Ministerie van Defensie licht de Nederlandse industrie vroegtijdig in over de mogelijkheid dat er aanvragen komen. Ook in dit geval is dit gebeurd. De Nederlandse industrie is daardoor in staat vroegtijdig te plannen. Ik heb de heer Ploeg al toegezegd dat ik, in overleg met het Ministerie van Economische Zaken zal nagaan, of wij die procedures nog wat kunnen uitbreiden zodat de Nederlandse industrie optimaal de gelegenheid krijgt, op verantwoorde wijze offertes te kunnen uitbrengen.

Het feit blijft echter bestaan, dat al verbeter je de procedures, de Nederlandse industrie uiteindelijk concurrerend zal moeten kunnen functioneren. Als er grote verschillen blijven bestaan, dan is het Ministerie van Defensie niet in staat, het Nederlandse industriebeleid via het inkoopbeleid te veranderen. Dat behoort niet tot de verantwoordelijkheid van het Ministerie van Defensie.

Van Houwelingen

De heer **Ploeg** (VVD): Dat ben ik helemaal met de Staatssecretaris eens.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Ik dank de heren De Boer en Van den Bergh voor de ondersteuning van mijn beleid. Ik wil alleen nog enkele opmerkingen maken over de ingediende moties.

Ik heb geen moeite met de eerste motie van de heer Ploeg. Deze motie beschouw ik als een ondersteuning van mijn beleid. Ik heb er geen enkele moeite mee, te pogen de Nederlandse industrie maximaal te betrekken bij overheidsaankopen. Ik wil hierbij wel de kanttekening plaatsen dat dit dient te gebeuren met inachtneming van de EG-regels, maar dat staat gelukkig ook in de motie.

De heer **Ploeg** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik denk dat de Staatssecretaris mijn tweede motie bedoelt, hoewel ik het best aardig vind als hij ook met mijn eerste motie geen problemen heeft.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Ik bedoel de motie op stuk nr. 14.

De heer **Ploeg** (VVD): Mijn eerste motie heeft stuk nr. 13.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil ook nog een opmerking maken over de motie op stuk nr. 13. Het klinkt logisch als daarin wordt gesteld dat het Nederlandse leger niet afhankelijk mag zijn van leveranties uit het Oostblok. Bij textiel gaat het echter niet om defensie-apparatuur, zoals in de motie min of meer wordt gesuggereerd.

Voorts hebben wij met een aantal landen, waaronder Roemenië en Tsjechowslowakije, handelsovereenkomsten op dit gebied waarbij het gaat om veredeling. Daarvan maakt de Nederlandse ondernemer ook gebruik ten einde in zijn totaliteit ook weer concurrerend te kunnen functioneren en daarmee de werkgelegenheid in Nederland te handhaven. In zo'n situatie kan men niet tegelijkertijd een verbod uitvaardigen: tegen de bedrijven zeggen dat mag niet meer terwijl de overheid zelf handelsovereenkomsten heeft gesloten. Daarom wil ik deze motie ten stelligste ontraden.

De heer **Van den Bergh** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Bedoelt de Staatssecretaris dat de lijst van strategische goederen de maatstaf blijft voor de wijze waarop wij met het Oostblok handel bedrijven?

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Mijnheer de Voorzitter! Het is duidelijk dat voor wapens en dergelijke geen sprake is van orders aan Oostblok-landen. Dat is nimmer het geval. Van die goederen is de defensie echt afhankelijk.

De heer **Ploeg** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik vind het aardig van de heer Van den Bergh dat hij de Staatssecretaris helpt.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Maar de heer Van den Bergh wist het wel.

De heer **Ploeg** (VVD): Jawel. Ik heb ook in mijn eerste termijn gevraagd of de Staatssecretaris een beschrijving wil geven van het begrip 'strategische minimumcapaciteit'. Daarop heb ik ook mijn betoog gebaseerd. Ik ben het fundamenteel oneens met de Staatssecretaris. Ik vind dat men moet stellen: ten aanzien van defensiematerieel, whatever it is, hebben wij heel duidelijk een verbod.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Ploeg heeft gesproken over het strategisch minimum. Ik heb aangenomen dat hij daarmee bedoelde het strategisch minimum van het handhaven van de Nederlandse industrie en wat minimaal noodzakelijk is, onder andere voor een defensie-apparaat. In het kader van economische zaken hebben wij daarover meermalen gesproken. Daarbij gaat het toch altijd om die activiteiten die essentieel zijn voor een typische organisatie als de krijgsmacht. Textiel is niet een essentieel onderdeel van de krijgsmacht. Wat dat betreft is dit in het EG-beleid ook nadrukkelijk uitgezonderd. Ik vind dat wij bij dit soort producten niet het woord 'strategisch' moeten noemen. Dat is onjuist. Dat weet de heer Ploeg ook.

De heer **Ploeg** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik weet dat. Daarom heb ik ook speciaal gevraagd: wil de Staatssecretaris eens vergelijken hoe andere landen ten aanzien van dit specifieke defensiemateriaal die EG-richtlijnen hanteren. Ik heb begrepen dat wij daarover nog een notitie krijgen.

Staatssecretaris **Van Houwelingen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ontken dat het hier gaat om specifiek defensiemateriaal. Ik acht deze suggestie onjuist. Het gaat hier om textiel en dat behoort niet tot die categorie. Ik heb de heer Ploeg al toegezegd, dat wij nog eens nagaan of de EG-richtlijnen in de verschillende landen inderdaad op identieke wijze worden toegepast.

Dat onderzoek heb ik toegezegd en ik zal de Kamer hierover zo spoedig mogelijk informeren.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, over de moties aanstaande dinsdag te stemmen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 17.50 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. de volgende brieven:
 - een, van de Minister van Binnenlandse Zaken ten geleide van een overzicht van de politieke overtuiging van burgemeesters (17 600, VII, nr. 8);
 - een, van de Staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne met kwaliteitsnormen voor de buitenlucht voor stikstofoxyden (17 600, XVII, nr. 21).

Deze brieven zijn al gedrukt;

2. de volgende brieven:
 - een, van de Staatssecretaris van Justitie ten geleide van de Vreemdelingencirculaire 1982;
 - een, van de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ten geleide van het jaarverslag 1981 van de Arbeidsinspectie;
 - een, van de Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne over de twee-minuten-eis ambulancevervoer.

De Voorzitter stelt voor deze brieven niet te drukken en voor kennisgeving aan te nemen. Voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

3. de volgende brieven e.a.:
 - een, van het actie-comité 'COT Ede, Nee', over een compagniesoefenterrein op de Ginkelse Heide;
 - een, van het Havenschap Delfzijl ten geleide van de notulen van de vergadering van 19 augustus 1982;
 - een, van de Raad voor Accountants-Administratieconsulenten ten geleide van hun verslag 1981;
 - een, van M. Verhoeff over de toestand in de wereld;
 - een, van W. Meerbeek over vervolging van kapitein Raymond Westerling;
 - een, van het personeel van het Gemeentelijk Energiebedrijf Den Haag over verplaatsing chemisch afval;

een, van M. de Blom over volgens
haar schrijnende toestanden;
een, van het bestuur van het
Gewest Twente over de provincievor-
ming van Twente;
een, van het K.N.O.V. over het
beleid inzake het starten van een
(eigen) bedrijf;
een, van het comité 'Kindervuist'
ten geleide van de tweede Kindertroon-
rede.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie
ter inzage. Voor zoveel nodig is kopie
gezonden aan de betrokken commis-
sies.

9 Bent u bereid tot het instellen van een nader onderzoek naar: de verhouding tussen de artikelen 219 en 220 der gemeentewet en de Grondwet c.q. het Europese Verdrag inzake de rechten van de mens en naar de noodzaak voor de hantering van deze artikelen richtlijnen uit te vaardigen?

Noot 5 (zie blz. 513)

De vragen van de leden Ter Beek en K. G. de Vries luiden:

1 Is het waar dat de Minister-President als zijn persoonlijke mening te kennen heeft gegeven, dat de kruisraketten nooit in Nederland zullen worden geplaatst?¹

2 Zo ja, kan hij dan uiteenzetten op welke overwegingen dit oordeel is gegrond?

3 Zo ja, wil hij dan ook verklaren hoe dit oordeel zich verhoudt tot eerdere uitspraken van hem, waarin hij de noodzaak van het treffen van voorbereidingsmaatregelen voor de plaatsing van bedoelde raketten benadrukte?

4 Wil de Minister-President met name uitleggen, waarom het zinvol is voorbereidende maatregelen te treffen voor een activiteit (namelijk plaatsing van de kruisraketten), die naar zijn oordeel uiteindelijk toch niet zal plaatsvinden?

¹ Zie 'de Volkskrant' van 27 oktober jl.

Noot 6 (zie blz. 515)

De vragen van de leden J. J. P. de Boer en Gualthérie van Weezel luiden:

1 Heeft de Regering kennis genomen van de uitwijzing van de Nederlandse journalist G. Jacobs door de Zuidafrikaanse regering?

2 Heeft de Regering reeds bij de Zuidafrikaanse regering geïnformeerd naar de gronden waarop de uitwijzing geschiedt? Zo ja, welke waren deze?

3 Indien dit nog niet is gebeurd, is zij alsnog bereid dat te doen?

4 Is het waar, dat hiermede aan de enige Nederlandse journalist, die vast in Zuid-Afrika werkzaam was, het werken in dat land verder onmogelijk wordt gemaakt?

5 Zo ja, welke gevolgen heeft dit voor het functioneren van de in Pretoria met perszaken belaste ambassade-functionaris en diens Zuidafrikaanse tegenvoeter te 's-Gravenhage?

Noot 7 (zie blz. 516)

De vragen van de leden Gualthérie van Weezel en Mateman luiden:

1 Delen de Ministers de zorg van de regering van Noordrijn-Westfalen over het besluit van de gemeenteraad van Enschede, de verkoop van 'soft drugs' via een z.g. 'hasjwinkel' voortaan te legaliseren, waardoor het 'hasjtoerisme' vanuit West-Duitsland aanzienlijk vergroot zou kunnen worden en dit, terwijl de handel van 'soft drugs' in de Bondsrepubliek veel strenger geregeld wordt dan in Nederland?

2 Is het waar, dat op grond van het bovenstaande niet alleen de grenscontrole aan West-Duitse zijde in de gehele regio aanzienlijk verscherpt is, maar dat inmiddels ook door de regering van Noordrijn-Westfalen bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken te Bonn er op aangedrongen is, over deze kwestie met de Nederlandse Regering contact op te nemen? Wat zal het Nederlandse antwoord zijn?

3 Kunnen de bewindslieden toelichten hoe deze nieuw ingevoerde constructie van 'hasjwinkel' zich verhoudt tot de reeds bekende omstreken figuur van 'huisdealer'? Herinneren de bewindslieden zich de uitspraken¹ van de Staatssecretaris van Justitie ter zake, nl. dat alhoewel de huisdealer in beginsel onder de strafwet valt de opsporing van deze figuur een lage prioriteit verdient tenzij de waar op 'agressieve' wijze aan de man gebracht wordt?

¹ UCV Hulpverlening drugsverslaafden 22 maart jl.

Noot 8 (zie blz. 516)

De vragen van het lid Schutte luiden:

1 Acht de Minister de opvatting juist, dat de richtlijnen van het Openbaar Ministerie voor het opsporings- en strafvervolgingsbeleid van de Opiumwet in bepaalde gevallen de verkoop van 'soft drugs' kunnen legitimeren?

2 Zo neen, acht de Minister het dan toelaatbaar dat de raad der gemeente Enschede ten aanzien van de verkoop van 'soft drugs' in een plaatselijk jongerencentrum een praktijk toelaat en zelfs actief steunt, die een schending oplevert van voor ons land geldende internationale verdragsverplichtingen van de Opiumwet?

3 Is de Minister bereid de vernietiging van het desbetreffende raadsbesluit te bevorderen?

Toelichting

Deze vragen zijn een aanvulling op de dd. 25 oktober 1982 gestelde vragen van het lid Gualthérie van Weezel.